د پوهنې وزارت

جغرافیه

دولسم ټولګی

Ketabton.com

۱۳۹۸ هـ. ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

جغرافیه

دولسم ټولګی

۱۳۹۸ هـ. ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: جغرافیه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د جغرافیې څانګې د درسي کتابونو علمي او مسلکي غړي

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ د څانګې علمي او مسلکي غړي

ټولګی: دولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ او وېش حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او بښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته «لوستل» و، درود وایو.

څرنګه چې ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، نو د ګران هېواد ښوونیز روزنیز نظام به د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز روزنیز نظام کې د ودې او پراختیا په لوري بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله، د ښوونیز روزنیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت مهم لومړیتوب دی. همدارنګه، په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو روزنیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نه شو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز روزنیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هېڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، هره ورځ په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور غړي وي.

همدا راز، له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، چې له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بری غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز روزنیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیکونه | مخونه

لومړی څپرکی
سرحدونه او اداري تشکيلات

لومړی لوست- ۱-۱ د افغانستان څلور خواوې او موقعيت ۱
دويم لوست- ۱-۲ شمالي سرحدونه ۵
دريم لوست- ۱-۳ شمال ختيځ سرحدونه ۹
څلورم لوست- ۱-٤ ختيځ او جنوبي سرحدونه ۱۳
پنځم لوست- ۱-۵ لوېديځ سرحدونه ۱۷
شپږم لوست- ۱-٦ اداري تشکيلات ۲۱

دويم څپرکی

اووم لوست- ۲-۱ د هېواد په پرمختيا کې د نفوسو اهميت ۲۵
اتم لوست- ۲-۲ احصايه او د نفوسو جغرافيايي وېش ۲۷
نهم لوست- ۲-۳ د نفوسو وده او منځنی عمر ۲۹
لسم لوست- ۲-٤ د نفوسو ځرنګوالی او په هېواد کې قومي جوړښت ۳۳
يوولسم لوست- ۲-۵ داخلي او خارجي مهاجرتونه او نفوسو ځای پر ځای کيدل ۳۷

دريم څپرکی

دولسم لوست- ۳-۱ دين ٤۱
ديارلسم لوست- ۳-۲ ژبه ٤۵

څلورم څپرکی

څوارلسم لوست ٤-۱ د مواصلاتو اهميت ٤۹
پنځلسم لوست - څمکنی حمل او نقل(لېږد را لېږد) ۵۳
شپاړسم لوست - الف- څو ډوله ترانسپورتي وسايل پېژنئ؟ ۵۷
اوولسم لوست - ب–د افغانستان د لويو لارو په هکله څه پو هېږئ؟ ٦۱
اتلسم لوست- ٤-۳ د هوايي ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟ ٦۷
نو لسم لوست- د هېواد هوايي شرکتونه او ډګرونه ٦۹
شلم لوست- ٤-٤ الف -د اړيکې اهميت ۷۳
يوويشتم لوست- ب – پست په افغانستان کې ۷۷
دوه ويشتم لوست- ټيليفون او مبايل ۸۱
درويشتم لوست- انټرنيټ، ايميل او فکس ۸۵

پنځم څپرکی - نفوس او نژاد

څلورويشتم لوست ۵-۱د نفوسو وېش او ګڼوالی ۸۹
پنځه ويشم لوست ۵-۲ په نړۍ کې د نفوسو د زياتوالي او لړوالي ستونزې ۹۵
شپږويشتم لوست – د نړۍ په ځينو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې ۱۰۱
اووه ويشتم لوست ۵-۳ مهاجرتونه او د هغو لاملونه ۱۰۵
اته ويشتم لوست -نړيوال مهاجرتونه او د هغو پايلې ۱۰۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیکونه **مخونه**

نهه ویشتم لوست ۵-٤ - الف توکمونه (نژادونه).. ۱۱۳
دېرشم لوست ب - د توکمونو جغرافیایي وېش.. ۱۱۷

شپږم څپرکی

یو دېرشم لوست ٦-۱ د نړۍ دمهمو دینونو په هکله څه پو هېږئ ؟ ۱۲۳
دوه دېرشم لوست الف ـ د اسلام سپیڅلی دین ۱۲۵
درې دېرشم لوست ب ـ د مسیحیت د دین په هکله څه پوهېږئ؟ ۱۲۹
څلوردېرشم لوست ج ـ تائوییزم او شنتوییزم د آینونو په هکله څه پوهېږئ؟......... ۱۳۳
پنځه دېرشم لوست د ـ بودایي او هندوییزم آینونو په هکله څه پوهېږئ ؟ ۱۳۵
شپږم دېرشم لوست ٦-۲ د نړۍ مهمې ژبې ۱۳۷
اوه دېرشم لوست الف -عربي ژبه ۱٤۱
اته دېرشم لوست ب - انګلیسي ژبه ۱٤۵
نه دېرشم لوست ج ـ لاتیني ژبه (فرانسوي ، اسپانوي او پرتګالي) ۱٤۹
څلوېښتم لوست د ـ جرمني ژبه ۱۵۳
یو څلوېښتم لوست هـ د چینایي ، جاپاني او اندونزیایي ژبو په باره کې څه پوهېږئ؟ ۱۵۷
دوه څلوېښتم لوست و ـ بالتیک ، لیتواني او سلاوي ژبې.. ۱۵۹
درې څلوېښتم لوست ز ـ هندي او اردو ژبې.. ۱٦۱

اووم څپرکی

څلور څلوېښتم لوست ۷-۱ -اړیکې او نړیواله کېدنه ۱٦۳
پنځه څلوېښتم لوست: د اړیکو د غوره وسیلو ډولونه.. ۱٦۵
شپږ څلوېښتم لوست الف- پُست Post په نړۍ کې ۱٦۷
اووه څلوېښتم لوست ب - په نړۍ کې ټیلیفون او موبایل ۱٦۹
اته څلوېښتم لوست ج -فکس په نړۍ کې.. ۱۷۱
نهه څلوېښتم لوست د - انټرنېټ او ایمېل ۱۷۳
پنځوسم لوست ۷-۲- د سپوږمکیو شبکه ۱۷۷

اتم څپرکی

د ژوندانه د چاپېریال نړیوالې ستونزې
یو پنځوسم لوست ۸-۱- د سون موادو لوګي او غازونه ۱۸۱
دوه پنځوسم لوست الف- د حمل و نقل (وړلو، راوړلو او لېږد رالېږد) وسیلې ۱۸۵
درې پنځوسم لوست ب – د ژوند په چاپېریال باندې دکارخانو آغېزې ۱۸۷
څلور پنځوسم لوست ۸-۲ – د صنعتي موادو پاتې شونې ۱۹۱
پنځه پنځوسم لوست ۸-۳- د اوزون د طبقې د نړي کېدلو خطرونه.. ۱۹۵
شپږپنځوسم لوست د اوزون دطبقې زیانمن کېدل ۱۹۹
اووه پنځوسم لوست ۸-٤ د ځنګلونو پرېکول ۲۰۳
اصطلاحات ۲۰٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی
سرحدونه او اداري تشکیلات

۱-۱ځلورخواوې او موقعیت:

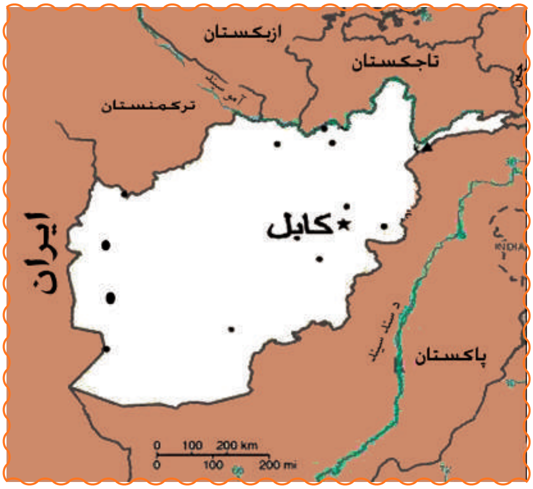

د افغانستان د موقعیت او څلور خواوو په هکله څه پوهیږئ؟

د آسیا د لویې وچې دولس هېوادونه د افغانستان په ګاونډ په وچې پورې تړلي دي. افغانستان د طبیعي ځانګړتیاوو له مخې د آسیا په جنوب کې یو غرنی هېواد دی. افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په درلودلو سره د آسیا لرغونی هېواد ګڼل کېږي. افغانستان په شمالي نیمه کره کې د شمالي عرض البلدونو د ۲۹ درجو، ۲۲ دقیقو او ۵۳ ثانیو او ۳۸ درجو، ۲۹ دقیقو او ۲۸ ثانیو او ختیځه نیمه کره کې د ختیځ طول البلدونو ۶۰ درجو، ۲۸ دقیقو او ۴۱ ثانیو او ۷۴ درجو، ۵۱ دقیقو او ۴۷ ثانیو ترمنځ موقعیت لري. د افغانستان مساحت ۶۵۲، ۰۰۰ کیلومتره مربع دی. مساحت یې له هر یوه اروپایي هېواد څخه زیات دی. افغانستان د مساحت له مخې په آسیا کې دولسم هېواد دی[۱]. د افغانستان نفوس په ۱۳۹۷ لمریز کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوي دي. د افغانستان اعظمي اوږد والی له ختیځې نقطې یعنې د بولي له درې څخه تر لویدیځې نقطې یعنې ذوالفقار پورې ۱۲۰۰ کیلو متره او سور یې په شمال کې له خماب څخه په جنوب کې د چګایي تر غرونو پورې ۹۱۲ کیلو متره دی. د هند سمندر ته د افغانستان نږدې فاصله د هلمند د ولایت د کشتګان

۱- روسیه، چین، هند، سعودي عربستان، ایران، منګولیا، قزاقستان، اندونیزیا، پاکستان ،ترکیه، میانمار او افغانستان .

(c) ketabton.com: The Digital Library

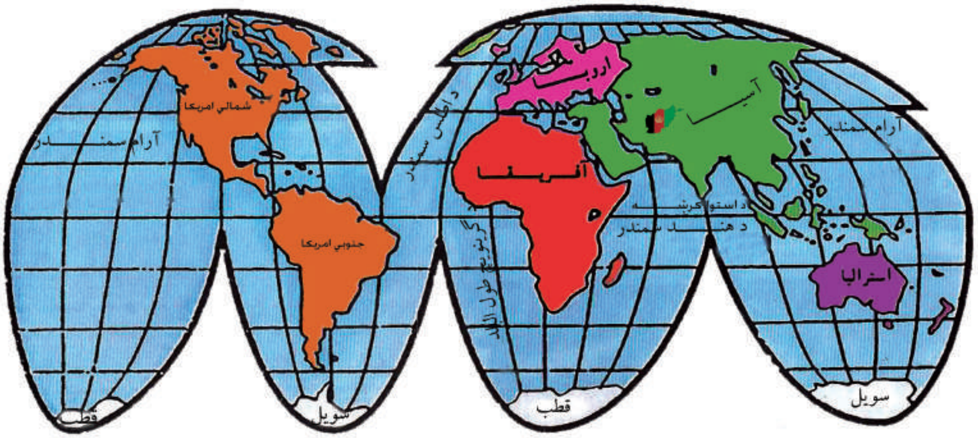

د افغانستان موقعیت په نړۍ کې

غر د مزاري د کوتل له جنوب لویدیځ خخه د عرب د سمندرگي تر ډېر نږدې ساحل پورې تقریباً ۳۹۰ کیلومتره ده. افغانستان په شمال کې د منځنۍ آسیا له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان، په لویدیځ کې له ایران او په ختیځ او جنوب کې پاکستان سره پوله لري.

د افغانستان ختیځ او جنوبي سرحدونه د ډیورنډ د تپل شوې کرښې په واسطه چې د پښتنو قبایلوله منځ ځخه تېرېږي، په نښه شوي دي. د افغانستان خلکو هغه په رسمیت نه ده پېژندلې(۱).

افغانستان په شمال ختیځ کې تقریباً د ۹۲ کیلومترو په واټن د چین سنکیانگ ولایت سره پوله لري.

افغانستان د پامیر په برخه کې څه نا څه تر ۲۴ کیلو مترو پورې سور لري چې تاجکستان له

۱- د افغانستان او برتانوي هند ترمنځ طبیعي سرحد د سند سیند او د بلوچستان جنوبي سواحل وو. خو د انگلیسانو دسیسو او دگندمک او ډیورنډ د معاهدې په تپلو د افغانستان له خاورې څخه یوه برخه بېله شوه او د افغانستان سرحد د واخان د کلیک کوتل څخه تر بلوچستان او ملک سیاه تر غرونو پورې وټاکل شو. چې د هغې له مخې د چمن، پښین، وزیرستان، کرمې، پاړه چنار، اپریدو، باجوړ، سوات او چترال سیمې له افغانستان څخه بېلې شوې او د هغه وخت د برتانوي هند په دولت پورې وتړل شوې چې د پاکستان له منځته راتلو وروسته یې پاکستان ته پرېښودې، چې د افغانانو لپاره د منلو وړ نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمیر څخه جلا کوي. افغانستان دجغرافیایي موقعیت له مخې د منځنۍ آسیا په لاره کې پروت دی. د دې سیمې موقعیت د سیاست او اقتصاد له پلوه ډېر مهم دی. ځکه چې افغانستان، ایران، هند، پاکستان د دریو حوزو او د منځنۍ آسیا هېوادونه سره یوځای کوي. د منځنۍ آسیا هېوادونه هم سمندر ته لاره نه لري. له همدې امله یې سوداګري د آسیا د لویې وچې له سویلي هېوادونو سره د افغانستان له لارې کېږي. همدغې موضوع د افغانستان موقعیت ته زیات ارزښت وربخښلی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو و وېشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په باره کې یوه له بلې سره بحث وکړي. د هرې ډلې یوتن به خپله موضوع په ټولګي کې تشریح کړي.

- افغانستان د ځمکې د کرې په کومه برخه کې پروت دی. د طول البلد او عرض البلد له مخې معلومات وړاندې کړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. اعظمي اوږد والی او سور یې د سیمو له مخې په نقشه کې وښیئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. له سمندر سره د افغانستان ډېر نژدې واټن د سیمو له نومونو او فاصلو سره بیان کړئ.
- د افغانستان څلورخواوې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- د افغانستان طبيعي ځرنګوالی بيان کړئ؟

۲- د پنځو داسې هېوادونو نومونه واخلئ چې له افغانستان څخه ډېر مساحت لري.

۳-زموږ هېواد له سمندر څخه څومره واټن لري؟

۴- يوازې د افغانستان د شاوخوا د طول البلدونو او عرض البلدونو درجې ووايئ.

۵- د افغانستان مساحت څومره دی؟

۶- د افغانستان خلکو د ډيورنډ کرښه په رسميت ولې نه ده پېژندلې.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ. د يولې دره، ذوالفقار دره، پامير، خماب او د افغانستان ګاونډيان په نقشه کې وښيئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۲ شمالي سرحدونه

الف: د امیر شیر علي خان سرحدي کرښه.

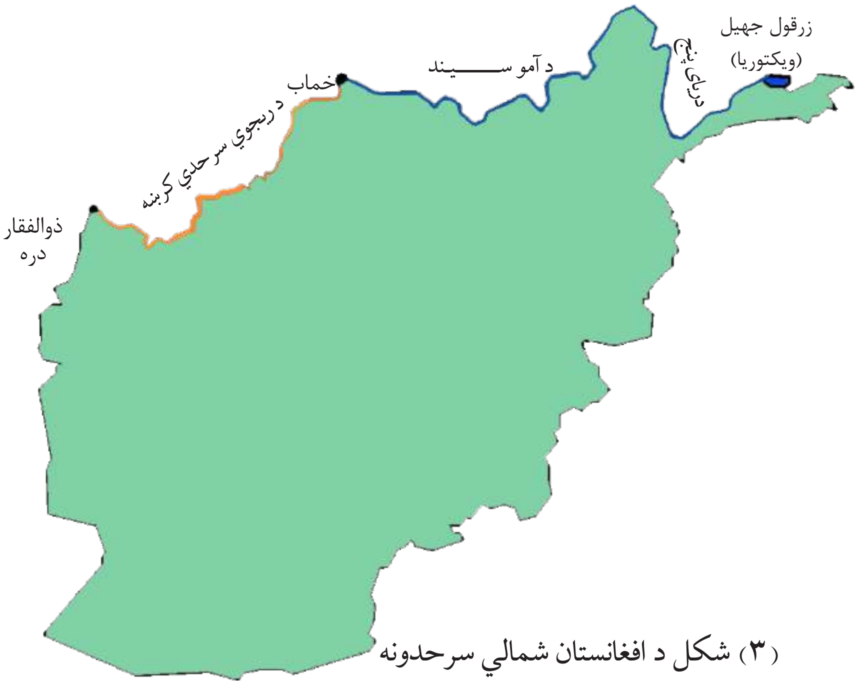

(۳) شکل د افغانستان شمالي سرحدونه

د افغانستان کوم سرحد د پنج او آموسیند په واسطه ټاکل شوی دی؟

پـه ۱۹ پېـړۍ کـې د انګلیســانواو تزاري روســیې د پرمختګ د سیاســت لـه مخې د دې خـاورې زیاتـه او مهمـه برخه د افغانسـتان لـه بدن څخه جلا شـوه. پخوا به د افغانســتان شــمالي ســرحدونه د افغانســتان د محلي حکومتونو او د مرکزي آســیا د هېوادونو له خانانو او یــا د افغانســتان د مرکــزي حکومتونــو او د ماوراءالنهر د امیرانو ترمنځ ټــاکل کېدل. خو کلـه چـې په ۱۹ پېړۍ کې تزاري روســیې په مرکزي آســیا کې په فتوحاتــو پیل وکړ، د دې لپاره چې انګلیســتان خپلې اســتعماري ګټې د هند په شمال کې وساتي، نو د روسانو له نیت څخه په وېره کې شــول او ویې غوښتل، چې د روسانو د یرغل په وړاندې زر تر زره خنډونه رامنځته کړي. په لومړي پړاو کې یې امیر شــیر علي خان وهڅاوه چې له تزاري روسیې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر شیر علي خان

خپل سـرحدونه وټاکـي. د دواړو دولتونو ترمنځ خبرې پیل شـوې. د انګلیسـانو د بهرنیو چـارو وزیـــر لارډ ګرینویـل Lord Granville او د روســیې د بهرنیوچارو وزیر پرنس ګورچکوف Prince Gorchakov د افغانســتان او تزاري روســیې د ســرحدونو د تثبیت لپاره وټاکل شـول. په پای کې په ۱۸۷۳ میلادي کال، چې د ۱۲۵۱ لمریز کال سـره سـمون لري، د افغانسـتان شمالي سرحدونه له زرقول څخه تر خماب پورې چې د پنج او آمو سیندونو مسیر دی د امیر شیرعلي خان د سرحدي کرښې په نوم تثبیت شول.

د هغـه تـړون له مخې چـې د ۱۳۲۵ لمریـز کال د غبرګولي د میاشـتې پر ۲۲مـه نېټه، چې د ۱۹٤٦ میلادي کال د جون له میاشـتې سـره سـمون لري، د وخت د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر مولوتوف او په مسکو کې د افغانستان سفیر (سلطان محمد خان شیر زوی) په واسطه لاسـلیک شـو، پرېکړه وشوه چې د آمو سیند منځنۍکرښه دسـرحد په توګه وپېژندل شي او د درقد ټاپو چې تقریباً ۴۲۲ کیلومتره مربع مسـاحت لري او د تخار ولایت په شـمال کې پرته ده، د افغانستان د خاورې برخه وګڼل شي. په۱۳۴۲ لمریز کال کې، چې له ۱۹۴۶ میلادي کال سره سمون خوري، د پنج او آمو سیندونو له اوبو څخه د ګټې اخیستنې تړون لاسلیک شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د ریجوي سرحدي کرښه:

کله چې امیر عبدالرحمن خان واک ته ورسېده، ویې پتیله چې پاتې شمالي سرحدونه تثبیت کړي. نو د تزاري روسیې او برتانیې ترمنځ دوهم ځل خبرې پیل شوې. پرېکړه وشوه چې د درېوو هېوادونو افغانستان، برتانیې او روسیې پلاوي دې د ۱۸۸۴ میلادي کال په نومبر کې سرخس ته حاضر شي. د روسیې هیأت ټاکلي ځای ته په خپل وخت حاضر نه شو. برعکس، د روسیې عسکرو په منځنۍ آسیاکې خپلو یرغلونو ته دوام ورکړ، پنجدې ته نیژدې شول او د خاتون له پل څخه یې، چې د هریرود د سیند له پاسه دی، د نظامي اډې په توګه کار اخیست. د جنرال غوث الدین خان په مشرۍ، د افغاني پوځیانو چې شمېر یې دوه زرو تنوته رسیده او د پنجدې د ساتنې له پاره هلته اوسېدل د روسیې له قوې سره چې د علي خانوف تر مشرۍ لاندې وه، نښته وشوه. افغاني پوځیانو، چې

امیر عبدالرحمن خان

شمېر یې لږ او په محاربوي تجهیزاتو هم سمبال نه وو، له پنجدې څخه دفاع ونه شوه کولای. پنجده او آق تپه په ۱۸۸۵ میلادي کال، چې له ۱۲٦۳ لمریز کال سره سمون خوري، تزاري روسانو اشغال کړه. له دې واقعې وروسته د انګلستان د هغه وخت د ملکې، وېکتوریا، له ویرې څخه ډک تلګرام دوهم الکساندر تزاري روسیې ته د دې سبب شو چې روسي عسکرو له زیات پرمختګ څخه صرف نظر وکړ. یوځل بیا د تزاري روسیې او انګلستان د استازو ترمنځ په لندن کې سرحدي مذاکرې پیل شوې چې د افغانستان شمال لویدیځ سرحدونه د تزاري روسیې سره وټاکل شي. بېلابېلو هیأتونو په مذاکرو پیل وکړ، چې په ۱۸۸۷ میلادي کال، چې له ۱۲٦۵ لمریز کال سره سمون خوري، شپږ فقره ییز پروټوکول یې لاسلیک کړ او شمال لویدیځ سرحد چې د ریجوي کرښې Riage Way په نوم یادېږي د نقشې پرمخ تثبیت کړ. دغه سرحدي کرښه وروسته د انګریزانو د استازي د چارلس پټ charles pate او د تزاري روسیې داستازي کپتان کامروف capitan kamerove پواسطه د څلورو کلونو په موده کې د د ذوالفقار له درې څخه ترخماب پورې په یوې قوسي کرښې تثبیت شوه چې ۳۰ کیلومتره د مرغاب د سیند او نور یې د پیلرونو پواسطه په نښه شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وېشل کېږي. هره ډله له لاندنیو موضوعګانو څخه پر یوې موضوع په خپلو کې بحث کوي. د هرې ډلې یو نفر خپله موضوع د ټولګي په مخ کې بیانو ي.

- د افغانستان نقشه رسم او د امیر شیرعلي خان سرحدي کرښه په کې په نښه کړئ او د هغې په باب معلومات ورکړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ دریجوي سرحدي کرښه په کې وښيئ او دهغې په باب معلومات ورکړئ.

پوښتنې:

۱- د افغانستان شمالي سرحدونه څرنګه وټاکل شول؟

۲- انګلیسان د تزاري روسیې له نیت او فتوحاتو څخه، چې په مرکزي آسیا کې یې ترسره کړل، ولې په وېره کې و؟

۳- په اوسني وخت کې کوم هېوادونه کولی شي د پنج او آموله سیندونو څخه په ګډه ګټه واخلي.

۴- روسانو پنجده په څه ډول اشغال کړه؟

۵- روسانو په افغانستان کې زیات پرمختګ ته ولې دوام ورنه کړ؟

۶- د ریجوې سرحدي کرښه له کومې سیمې څخه ترکومې پورې اوږده شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د زرقول (ویکټوریا) جهیل، خماب، ذوالفقار، د امیر شیرعلی خان او د ریجوې سرحدي کرښې وښيئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وښيئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۳شمال ختيځ سرحدونه

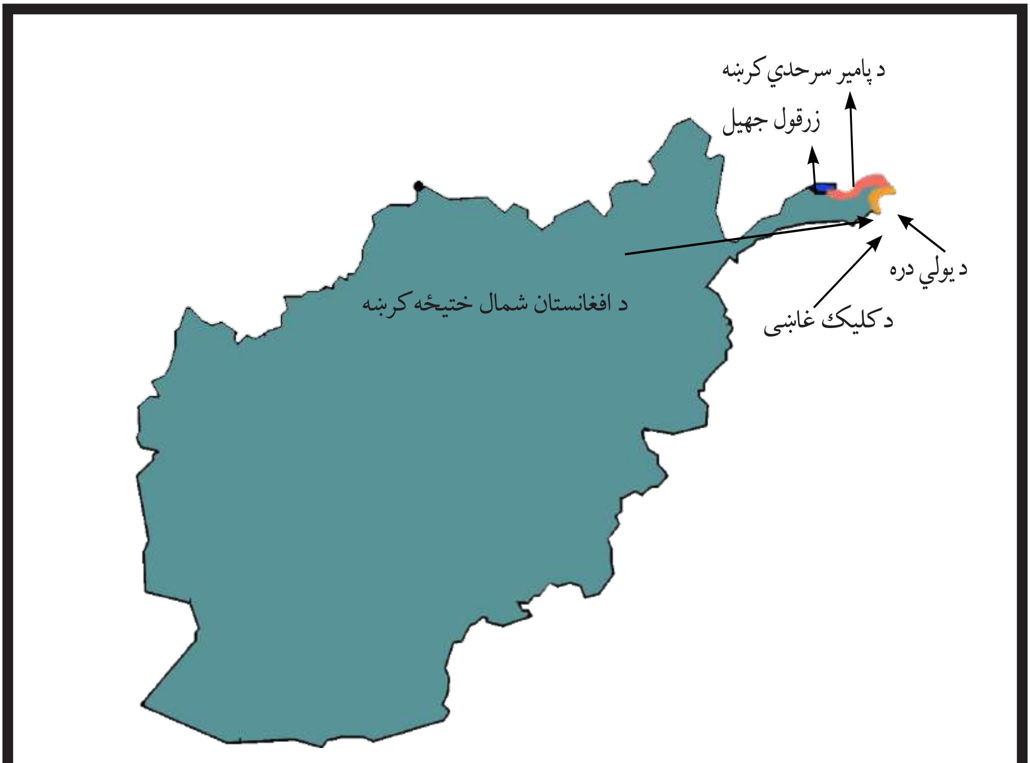

د افغانستان نقشه، (د شمال ختيځ او پامير سرحدونه)

د افغانستان په شمال ختيځ کې دوې سرحدي کرښې شته. د پامير سرحدي کرښه د افغانستان او تاجکستان ترمنځ او شمال ختيځ سرحد د افغانستان او چين ترمنځ په نښه شوېدی. د پامير او واخان لوړه سطحه، چې د سمندر له سطې څخه ۶۰۰۰ متره لوړوالی لري، د سيند سيند او آمو سيند د ځانګو ترمنځ بېلېدونکې ساحه ده. دغه دواړه سيندونه د همدې سيمې له دايمي کنګلونو څخه سرچينه اخلي. له همدې امله، د پامير لوړه سطحه د نړۍ د بام په نامه شهرت لري. دغه کم سوره افغاني ساحه د هغې وخت د تزاري روسيې، چين او برتانوي هند ترمنځ پرته وه. په دې ساحه کې د سرحدونو تثبيت له ډېرې مودې څخه د بحث لاندې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۸۷۳- ۱۸۸۷ میلادي کلونو ترمنځ، کله چې د افغانستان شمالي سرحدونه تثبیتیدل، د شمال ختیځو سرحدونو په هکله هم خبرې وشوې. خو څرنګه چې د آمو د سیند سرچینه څرګنده نه وه معلومه، نو په دې برخه کې څه ستونزې وې. ځکه چې ځینوفکر کاوه چې د آمو سیند د زرقول له جهیل څخه سرچینه اخیستې ده او ځینو ویل چې د آمو سرچېنه د اقسو اوبه دي چې د چقمقتین له جهیل څخه یې سرچینه اخیستې ده. له همدې امله، پدې برخه کې د افغانستان د سرحد ټاکنه او رسمول ضروري وه.

د امیر عبدالرحمن خان د دورې په وروستیو کلونو کې په ۱۸۹۵ میلادي کال کې، چې د ۱۲۷۴ لمریز کال سره سمون لري، د دربوو هېوادونو استازي چې له افغانستان څخه غلام محی الدین خان د هغه وخت د قطغن او بدخشان د ولایت حکمران، مجرجرلو Major Gerlow د انګلیسانو د هیأت مشر او فیفروشوایکوسکي Fifroshuikoisky د تزاري روسیې د هیأت مشر وو، د کوچني او لوی پا میر په سیمه کې یې په مذاکرې پېل وکړ. دغه مذاکرې نه میاشتې اوږدې شوې. په پای کې، د پامیر سرحد په ختیځ کې د چېن ترسرحده پورې د افغانستان او تزاري روسیې ترمنځ وټاکل شو. د انګلیسانو ځینې سیاستمدارانو د خپلو لاندې شویو ساحو او د تزاري روسیې ترمنځ له یوې حایلې ساحې سره مینه درلوده. د پامیر او واخان په ساحه کې د انګلیس او روسیې امپراطورۍ یوه له بلې سره نښتې وه. د دې لپاره چې د هغوی ترمنځ یوه حایله ساحه راشي، نو واخان یې بې پوښتنې افغانستان ته ورکړ.

د پامیر سرحدي کرښه د زرقول د جهیل له ختیځ څخه په ختیځ کې د یولي تر درې پورې اوږده ده. د روسیې دولت د ۱۸۹۶ میلادي کال د مارچ په میاشت کې دغه کرښه ومنله. په دې ډول، واخان افغانستان ته د یو نړیوال تړون له مخې ورکړل شو. د همدې کال په اکتوبر کې امیرعبدالرحمن خان درواز ونیو. روسانو د آمو هغه خوا کې روشان او شغنان، چې د افغاني قوې له خوا خالي شوې وه، د بخارا امیرته وسپارل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۴۹ میلادي کال کې د چین د ولسي جمهوریت له تأسیس څخه وروسته سرحدي مذاکرې یوځل بیا د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ په دوره کې د افغانستان د دولت او د چین د ولسي جمهوریت ترمنځ پیل شوې. په ۱۳۳۶ لمریز کال کې، چې له ۱۹۵۷ میلادي کال سره سمون لري، موافقه وشوه چې د دواړو هېوادونو ترمنځ دې سرحدونه وټاکل شي او د ځمکې پرمخ دې تثبیت شي. نو شمال ختیځ سرحد چې دیولي له درې څخه د یوقوس په بڼه د کلیک تر غاښې پورې، چې د واخجیر غاښې په جنوب ختیځ کې پروت دی، د افغاني پامیر او د چین د سنکیانګ ولایت ترمنځ د ۱۳۴۳ لمریز کال د زمري په میاشت کې په فني ډول د پیلرونو په نصبولو علامه ګذاري او تثبیت شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډلو ووېشئ. هره ډله دې په خپلو کې پر لاندې موضوعاتو بحث وکړي. یوتن د ډلې په استازیتوب خپله موضوع ټولګیوالو ته تشریح کړي.

- د پامیر د لوړې سطحې او د هغې د مخکنیو او اوسنیو حدودو په باره کې بحث وکړئ.
- د پامیر سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟
- د حایل ساحې هدف څه و؟
- د پامیر د ساحې نقشه رسم، شمال ختیځې سرحدي کرښې ورباندې رسم او په باره کې یې معلومات وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- په ۱۹ پېړۍ کې د پامیر او واخان د سیمې حدود بیان کړئ.

۲- د پامیر او واخان د سیمې اوسني حدود شرحه کړئ.

۳- د پامیر سرحدي کرښه د کومو هېوادونو ترمنځ تېره شوې ده؟

۴- د آمو سیند له کوم ځای څخه سرچینه اخلي؟

۵- له کومو هېوادونو څخه کومو کسانو د پامیر د سرحدي کرښې د ټاکلو په پرېکړه کې برخه درلوده؟

۶- شمال ختیځ سرحد د کومو هېوادونو ترمنځ دی او څومره اوږدوالی لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان د پامیر او واخان د سیمې نقشه رسم کړئ او د ویکټوریا او چقمقتین جهیلونه، د یولي دره، د کلیک او واخجیر غاښي او د پامیر او شمال ختیځ سرحدونه په کې وښیئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم لوست:

۱-٤ ختيځ او جنوبي سرحدونه

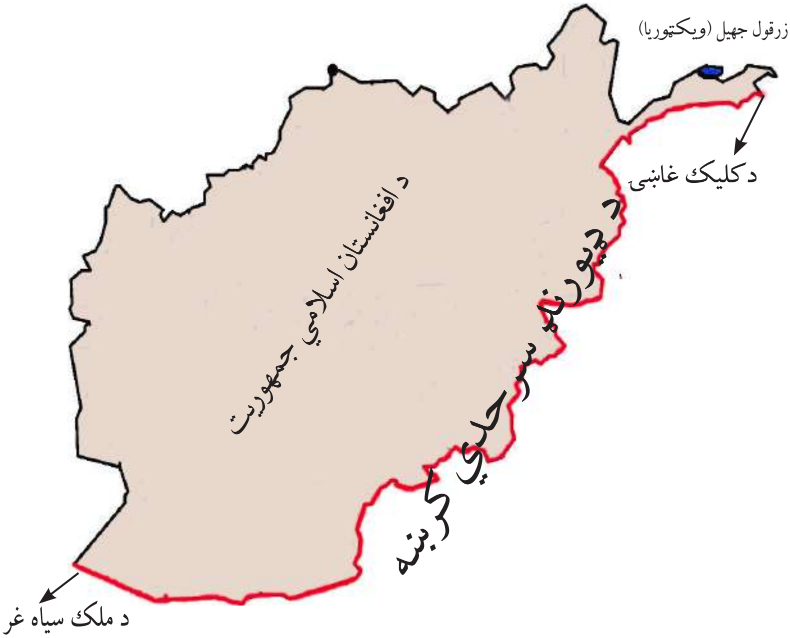

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه د محمدزيانو د واکمنۍ تر لومړي وخت پورې افغانستان په ختيځ او جنوب کې تر کشمير، لاهور، پنجاب، پيښور، اسماعيل خان ډيرې، غازي خان ډيرې، شکارپور، سند، ملتان او په پای کې عرب سمندرگي پورې پراخ و. خو د سدوزيي او محمدزيي وروڼو ترمنځ خپلمنځي نفاق او د سدوزيانو او محمدزيانو ترمنځ سياليو کې ځينې نوموړې سيمې د وخت په تېريدو سره د انگليسانو لاس ته ورغلې او د انگليسانو له لاس لاندې سيمو او زموږ د هېواد ترمنځ سيمه کې سرحد نه و.

انگليسانو زياته قوه په ۱۸۹۳ ميلادي کال کې د افغانستان په لوري راولېږله او امير عبدالرحمن خان ته يې ياد داشت واستاوه چې د جنرال رابرټ سياسي هيأت له يوې عسکري فرقې سره په جلال آباد کې ومني. امير عبدالرحمن خان په قهر شو او خپلو سلو زرو عسکرو ته يې د تيارسۍ امر وکړ او د جهاد د اعلانولو اراده يې وکړه. خو کله چې انگليسانو دغه مقاومت وليد، له خپلو پرېکړو څخه تېر شول او په دې قانع شول چې، خپل پنځلس کسيز سياسي هيأت د مارتيمر ډيورنډ په مشرۍ کابل ته را واستوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیورنډ کابل ته راغی او د ډیورنډ تړون، چې مواد یې مخکې د انګلیسانو له خوا ترتیب شوي وو، امیر عبدالرحمن خان ته وړاندې کړ. د ۱۸۹۳ میلادي کال د نومبر پر ۱۲ نېټه، چې د ۱۳۱۱ قمري کال د جمادی الاول د دوهمې نیټې سره سمون لري، امیر عبدالرحمن خان د خپلو دولتي اراکینو له مشورې پرته د چهلستون ماڼۍ کې تړون لاسلیک کړ او یو لوی تاریخي مسؤولیت یې پر غاړه واخیست. د دې تړون په پای کې د ډیورنډ سرحدي کرښه د واخان د پامیر د غره د واخجیر کوتل له سویل ختیځ د کلیک له کوتل څخه د ملک سیاه تر غره پورې د هېواد په جنوب لویدیځه زاویه کې وټاکل شوه. چمن، پښین، وزیرستان،کرمه، پاړه چنار، اپریدي، باجوړ، سوات او چترال د افغانستان له خاورې څخه جلا شول او د هغه وخت برتانوي هند پورې وتړل شول. د برتانوي هند د هیأت د رئیس پرېکړه وکړه، چې د هغې له مخې د پنج د اوبو په شمال کې د روشان او شغنان سیمې او د آمو د سیند پاسنۍ برخه چې د ګورچکوف او ګرینویل د ۱۸۷۳ میلادي کال د پرېکړو له مخې د افغانستان په واک کې وې، بېرته دې تزاري روسیې ته وسپارل شي او د هغې په مقابل کې دې واخان او آسمار د افغانستان د خاورې برخه شي. د ډیورنډ پرېکړه چې د کاغذپرمخ لیکل شوې وه د ځمکې پر مخ نه وه ټاکل شوې، د ستونزو او اختلافونو باعث شوه. دغه پرېکړه د افغانستان د خلکو لپاره د منلو وړنه وه. ځکه چې له یوې خوا دغه پرېکړه د ځمکې پرمخ په عملي توګه د تطبیق وړ نه وه او غوښتل یې چې یو بل هیأت دغه تړون له سره وڅېړي.

خو متاسفانه د وروستیو هیأتونو مشاهدات او نظریات هم یوطرفه او غیر عادلانه وو. کله چې د افغانستان حکومت د موضوع په حقیقت پوه شو او له بلې خوا د ډیورنډ سرحدي کرښې د دې سیمې قومونه او قبیلې چې له موږ سره ګډ، دین، ژبه، فرهنګ، ثقافت، رسم او رواجونه او نور بشري مشترکات لري، پر دوه برخو ووېشل او حاکمې ستراتیژیکې نقطې هم د برتانوي هند په برخه شوې.

د ډیورنډ د تړون له لاسلیک څخه وروسته په ټولو قبایلي سیمو، په تېره بیا د وزیرو او مسودو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قبیلو کې پرله پسې شورشونه پیل شول. هغوی له امیر عبدالرحمن خان څخه غوښتل چې له انګلیسانو څخه یې وژغوري او په افغانستان پورې یې وتړي؛ خو امیر په دې برخه کې کوم اقدام ونکړ.

انګلیسانو په زور او ظلم، نه یوازې قبایلو ته قناعت ورنکړی شو، بلکې زیاتې ستونزې یې رامنځته کړې. انګلیسانو له امیر عبدالرحمن خان سره د ښو دوستانه اړیکو لپاره په کال کې ۱۲ لکه روپۍ امیرته ورکولې. د تړون له لاسلیک څخه وروسته یې شپږ لکه روپۍ نورې هم ورباندې زیاتې کړې.

د افغانستان له خپلواکۍ (۱۹۱۹ میلادي کال) څخه وروسته بیا هم د ډیورنډ د سرحد مسأله ناحله پاتې شوه. په ۱۹۴۷ میلادي کال کې د پاکستان له جوړېدو سره، دغه موضوع بیاهم ناحله او بې پرېکړې پاتې شوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په پخپلو کې له لاندنیو موضوعګانو څخه پریوې بحث وکړي. د خپل بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

- د احمد شاه بابا له دورې څخه د محمدزیانو د دورې تر پیل پورې د افغانستان د هغو سیمو نومونه واخلئ چې اوس د افغانستان له خاورې څخه جلا شوې دي.
- د ډیورنډ د سرحدي کرښې د ټاکلو جریان څه ډول و؟
- د افغانستان نقشه رسم کړئ او د ډیورنډ سرحدي کرښه، چترال، بلوچستان او د ملک سیاه غر په کې په نښه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- د ډیورنډ سرحدي کرښه پر کومه نېټه کې لاسلیک شوه؟

۲- د ډیورنډ تړون د چاله خوا لیکل شوې وه؟

۳- انګلیسانو د ډیورنډ تړون په څه ډول په امیر عبدالرحمن خان تحمیل کړ؟

۴- زموږ هېواد د دې تړون په لاسلیک کې څه بڼه غوره کړه؟

۵- د افغانستان ولس د ډیورنډ د سرحدي کرښې پرېکړه ولې نه مني؟

۶- د ډیورنډ کرښې د دواړو غاړو خلک څه فرهنګي ورته والی لري؟

۷- انګلیسانو امیر عبدالرحمن خان ته څومره پیسې ورکولې او ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ د امیر شیرعلی خان، پامیر، شمال ختیځ او ډیورنډ کرښې پکې وښیئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۵ لویدیځ سرحدونه

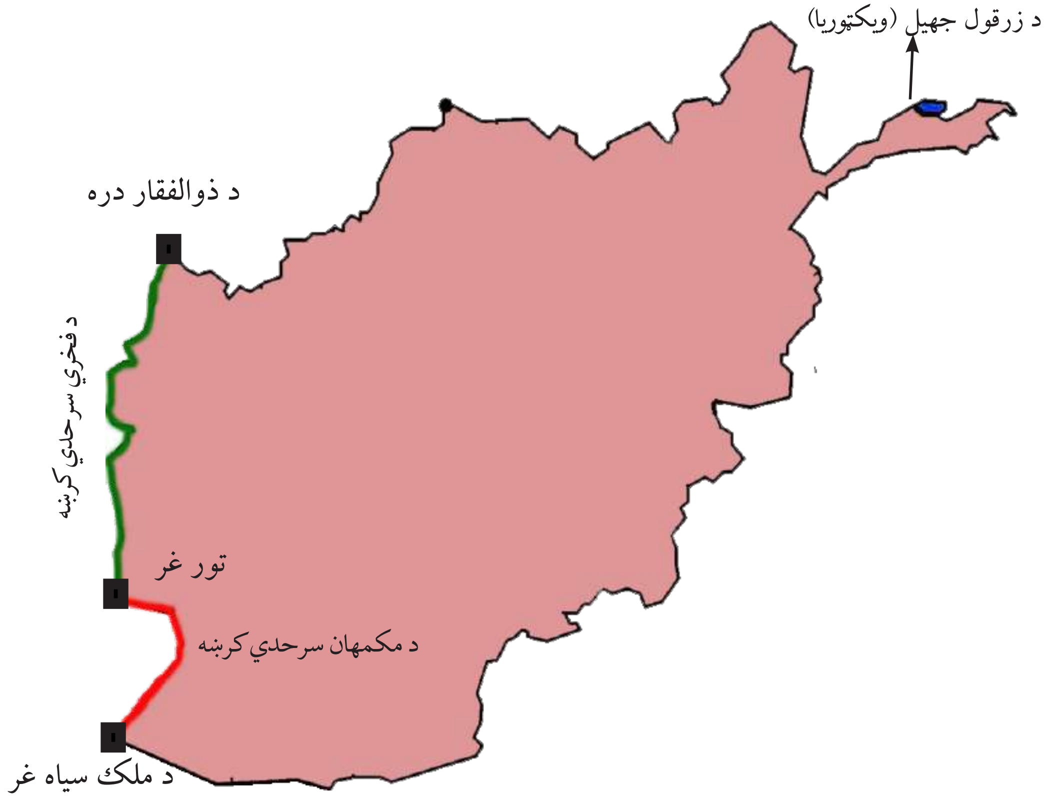

د لويديځو سرحدونو په باره کې څه پوهېږئ؟

زموږ د هېواد په لويديځ کې د افغانستان او ايران ترمنځه دوه سرحدي کرښې شته، چې د مکمهان او فخري سرحدي کر ښو په نومونو يادېږي چې هره يوه يې په تفصيل سره لولو.

الف: د مکمهان سرحدي کرښه:

د سيستان سيمه چې د هېواد په جنوب لويديځ کې ده، د تاريخ په بېلابېلو دوروکې، کله به د افغانستان او کله به هم د ايران د اداري لاندې وه.

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه(په ۱۷۴۷ ميلادي کال کې چې له ۱۱۲۵ هجري لمريز کال سره سمون لري) د ۱۹ پېړۍ تر نيمايي پورې سيستان د افغانستان د خاورې برخه وه.

- د امير شيرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې د سربندې د قبيلې مشر علي خان د ايران د دولت تابعيت ومانه او ځان يې له خپلې قبيلې سره د ايران دولت ته تسليم کړ. له هغې څخه وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان او ایران په منځ کې سرحدي مشکلات را پورته شول، نو لازم وګڼل شول چې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شي.

د افغانستان او ایران حکومتونو د سرحدي مشکلاتو له کبله ونشو کړای چې کومې پرېکړې ته ورسېږي.

نو د هند له وایسرا سره یې تماس ونیو او د افغانستان او ایران د سرحدي ستونزو د حل لپاره یې د حکمیت غوښتنه وکړه. د هند وایسرا فرېډ ریک ګولډسمت Sir Fridric goldsmith د سیستان د ناحیي لپاره د حکم په توګه و ټاکه چې د افغانستان او ایران ترمنځ د منځګړي په توګه کار وکړي او موضوع فیصله کړي. ګولډ سمیت د انګلیسي هیأت رئیس د افغاني او ایراني هیأتونو له مشرانو سره دوه کاله د سیستان په سرحدونو کې په څېړنو بوخت شو او په ۱۸۷۳ میلادي کال کې یې، چې له ۱۲۵۲ لمریز هجری کال سره سمون لري پرېکړه وکړه چې:

د سیستان حوزه د هلمند د سیند په وروستی برخه کې پر دوو برخو و وېشل شوه. هغه سیمې چې د نادعلي د سیند په لویدېځ کې دي، د خاص سیستان او ختیځې سیمې یې د ماوراء سیستان په نومونو ونومولې. خاص سیستان په ایران او ماوراء سیستان په افغانستان پورې و تړل شو.

په ۱۲۷۴ لمریز هجري کال کې د هلمند سیند له اصلي مسیر څخه، چې د نادعلي سیند دی او د افغانستان او ایران تر منځ سرحد و، منحرف شو او د اوبو یوه زیاته اندازه له بلې لارې چې د پریان د سیند په نوم یادېږي او د نادعلي د سیند په لویدېځ کې دی د هلمند هامون ته ورتو ییږي.

څرنګه چې د ګولډسمت په وخت کې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ په نښه شوې نه وه، د هلمند د سیند د مسیر تغییر د دوهم ځل لپاره د افغانستان او ایران د خلکو ترمنځ ستونزه رامنځته کړه.

ځکه چې د افغانستان حکومت د نادعلي او هلمند د سیند مسیر اصلي لاره ګڼله او د ایران دولت د هلمند د سیند د مسیر تغییر پخپله ګټه په پام کې نیولی و.

بیا له انګلیسانو څخه مرسته و غوښتل شوه. د انګلستان حکومت مکمهان Macmahan له پنځلس زره انګلیسي او هندي افسرانو سره د دې کار لپاره مؤظف کړل. د درېواړو هېوادونو افغانستان، ایران او انګلیستان هیأتونه دڅېړنې په ټولو وسایلو سمبال وو. هغوی دوه کاله او درې میاشتې له ۱۹۰۲- ۱۹۰۵ میلادي کال پورې، چې د ۱۲۸۰- ۱۲۸۲ هجري لمریز کلونو سره سمون لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر حبیب الله د حکومت په دوره کې څېړنه او مطالعه وکړه او سرحدي کرښه یې د ملک سیاه له غره څخه تر سیاه کوه پورې، چې د مک مهان د کرښې په نوم یادېږي، تثبیت کړه.

کله چې د افغانستان حکومت د هلمند او ارغنداب پرمختیایي پروژه پیل کړه، د ایران دولت د ملگرو ملتونو د امنیت شورا ته د اوبو د کموالي په هکله گیله وکړه.

په پای کې د امریکا متحدو ایالتونو پدې برخه کې د منځگړیتوب هیله وکړه. د افغاني، ایراني او امریکایي استازو ترمنځ په واشنگټن کې خبرې پیل شوې. د امریکا متحدو ایالتونو وړاندیز وکړ چې یو فني کمیسیون دې وټاکل شي چې نوموړې موضوع په سیمه کې وڅېړي او خپله پرېکړه دې دواړو هېوادونوته واوروي.

فني متخصصان د امریکا د متحدو ایالتونو، کاناډا اوچېلي له پوهنتونونو څخه و ټاکل شول. هغوی د هلمند د وادي انکشافي پروژه وکتله. د گولډسمت او مک مهان تاریخي اسناد یې وکتل او په پای کې یې وویل: د هلمند د وادي پروژه د سېلابونو د کنټرول او د کال په اوږدو کې د هلمند د سیند د جریان د تنظیم لپاره جوړه شوې ده او د سیند اوبه یې نه دي کمې کړي، بلکې په ټول کال کې یې په یوه ټاکلې اندازه ساتي.

د ایران سهم باید د کال په اوږدو کې د اوبو د جریان د توپیر له مخې د هرې میاشتې لپاره وټاکل شي.

د افغانستان دولت په ۱۳۲۱ هجري لمریز کال کې د درې کسیز کمیسیون رپورټ ومانه او د ایران د هغه وخت له شاهي دولت سره یې د خبرو د پیل لپاره چمتووالی وښود.

ب: د فخري سرحدي کرښه:

له سیاه کوه څخه د ذوالفقار تر درې پورې چې زموږ د هېواد په شمال لویدیځ کې ده، څوځلې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شوه. خو په دې برخه کې کومه غوڅه پرېکړه ونشوه. دواړو دولتونو په ۱۳۱۳ هجري لمریز کال کې د ترکیې له دولت څخه د منځگړیتوب غوښتنه وکړه. د ترکیې دولت جنرال فخرالدین التایي د سرحدي اختلافونو د حل لپاره وټاکه. جنرال فخرالدین التایي له ډېرې څېړنې او مطالعې څخه وروسته خپله پرېکړه د افغانستان او ایران دولتونو ته واو روله.

په دې ترتیب، د افغانستان لویدیځ سرحد، چې د فخري د کرښې په نوم یادېږي، د سیاه کوه له سیمې څخه د ذوالفقار تر درې پورې د شمال په استقامت تثبیت او وټاکل شو. له سیاه کوه څخه تر اسلام قلعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ او له اسلام قلعه څخه د ذوالفقار تر درې پورې د هریرو سیند د افغانستان او ایران ترمنځ سرحدي کرښه جوړوي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډلو وېشل کېږي. هره ډله پر لاندې یوه موضوع پخپلو کې بحث کوي او پایلې یې ټولګیوالو ته وړاندې کوي.

- د سیستان د سیمې څرنګوالی په هکله معلومات.
- د افغانستان او ایران د دولتونو د سرحدي کرښو د ټاکلو په هکله ولې د هند له وایسرای څخه مرستې غوښتنه وکړه او د ګولډ سمت د کار پایله څر نګه شوه؟
- له اصلي مسیر څخه د نادعلي د رود انحراف څه ستونزې رامنځته کړې او موضوع په څه ډول حل شوه؟
- د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا ته ولې ګیله وکړه او پایله یې څه شوه؟
- د فخري سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟

پوښتنې:

۱- د افغانستان او ایران ترمنځ د سیستان د سیمې په سر اختلاف ولې راپورته شو؟

۲- د سیستان د حوزې په باره کې معلومات ورکړئ.

۳- د مک مهان سرحدي کرښه د کومو سیمو ترمنځ ده؟

۴- د فخري سرحدي کرښه د (   ) او (   ) سیمو ترمنځ ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او د مکمهان او فخري کرښې پکې وښیئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۶ اداري تشکیلات

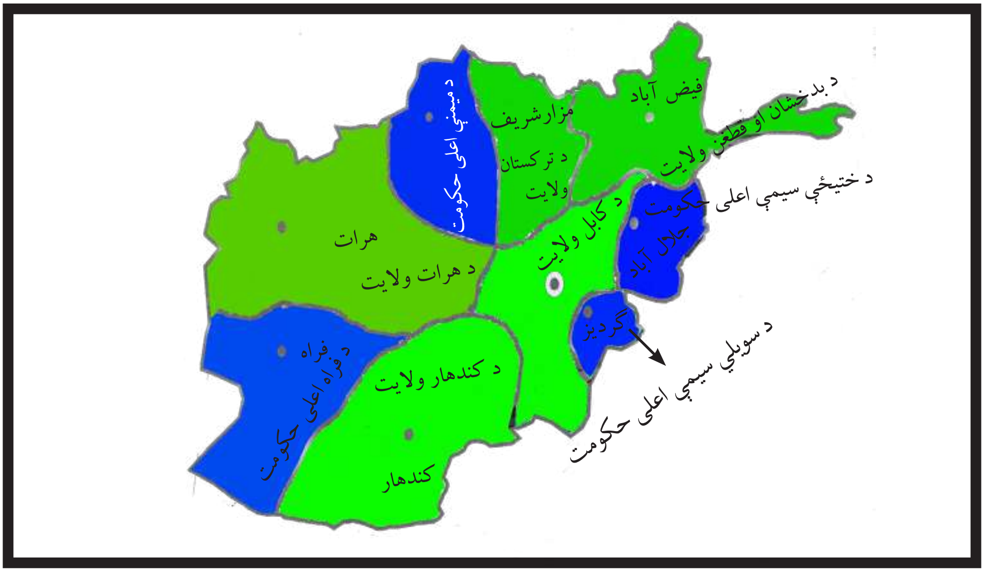

د امیر امان الله خان په وخت کې د افغانستان ملکي وېش

د غازي امان الله خان په دوره کې افغانستان پر پنځو ولایتونو او څلورو اعلی حکومتونو وېشل شوی و. د افغانستان ولایتونه کابل، کندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان او اعلی حکومتونه یې د ختیځې سیمې اعلی حکومت، د سویلي سیمې اعلی حکومت، د میمنې اعلی حکومت او د فراه اعلی حکومت وو.

له ۱۳۴۳ لمریز کال څخه مخکې د ځینو ولایتونو ساحې دومره پراخې وې چې د هغو اداره د طبیعي خنډونو لکه: غرونه، پراخې اوسوځوونکې دښتې، تنګې او صعب العبوره درې او د هغه وخت د لېږد او رالېږد د وسایلو له کبله زیاتې ستونزې رامنځته کړې وې. د دولت د کارکوونکو مصروفیت دومره زیات و چې په ډېر مشکل سره د خلکو عریضو او شکایتونو ته غور نیول کېده.

عرفاني او ټولنیزو موضوعګانو ته کم پام کېده. نو په ۱۳۴۳ لمریز کال کې د لومړي ځل لپاره د اساسي قانون د تطبیق او د ولسواکۍ د تعمیم لپاره د هېواد په اداري تشکیلاتو کې اساسي تغییرات راغلل او افغانستان پر ۲۹ اداري واحدونو یا ولایتونو ووېشل شو.

هر ولایت د والي په واسطه، چې له مرکز سره مستقیمې اړیکې لري، اداره کنټرول کېده. د هر ولایت اداري او قضائي چارې پخپل وار د خلکو د ارامۍ او آسانتیاوو لپاره په کوچنیو اداري واحدونو ووېشل شوې. هر ولایت پر ولسوالیو او کلیو وېشل شوی و. علاقه دارۍ اوس له منځه تللې او په ولسوالیو بدلې شوې دي. د هرې ولسوالۍ په سر کې ولسوال دی. د ولسوالیو اداره له ولایت او د ولایت اداره له مرکز سره اړیکې لري. د اجرائي قوې نور غړي د وزارتونو له خوا ټاکل کېږي او خپلې دندې په ولایت کې د والي د نظر لاندې او په ولسوالیو کې د ولسوال تر نظر لاندې سرته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

والي د قانوني کارونو د ترسره کولو په برخه کې د محلي ارګانونو رياست او جمهوري رياست ته مسؤوليت لري او ځواب وايي.

په ۱۳۷۰ لمريزکال کې د هېواد په اداري وېش کې ۳۲ ولايتونه، ۹۴ ښاري ساحې او ۲۹۴ ولسوالۍ او ۳۳،۵۰۰ اصلي او فرعي کلي شامل وو. له ۱۳۸۵ لمريزکال څخه وروسته دوې ولسوالۍ، چې يوه پنجشير او بله يې دايکندي وه، د ولايتونو کچې ته لوړې شوې.

• په دې وروستيو کلونو کې د افغانستان اسلامي جمهوريت په ۳۴ ولايتونو او ۳۶۴ ولسواليو او څو موقتو ولسواليو وېشل شوی دی. د افغانستان تر ټولو لوی ښار د کابل او د هېواد پلازمېنه ده. لاندېنی جدول د هېواد ولايتونه او د ولايتونو مرکز ونه ښيي.

شمېره	د ولايت نوم	د ولايت مرکز	د ولايت مساحت په کيلو متره مربع
۱	کابل	د کابل ښار	۴۵۲۳/۵۸
۲	قندها ر	د کندهار ښار	۵۴۸۴۴/۵
۳	هرات	د هرات ښار	۵۵۸۶۸/۵۳
۴	بلخ	د مزارشريف ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۵	ننګرهار	د جلال آباد ښار	۷۶۴۱/۰۵
۶	پکتيا	د ګرديز ښار	۵۵۸۳/۱۵
۷	غزني	د غزني ښار	۲۲۴۶۰/۵۳
۸	پروان	د چاريکارو ښار	۵۷۱۵/۰۵
۹	هلمند	د لښکرګاه ښار	۵۸۳۰۵/۰۷
۱۰	بغلان	د پلخمري ښار	۱۸۲۵۵/۲۴
۱۱	فارياب	د ميمنې ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۱۲	نيمروز	د زرنج ښار	۴۲۴۰۹/۵۳
۱۳	بدخشان	د فيض آباد ښار	۴۴۸۳۵/۹۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴	جوزجان	د شبرغان ښار	۱۱۲۹۱/۵۲
۱۵	بامیان	د بامیانو ښار	۱۸۰۲۹/۱۶
۱۶	زابل	د قلات ښار	۱۷۴۷۱/۸۰
۱۷	غور	د فیروزکوه (چغچران) ښار	۳۶۶۵۷/۴۲
۱۸	بادغیس	د قلعه نو ښار	۲۰۷۹۴/۰۱
۱۹	سمنگان	د ایبک ښار	۱۳۴۳۷/۸۱
۲۰	تخار	د تالقان ښار	۱۲۴۵۷/۸۲
۲۱	کندز	د کندز ښار	۸۰۸۰/۸۶
۲۲	لغمان	د مهترلام ښار	۳۹۷۷/۰۸۷
۲۳	فراه	د فراه ښار	۴۹۳۳۹/۱۱
۲۴	پکتیکا	د شرنې ښار	۱۹۵۱۵/۸۶
۲۵	کونړونه	د اسعد آباد ښار	۴۹۲۵/۹۰
۲۶	لوگر	د پل علم ښار	۴۵۶۸
۲۷	میدان وردگ	میدان ښار	۱۰۳۴۸/۳۲
۲۸	کاپیسا	د محمود راقي ښار	۱۹۰۸
۲۹	نورستان	د پارون ښار	۹۲۶۶/۷۴
۳۰	خوست	د متون ښار	۴۲۳۵/۲۶
۳۱	سرپل	د سرپل ښار	۱۶۳۸۵/۵۷
۳۲	ارزگان	د ترین کوټ ښار	۱۱۴۷۳/۶۷
۳۳	پنجشیر	د بازارک ښار	۳۷۷۱/۶۲
۳۴	دایکندي	د نیلي ښار	۱۷۵۰۱/۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوسنی وخت کې د افغانستان ملکي وېش

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندنیو موضوعاتو په باره کې پخپلو کې بحث وکړي. یو تن دې د ډلې په استازیتوب خپله موضوع ټولګیوالو ته شرحه کړي.

- د اماني دورې اداري تشکیلات:
- په ۱۳۴۳ هجری لمریز کال کې په اداري تشکیلاتو کې بدلون ولې راغې.
- د ولایتونو او ولسوالیو اداره څه ډول ده؟
- د هېواد د ولایتونو، ولسوالیو او کلیو شمېر څومره دی؟ وروستنۍ ولسوالی، چې د ولایت سطحې ته لوړې شوې دي، نومونه یې واخلئ.

پوښتنې:

۱- د غازي امان الله خان د دورې د ولایتونو نومونه واخلئ.
۲- د غازي امان الله خان د دورې اعلی حکومتونه کوم دي؟
۳- کوم ولایتونه د هېواد په شمال کې دي.
۴- د افغانستان د مرکزي ولایتونو نومونه واخلئ.
۵- د کابل، بلخ، ننګرهار، او هرات ولایتونو د مرکزونو نومونه واخلئ.
۶- د هېواد لویدیځ ولایتونه په نقشه کې وښیئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد د لویو ولایتونو او ښارونو موقعیت و ټاکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۱ د هېواد په پرمختیا کې د نفوسو اهمیت.

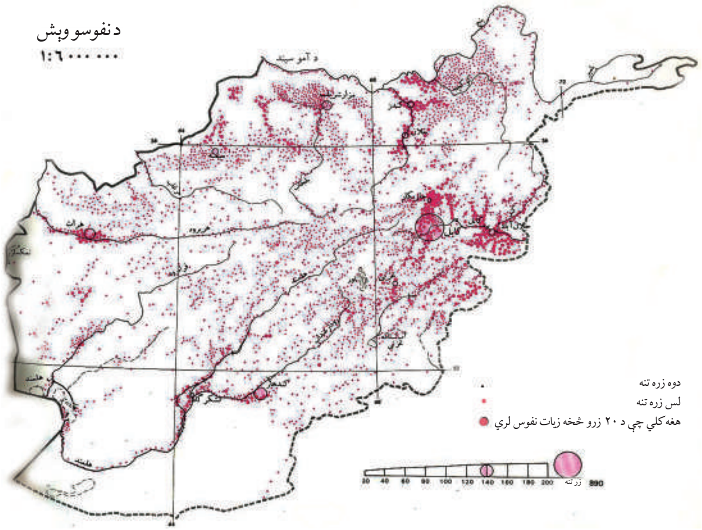

د هېواد په پرمختیا کې د نفوسو اهمیت:

نفوس د هېواد ټولو اوسیدونکو ته وایي چې د بېلو لاملونو له مخې په بېلابېلو ځایونو کې استوګن او ځای پرځای شوي دي. د نفوسو شمېر په څېنو ځایونو کې لږ او په څېنوځایونو کې ډېر دی.

نو د نفوسو تناسب د استوګنې پرسیمه باندې د اهمیت وړ دی.

د نفوسو دګڼوالي له پاره باید د یوې سیمې نفوس د هغې پر مساحت ووېشو. د افغانستان نفوس په ۱۳۹۷ لمریز کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوی دی چې په ټول هېواد کې ژوند کوي. اوسنی نفوس په ټول هېواد کې یو ډول نه دی، بلکې اقلیمي، د ځمکې د جوړښت شرایط او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو په ساحوي توپیر کې اغېز لري.

همدارنګه، پورتنیو لاملونو ته په پام سره په حاصلخېزو سیمو، لکه: ننګرهار، لوګر، کاپیسا، لغمان، او پروان کې زیات نفوس ځای پرځای شوي دي. په داسې حال کې چې د بکوا او مارګو په سوځوونکو دښتو کې د نفوسو شمېر ډېر لږ دی.

په هېواد کې پرمختیایي پلانونه د نفوسو د زیاتوالي له مخې په پام کې نیول شوي دي.

د افغانستان نفوس په صنعتي مرکزونو، اقلیمي سیمو، ښارونو او کلیو کې په مختلفو اندازو ځای پر ځای شوي دي. د خلکو د ژوندانه لپاره د کرنې په پرمختیا او د لومړنیو توکو د تولید پر بنا ۸۰ سلنه خلك په کلیو او ۲۰ سلنه نور په ښارونو کې ژوند کوي. په دې وروستیو کلونو کې د وخت په تېریدو او د سیاسي بدلونونو پر اساس د نفوسو ګڼه ګوڼه په کابل، جلال آباد، مزار شریف، هرات او څینې نورو ښارونو کې زیاته شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د اقتصادي او صنعتي لاملونو له کبله د هېواد ځینې وګړي په صنعتي مرکزونو کې ژوند کوي؛ لکه د پلخمري د نساجۍ فابریکې د بغلان د قند فابریکې او داسې نورو کارخانو په شاوخواکې استوګن دي.
- کرنیزې پروژې لکه د هلمند او غازي آباد فارمونه، د هلمند، ناد علي او داسې نورې پروژې د زیاتو نفوسو د ځای پرځای کېدنې لامل شوي دي.
- د کرنیزو ځمکو د خړبولو لپاره د سیندونو شتون د کرنیزو کلیو د پرمختګ سبب شوی. همدارنګه، سوداګریز بندرونه لکه تورخم، اسلام کلا، حیرتان، سپین بولدك او داسې نور د ډېرو نفوسو د ځای پرځای کیدنې سبب شوي دي.
لنډه دا چې د سوځوونکو شګو او یا غرنیو لوړو برخو په پرتله په هوارو او مناسبو اقلیمي سیمو کې د نفوسو د مېشته کېدنې مینه ډېره وي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو وویشل شي. هره ډله دې پر لاندې یوه موضوع بحث وکړي او پایلې دې په ټولګي کې شرحه کړي.
۱- په سیاسی لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۲- په اقتصادي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۳- په طبیعي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.

پوښتنې:

۱- نفوس تعریف کړئ.
۲- لاندیني ولایتونه ډېرګڼ نفوسه دي.
الف: کابل، کاپیسا، ننګرهار، لوګر، او پروان ب: تخار، کونړ او لغمان
ج: لوګر، میدان وردک او غزنی د: دایکندي، خوست، او پکتیا.
۳- آیا اقلیم او بڼه خاوره د نفوسو په ګڼوالي کې اغېز لري؟
۴- په سوځوونکو دښتوکې د نفوسو ګڼوالی څه ډول دی؟ د دغې موضوع بېلګه وواياست.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د نفوسو د وېش او ګڼوالي لاملونه کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۲ احصایه اود نفوسو جغرافیایي وېش

د خپل استوګنځي په باره کې فکر وکړئ او ووایاست چې نفوس یې ولې زیات شوی دی؟ افغانستان له ډېرو پخوا دورو څخه د خلکو د استوګنې ځای و او بېلابېلو قبیلو ته یې د غرونو په شنو لمنو، د ویالو او سیندونو په غاړو کې ځای ورکړی دی او د افغانستان په تاریخ کې یې د لرغوني آریایي، مدنیت بنسټ ایښی دی چې تاریخي جغرافیه د دې حقیقت ښکارندویه ده.

د دې هېواد تاریخي لرغونتوب، د نفوسو استقرار چې د لویو مد نیتونو او د تاریخي ښارونو د تأسیس له مخې لکه بلخ پیل کېږي، تقریباً له ۸۰- ۸۵ سلنه نفوس یې په کرنه او د هغې په اړوندو کارونو بوخت دي. تر اوسه هم کرنه د نفوسو د تمرکز او وېش ستر لاملونه ګڼل کېږي. له همدې امله د فزیکي چاپېریا ل جوړښت، د اقلیم ډول، هایدروګرافي ځانګړتیاوو، د انساني نفوسو د تمرکز او استوګنې لپاره په بېلابېلو تناسبونو شرایط برابر کړي دي. زموږ په هېواد کې هم د نرۍ د نورو سیمو په شان، سیمې په بېلابېلو تناسبونو رامنځته شوي دي. زموږ په هېواد کې د نرۍ د نورو سیمو په څیر، درې، وادۍ، جلګې او د سیندونو غاړو د خلکو د بېلا بېلو ډلود استوګنې لپاره وړ چاپېریال رامنځته کړي دی او د کرنې او ژوندانه له پاره یې مساعدې برخې جوړې کړي دي چې د کرنې، صنعت، مالدارۍ او د صنعتي فعالیت د پر اختیا له لپاره ګټورې دي. د استوګنې نا مناسبې سیمې یې د استوګنې په سیمو بدلې کړې دي. په هېواد کې د نفوسو تمرکز په هغو سیمو کې چې لوړوالی یې له ۲۵۰۰ مترو څخه زیات دی، محدود دی خو هغه سیمې چې مساعد اقلیم، ښه خاوره او ډېرې اوبه لري، زیات خلك پکې استوګن دي. په همدې ډول، هغه سیمې چې له ۱۰۰۰ مترو څخه زیات لوړوالی لري په ټول هېواد کې پراخې او هوارې سیمې دي چې د نفوسو د ځای پر ځای کېدنې لپاره یې ښه شرایط برابر کړي دي پرته له صحرایي سیمو څخه. د دې سیمو زیات نفوس په کرنه او مالدارۍ او نورو تجارتي او صنعتي چارو بوخت دي.

د افغانستان اداري واحدونه څرګندوي چې د کرنې له مخې زیات اهمیت لري او زیات نفوس یې ځانته جلب کړی دی او د نورو سیمو په تناسب یې ګڼ نفوسه سیمې جوړې کړې دي. په همدې ډول یې په پورتنیو نقطو کې تجارتي، اقتصادي او صنعتي لوی ښارونه او داسې نورې سیمې جوړې کړي دي چې د زیاتو نفوسو په تمرکز کې اغېز لري.

صنایع او د فابریکو جوړول، عرفاني او فرهنګي مرکزونه، اداري، نظامي او توریستي واحدونه هم د نفوسو د راټولیدو او تمرکز لامل شوي دي چې کولی شو د کابل، ننګرهار، کاپیسا او نورو ولایتونو څخه یې یادونه وکړو.

د اوبو شتون د نفوسو په ګڼو الي کې ډېر اغېز لري. که د سیندونو، د چینو او کاریزونو غاړې وګورو، دغو سیمو د نورو سیمو په نسبت زیات نفوس ځانته جلب کړي دي. په تېره بیا د سیندونو، کاریزونو او چینو منځنۍ او وروستنۍ برخې د نفوسو په تمرکز کې له ډېرو پخوا کلونو څخه لویه برخه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفوسو ګڼوالی په دې نقطو کې څرګنده ترسترګو کېږي. د مثا ل په ډول: د لوګر، پنجشير، اليشنګ، الينګار، کونړ، هريرود سيندونه او مرستيالان يې، د هلمند د سيند ساحل او مرستيالان يې لکه ترنک، ارغستان او ارغنداب، د مرغاب سيند او مرستيالان يې، د کندز سيند، فراه رود، خاشرود او ادرسکن او د آمو د سيند کيڼ ساحل د افغانستان ډېرې ګڼ نفوسه سيمې دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي پر ډ لو وېشل کېږي. هره ډله د لاندې پوښتنو په باره کې فکر کوي او نتيجه يې د ډلو استازي نورو ته تشريح کوي.

د کومو دليلونو له مخې د نفوسو ګڼوالی په يوه ځانګړې سيمه کې زيات وي؟ په قناعت بخښونکو د ليلونو يو له بل سره بحث وکړئ.

پوښتنې:

۱. د هغو سيندونو نومونه واخلئ چې د نفوسو د ګڼوالي باعث کېږي.

۲. د هلمند سيند لاندې اهميت لري:

الف: اقتصادي، کرنيز، صنعتي او توليدي ب: اقتصادي او انرژي

ج: اقتصادي او شخصي د: ټول سم دي

۳. هغه سيمې چې له ۲۵۰۰ مترو څخه زيات لوړ والی لري د نفوسو ځای پر ځای کېدنه په کې څرنګه ده؟

٤. د هېواد د اوسېدونکو په ژوندانه کې د کاريزونو اهميت بيان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

کوم جغرافيايي شرايط د ښارونو د جوړېدو او د نفوسو د ګڼو الي سبب شوي دي؟ په کتابچو کې د ځواب له ليکلو وروسته يې نورو ته تشريح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۳ د نفوسو وده او منحنی عمر

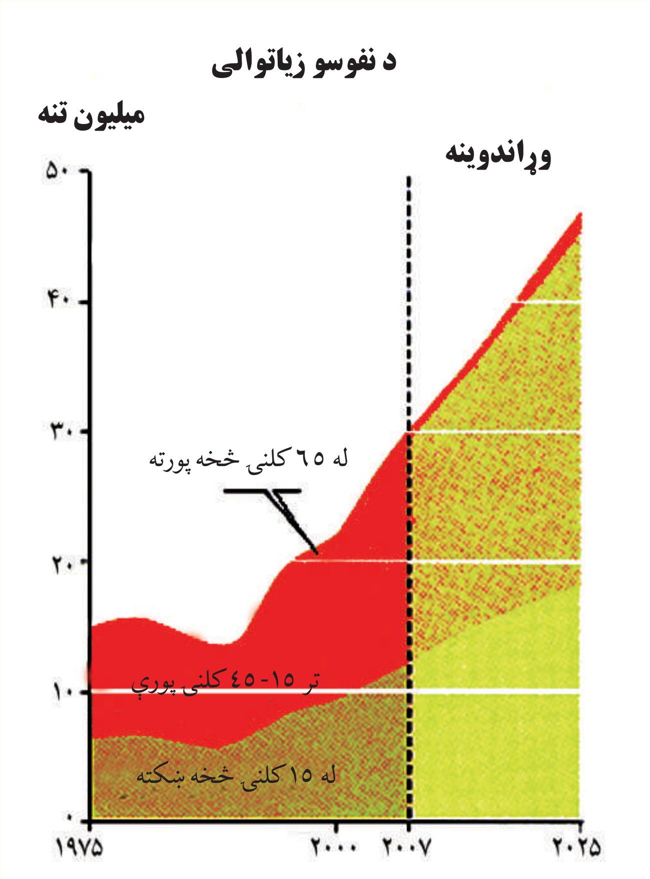

پوهیږئ چې د نفوسو وده او منحنی عمر زموږ په ګران هیواد کې څومره دی؟

د نفوسو نسبي وده د یوه هیواد د خلکو زیاتوالي ته ویل کیږي. د خلکو د شمیر او د نفوسو د نسبي ودې په باره کې بنسټیز ارقام او خبرنه اساسي اړتیا ګڼل کیږي. په دې ډول کولی شو چې د ډیموګرافي له مخې چې د نفوسو وده، مرینه (نارینه او ښځینه) او نور ارقام هر وخت د څیړونکو او مؤسساتو په واک کې ورکړو. په مخ پر ودې هیوادونو کې د نفوسو وده د ټولنیزو، مذهبي او اقتصادي مقرراتو تابع ده.

- افغانستان هم د همغې ډلې یو هیواد دی.

له همدې امله، په افغانستان کې د نفوسو منحنی او عادي و ده ۲،۰۳ سلنه محاسبه شوې ده. له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سره چې دقيقه احصائيه نشته. د افغانستان د نفوسو په هکله اټکلي ارقام په رسمي ډول د لومړي ځل له پاره په ۱۳۱۵ لمريز کال کې خپاره شول. د افغانستان ټول نفوس هغه وخت لس ميليونه او اويا زره ښودل شوي دي.

د پلان وزارت د ۱۳۲۹ لمريز کال د احصائيې له مخې د ټول هېواد نفوس ۱۲ ميليونه اټکل کړي دي. د همدې کلونو د نفوسو وده پر اټکل ولاړه ده.

بشپړه سرشمېرنه د ۱۳۵۸ لمريز کال د جوزا د مياشتې پر ۲۵ نېټه پيل او د چنگاښ د مياشتې پر ۱۴ نېټه پای ته ورسيده. له دې سره سره چې دقيقه احصائيه واخستل شوه، خو بيا هم ويې نه شو کولی چې د هېواد د ټولو سيمو احصائيه واخلي. د ۱۳۵۸ لمريز کا ل د احصائيې له مخې د افغانستان ټول نفوس١٥.٩٤ ميليونه تنه اټکل شوی چې ۱۳.۴ ميليونه تنه يې دايمي استوګن او ۲.۵۶ ميليونه تنه نور يې کوچيان وو چې د ټول نفوس ۱۵.۴ سلنه په ښارونو او ٨٤.٦ سلنه په کليو کې ژوند کاوه.

په دې کال کې په کليو يا ښارونو کې مېشت نفوس، چې ټولې کورنۍ ۲،۱ ميليونه وې، په منځني ډول د هرې کورنۍ غړي ۶ تنه ثبت شول.

په داسې حال کې چې د هېواد نفوس په ۱۳۸۸ هـ ش کال کې ٢٦ ميليونه تنه وو؛ په ۱۳۹۷ هـ ش. کال کې ۳۰ ميليونه تنه اټکل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ١٣٨٦ کال کې، د عمر له مخې د نفوسو دګروپونو بېلوالی

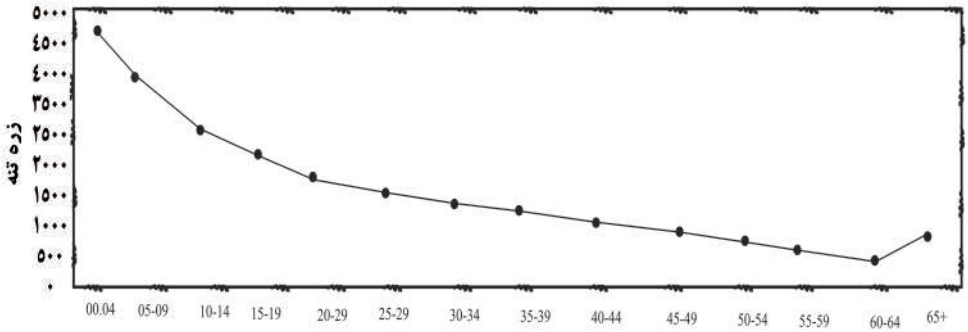

اضافي معلومات

له ۱۳۴۰ څخه تر ۱۳۷۰ لمریز کلونو پورې د نفوسو د زیاتوالي معلوماتي جدول.

ګڼه	کال	د ودې سلنه
۱	۱۳۴۰	۳,۱
۲	۱۳۴۸	۳
۳	۱۳۵۰	۲,۸
۴	۱۳۵۹	۲,۶
۵	۱۳۷۰	۱,۹
۶	۱۳۸۶	۲,۰۳

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د نفوسو د اهمیت په باره کې بحث وکړي او د هېواد د پرمختیا په باره کې دې د هغه اغېز پخپلو کې سره شریک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- د مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو وده څرنګه ده؟

۲- د نفوسو وده څه ارزښت لري؟

۳- د افغانستان د نفوسو احصائیه اټکلي ده که و اقعي؟

۴- په کومو هېوادونو کې د نفوسو کنټرول مجاز نه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې د نفوسو وده د کومو لاملونو تابع ده؟ کله چې مو د لیلونه په کتابچه کې ولیکل، بله ورځ پرې په ټولګي کې بحث وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفوسوڅرنګوالی او په هېواد کې قومي جوړښت

په افغانستان کې د نفوسو څرنګوالی، د لاندنیو مطالبو له مخې مطالعه او ارزولی شو.

- د عمر له مخې.
- د جنس له مخې.

د نفوسو څرنګوالی د ټولنیزو او اقتصادي خدمتونو (کرنې، کانونو او داسې نورو) له مخې مطالعه کېږي.

د ۱۳۵۸ لمریز کال راهیسې د هېواد په سطحه کومه سر شمېرنه نه ده شوې. له همدې امله په افغانستان کې د نفوسو د وېش، ترکیب د ودې د اندازې او اقتصادي او ټولنیزو ځانګړتیاوو په هکله مستند احصائیوي معلومات نشته. خو په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د نفوسو د څرنګوالي لومړیتوب د جنس(نارینه او ښځینه) له مخې مطالعه شو.

- په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د جنس له مخې د نفوسو د څرنګوالي لومړیتوب احساس شو. د اتمې لسیزې په پیل کې ښځینه وو ته پام وشو، چې د هغوی فعاله ونډه اخیستنه په ټولو برخو کې څرګنده ښکاري. اوس د پام وړ شمېر ښځې په شورا (ولسي او مشرانو جرګه) کې دنده ترسره کوي. په همدې ډول، د ښځو ونډه په دولتي ادارو، په تېره بیا د پوهنې او اقتصاد په بېلابېلو سکتورونو کې زیاته شوې ده.
- مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې زموږ د هېواد د نفوسو وده (د زیږېدنې څخه تر ۱۵ کلنۍ پورې) ۴۴,۶ سلنه ، د (۱٦ څخه تر ۶۰ کلنۍ پورې) ۵۲.۹ سلنه او د ۶۵ کلنۍ څخه پورته ۲.۶ سلنه اټکل شوې ده.

په هېواد کې اقتصادي فعاله نفوس تر (۱۵- ۶۵) [1] کلنۍ پورې دی چې د ۸۰ سلنه یې د کرنې او مالدارۍ په برخه کې او پاتې نورېې په صنایعو، کانونو او ټولنیزو خدمتونو کې بوخت دي او له ۶۵ کلنۍ څخه پورته غیر فعال اقتصادي نفوس تشکیلوي.

۱- د حقوق بشر سازمان دکوچنیوالي عمر د مشغولیت له پلوه ۱۸ کلني غوره کړې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د جنس له پلوه د نفوسو څرنګوالی:

کال	ښاري نفوس		کلیوالي نفوس	
۱۳۸۸	ښځې	نارینه	ښځې	نارینه
	۲۵۰۳۰۹۰ تنې	۲۶۵۶۲۰۰ تنه	۸۷۵۲۳۰۰ تنې	۹۱۲۷۴۰۰ تنه
	۵۱۵۹۲۰۰ تنه		۱۷۸۷۹۷۰۰ تنه	

د لوست د وروستنۍ برخې د اضافي معلومات تر سرلیک لاندې جدول کې د عمر له پلوه د نفوسو د ترکیب څرنګوالی ښه کتلی شئ.

په هېواد کې قومي جوړښت او د قومونو جغرافيايي وېش:

• په افغانستان کې د مېشتو قومونو جغرافيايي وېش په څه ډول دی؟

د افغانستان اوسيدونکي د تاريخي دودونو او د اساسي قانون پر اساس ټول افغانان دي. خو د بشري جغرافيې له مخې زموږ په هېواد کې بېلابېل قومونه ژوند کوي چې د هغو په اړه لنډه يادونه کوو.

په دې خاوره کې پښتانه د تاريخي اسنادو له مخې د اریایانو ډېر پخوانی توکم بلل کېږي. هغه ژبه چې پرې خبرې کوي، د پښتو په نوم يا دېږي او د نورو اريايي ژبو په څېر ده.

د يونان وتلي مؤرخ هيرودت پښتانه د پکت تويس او د دوی سيمې د پکتيس په نوم ياد کړې دې. پښتانه په ټول افغانستان کې استوګن دي، خو زيات يې په ختيځ کابل او د کابل په ګاونډيو ولايتونو، په جنوبي، جنوب ختيځ، ختيځ او جنوب لويديځ کې ژوند کوي. په شمالي ولايتونو کې هم ګڼ شمېر اوسېږي.

• تاجکان د پښتنو په څېر د دې سيمې د اریایانو ډېر پخوانی قوم دی، چې په ټول هېواد کې شته خو زيات قومونه يې د هېواد په شمال کې له بدخشان څخه تر هرات او د هندوکش په جنوب کې له پروان څخه تر کابل پورې ژوند کوي او دري ژبه خبرې کوي.

• ازبکان او ترکمنان د دې هېواد پخواني اوسيدونکي دي او د هېواد په شمال او شمال لويديځ کې ژوند کوي. ازبک قرغز، قزاق او ترکمن په ترکي او ازبکي ژبو خبرې کوي.

• هزاره ګان هم زموږ د هېواد پخواني اوسيدونکي دي چې په هزاره ګي لهجه په دري ژبه خبرې کوي. په باميانو او مرکزي لوړو سطحو کې اوسېږي.

• نورستانيان هم يو اريايي قوم دی او د دې هېواد اوسيدونکي دي. د نورستانيانو د اوسيدو سيمه نورستان او ژبه يې نورستاني ده. يو بل قوم چې اريايي نژاد لري، پشه يان دي چې په کونړ، کاپيسا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغمان کې ژوند کوي. ژبه یې ختیځه اریایي ریښه لري.

• بل قوم چې اریایي نژاد لري، بلوڅ دي چې د کندهارېه جنوب او چخانسور کې ژوند کوي. ژبه یې بلوڅي ده په پښتو او دري هم خبرې کوي.

په همدې ترتیب، زموږ په ګران هېواد کې ځینې قزل باش، عرب اوسیدان هم ژوند کوي. په همدې ډول، ځینې هندوان او سکان هم په کابل، ننګرهار، کندهار، ګردېز، خوست او غزني کې ژوند کوي چې د دې هېواد اوسیدونکي دي. د یادولو وړ ده چې ځینې نور قومونه هم شته چې پوره مطالعه او څېړنه غواړي.

په ټولګي کې فعالیت:

د نفوسو څرنګوالی څه مفهوم لري؟ هره ډله به په دې هکله بحث وکړي. د ډلې استازی دې هم ټولګیوالوته ووايي چې په هېواد کې د میشتو قومونو په هکله بحث وکړي ا وخپل معلومات له نورو سره شریک کړي.

پوښتنې:

۱. هغه قومونه چې په افغانستان کې ژوند کوي، نومونه یې واخلئ.

۲. د اضافي معلوماتو د جدول له مخې د په کار بوختو نفوسو سلنه پیدا کړئ

۳. د کوم عمر خلکو ته فعاله اقتصادي نفوس ویل کېږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په افغانستان کې د استوګن قومونو په باره کې، له بېلابېلو سرچېنو څخه په ګټې اخیستې سره یوه لنډه مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اضافي معلومات

۱۳۸۶(۲۰۰۷–۲۰۰۸)				
ټول دايمي استوګن نفوس				
عمر (په کال)	سلنه	ټول نفوس (تنه)	ښځينه (تني)	نارينه (تنه)
	۱۰۰	۲۳۰۳۸۹۰۰	۱۱۲۵۵۳۰۰	۱۱۷۸۳۶۰۰
۰۰–۰۴	۲۰	۴۵۱۴۵۶۲	۲۳۲۱۸۷۱	۲۱۹۲۶۹۱
۰۵–۰۹	۱۵	۳۴۴۵۶۷۹	۱۶۹۴۹۶۲	۱۷۵۰۷۱۷
۱۰–۱۴	۱۱	۲۶۵۳۱۴۳	۱۲۵۳۶۸۷	۱۳۹۹۴۵۶
۱۵–۱۹	۹	۲۱۶۵۸۸۱	۱۰۱۷۴۴۴	۱۱۴۸۴۳۷
۲۰–۲۴	۸	۱۸۶۰۸۹۸	۹۰۴۷۱۲	۹۵۶۱۸۶
۲۵–۲۹	۷	۱۵۴۰۶۹۳	۷۷۹۷۲۱	۷۶۰۹۷۲
۳۰–۳۴	۵	۱۲۸۷۲۲۳	۶۷۶۸۰۵	۶۱۰۴۱۸
۳۵–۳۹	۵	۱۱۳۴۶۸۴	۵۹۵۲۷۱	۵۳۹۴۱۳
۴۰–۴۴	۴	۹۸۱۲۷۷	۴۸۶۵۳۴	۴۹۴۷۴۳
۴۵–۴۹	۴	۸۵۲۶۸۲	۴۰۲۴۶۱	۴۵۰۲۲۱
۵۰–۵۴	۳	۷۲۰۶۱۳	۳۲۳۹۲۵	۳۹۶۶۸۸
۵۵–۵۹	۳	۵۸۰۱۷۴	۲۵۱۶۲۶	۳۲۸۵۴۸
۶۰–۶۴	۲	۴۴۷۱۶۴	۱۹۰۹۰۶	۲۵۶۲۵۸
٦۵ کلن او له هغه څخه پورته	۴	۸۵۴۲۲۷	۳۵۵۳۷۵	۴۹۸۸۵۲

نوټ: د کوچيانو ۱,۵ ميليونه نفوس پکې شامل نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۵ کورنی او بهرنی لیږد او د نفوسو ځای پر ځای کېدل

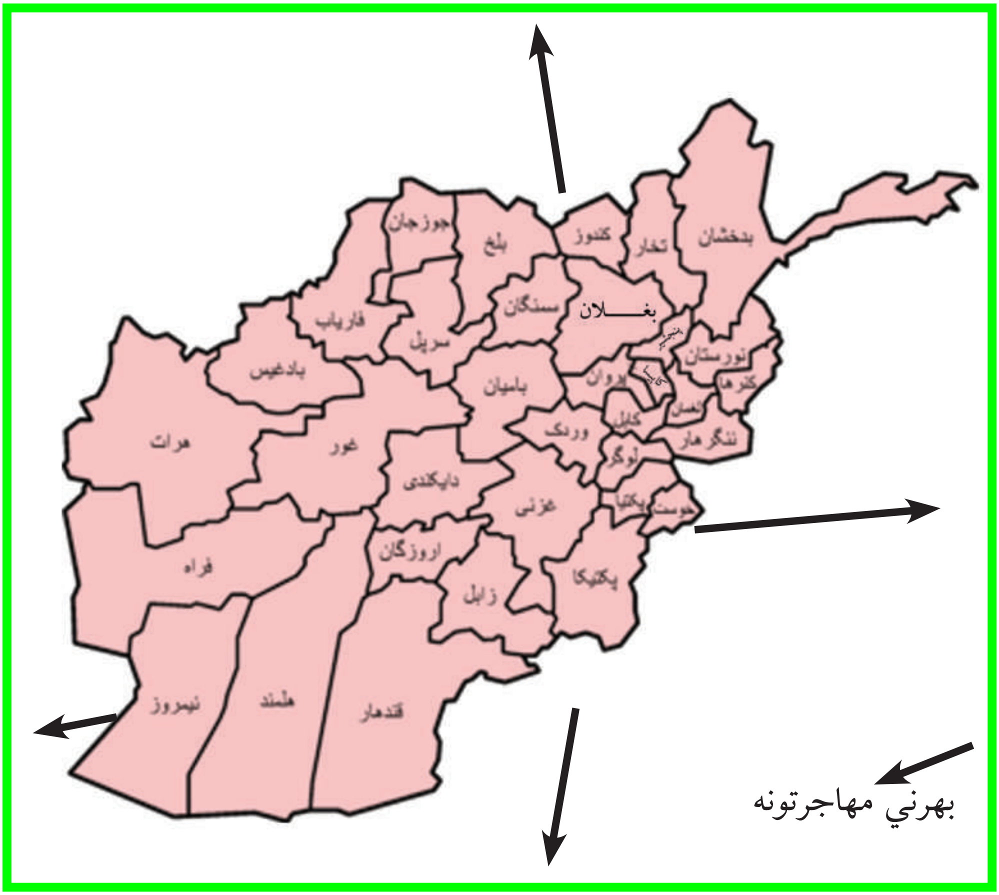

د هغو مهاجرتونو د انگېزو په هکله معلومات لرئ چې زموږ له هېواده شوي دي؟

په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهرته مهاجرتونه د سیاسي او ټولنیزو ستونزو، تاریخي او د طبیعي پېښو د اغېزو له مخې کېږي چې انگېزې یې په لاندې ډول دي:

• **سیاسي لېږد**: سیاسي لېږدېدنه هغه وخت کېږي چې فکري او عقیدتي ازادي موجوده نه وي؛ د بېلگې په توگه، له ۱۳۵۷ لمریزکال څخه وروسته د روس د تهاجم او تېري له امله د افغانانو ډېر لوی مهاجرتونه، چې په نړۍ کې ساری نه لري، نورو هېوادونو او لویو وچوته شوي دي، چې شمیر یې له پنځه میلیونو څخه زیات دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **اقتصادي مهاجرتونه**:

د کليو او د کوچنيو او لويو ښارونو خلک لويو صنعتي ښارونو ته د کار او دندو د موندلو او د شتمنيو د ترلاسه کولو او خوندي ژوند لپاره مهاجرت کوي. پورتنيو لاملونوته په پام سره د کليو خلک ښارونو، لکه: کابل، کندهار، هرات، مزار شريف او نورو صنعتي ښارونو ته مهاجرت کوي چې دغه کار لا تر اوسه دوام لري.

• **تاريخي مهاجرتونه**:

په ډېرو پخوانيو وختونو کې اريايان له بلخ (بخدي) څخه شاوخوا سيمو ته تر هند او فارس پورې مهاجر شول. او وروسته يونانيانو، کوشانيانو او مسلمانانو يو پر بل پسې مهاجرت وکړ.

• هغه مهاجرتونه چې د طبيعي پېښو او وچکاليو په سبب رامنځته کېږي، مثلاً په ۱۳۴۹ لمريز کال کې د وچکالۍ له امله زموږ هېوادوال د خپلو کورونو پرېښودلو ته اړشول چې د بادغيس، ارزګان او هزاره جاتو لوړه سطحه په دې ډله کې راځي.

• موسمي مهاجرتونه د تودو او سړو سيمو ترمنځ کېږي؛ يعنې مهاجر په اوړي کې د څارويو د روزنې او همدارنګه د کرنې لپاره ګاونډيو سيمو ته مهاجرت کوي. د هېواد کوچيان يې ښه مثال دي.

• د مهاجرت اغېزې:

مهاجرتونو په افغاني مهاجرو مثبتې او منفي اغېزې کړې دي.

۱-د فعال اقتصادي نفوس له لاسه ورکول.

۲- د مغزونو تېښته (د پوهانو او ماهرو خلکو مهاجرت).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- منفي اغېزې لکه: په HIV او د پوستکي په ناروغيو اخته کيدل.

٤- باندنيو هېوادونو ته د سرمايې لېږدول.

٥-د انساني حقوقو تر پښو لاندې کېدل.

مثبتې اغيزې لاندې دي:

۱- د خپل فرهنګ لېږدول او د نورو له فرهنګ سره بلدتيا.

۲- د خپلې ژبې رواجول او د نورو له ژبو سره بلدتيا.

۳- د نوې ټکنالوژي سره بلدتيا.

په ټولګي کې فعاليت:

ز ده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو په باره کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

۱. پر سياسي مهاجرت او د هغه پر انګېزه بحث وکړئ.

۲. زموږ هېوادوالو لويو او صنعتي ښارونوته ولې مهاجرت کړی؟

۳-آيا تاريخي مهاجرتونه زموږ په هېواد کې شوي دي؟

پوښتنې:

۱-زموږ د ګران هېواد اوسيدونکي له کليو څخه ښارونوته ولې مهاجرتونه کوي.

۲- د مهاجرت منفي او مثبتې اغېزې بيان کړئ؟

۳-آيا زموږ هېوادوال اوس هم نورو هېوادونو ته مهاجرت کوي؟ ولې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ هېواد وال نورو هېوادونوته ولې مهاجر کېږي؟ په دې باره کې یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیې په را تلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱,۳ دين

د كعبې معظمې د خونې انځور

د افغانستان زياتره خلك د كوم دين او مذهب پيروان دي؟

انسانان له خپلو عقيدو سره ژوند كوي. زموږ خلك هم له ډېرو پخوا وختونو راهيسې د بېلابېلو دينونو پيروان وو. زموږ نېكونو اريايانو نوو سيمو ته له كوچېدو مخكې ساده آيين درلوده. دوی د طبيعت هغه عناصر چې پر ژوندانه يې اغېز درلوده، مقدس ګڼل. د افغانستان خلك، له دې سره سره چې په ختيځ كې د ويدي او برهمني زړې عقيدې پيروان وو، د هېواد په شمال لوېديځ كې زردشتي آيين رواج درلود. خوكله چې له ميلاد څخه مخكې ۲۰۶ كال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې اشوکا دبودايي آيين د تبليغ او خپرولو له پاره ملا وتړله چې د هغه تاريخ نه زر کاله وروسته هم دې عقيدې او آيين د هېواد په ختيځ او شمال کې بشپړ رواج وموندہ، چې د فکر، هنر او فرهنگ له پلوه يې د دې خلکو په ژوندانه ژوره اغېزه در لوده. بودايي آيين د اشوکا د نفوذ او سلطې په واسط د هندوکش له جنوب څخه ترکندهاره پورې خپورشو.

د اسلام د مقدس دين په ظهور سره بېلابېل دينونه لکه: زردشتي، بودايي او لږ څه آسماني دينونه، لکه يهوديت، مسيحيت په خراسان (افغانستان) کې پېروان او پلويان در لودل. خو داسې دين چې په ټول افغانستان کې عام رواج ولري، وجود نه در لوده. د هغه وخت خراسان يا اوسنى افغانستان د اسلام مقدس دين د منلو له پاره چمتو و. د حضرت عثمان (رض) په واکمنۍ کې، له ۲۵ هجري کال څخه وروسته د اسلامي فتوحاتو لمن افغانستان ته هم راورسېده. احنف بن قيس د هرات ښار ونيوه او خلك يې د اسلام په دين مشرف کړل. دريم خليفه حضرت عثمان (رض) عبدالله بن عامر د لښکر مشر وټاکه. عبدالله بن عامر اسلامي امپراطوري ترختيځ پورې وغزوله. هغه سرخس، فارياب، تالقان، کندهار او غزنى فتح او اسلام يې هلته خپور کړ. کابل يې يو کال محاصره کړ او په مشکل سره يې فتح کړ. د وخت په تېرېدو سره د افغانستان ټولې سيمې د اسلام په دين مشرف شوې .يوازې کافرستان، چې وروسته په نورستان ياد شو، پخوانى دين تر ډېرې مودې پورې وساته چې په ۱۹ م پېړۍ کې د اميرعبدالرحمن خان په دوره کې د اسلام په دين مشرف شول. د افغانستان د اسلامي جمهوري د دولت رسمي دين اسلام دی. د نورو دينونو پيروان، د خپلو ديني مراسمو په ترسره کولو کې د قانون له احکامو سره سم آز اد دي. په افغانستان کې هېڅ قانون نه شي کولی چې د اسلام د مقدس دين د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

په اوسني وخت کې د افغانستان خلك ۹۹.۶ سلنه د اسلام د مقدس دين پيروان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې هندوان او سکان په کابل، جلا ل آباد، کندهار، چاريکارو، ګرديز او نورو ښارونوکې اوسېږي چې اکثر يې سوداګر دي.
د افغانستان مطلق اکثريت خلك د حنفي مذهب پيروان دي او د تشيع مذهب پيروان هم لري. د افغانستان اهل تشيع په جعفري او اسماعليه مذهبونو وېشل شوي دي.

په ټولګي کې فعاليت:

ز ده کوونکي پر ډلو وېشل کېږي او هره ډله دې پر لاندې يوه موضوع بحث وکړي او د بحث نتيجه دې په ټولګي کې شرحه کړي.

- آريايانو کوم ايين درلود؟
- بودايي آيين څه وخت او چېرته خپور شو؟
- د اسلام دين په افغانستان کې څه ډول خپور شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لاندنې سمې او غلطې پوښتنې یوه له بلې څخه بېلې کړئ:

۱. آریایانو د طبیعت هغه عناصر، چې په ژوندانه کې یې اغېزناک وو، مقدس ګڼل.

۲. د افغانستان ټول خلک د یو مذهب یعنې اسلام پیرو دي.

۳. کومو خلکو په افغانستان کې د اسلام په خپرولو کې نقش درلوده؟

۴. په اوسني وخت کې د افغانستان خلک د کومو دینونو او مذهبو نو پیروان دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ټولنو په هوساینې کې د اسلام د مقدس دین د ښېګڼو په اړوند خو کرښې ولیکئ او ټولګیوالو ته یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ــ ۲ ژبه

په افغانستان کې له دېرشو څخه زیاتې ژبې شته چې د هېواد په بېلابېلو سیمو کې خلک په بېلابېلو لهجو پرې خبرې کوي.

د افغانستان د ژبو اهمیت، لکه: د نړۍ د نورو ژبو په شان د ویونکو په شمېر پورې اړه لري.

د مثال په ډول، پښتو او دري د هېواد په پراخه ساحه کې عمومیت لري او خلک ورباندې خبرې کوي او د افغانستان تقریباً ټول خلک پرې پوهېږي؛ خو په اورمړي او عربي یوازې په څو محدودو کلیو کې خبرې کېږي.

اندو اروپایي ژبې په دوو اریایي (اریاني) او هندي ډلو وېشل کېږي. اریایي ژبې په عمومي ډول د هېواد په جنوب لویدیځ، شمال لویدیځ او شمال ختیځ کې زیاته رواج لري او مشهورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبې يې پښتو، دري، بلوچي، اورمړي او پاميري غلچه يي يعنې غرنۍ ژبې دي. په هندي ژبو کې ګوربتي، کلشه يي، تيرايي، سندي او پنجابي شاملې دي. رويدا ژبې چې د آريايي هندي ګروپ ترمنځ يوه ځانګه ده چې کتي، بشکلي، واېګلي، پرسيني، اشکوني، پشه يي، پراچي اونورستاني په کې شاملي دي چې په عمومي ډول د نورستان او د هغه د شاوخوا خلک پرې خبرې کوي.

د افغانستان نورې ژبې ترکي او مغولي دي چې د وه لړۍ په کې شاملې دي. يوه لړۍ هغه ژبې دي چې په مرکزي آسيا پورې اړه لري لکه ازبيکي، قزاقي او قرغزي. دوهمه لړۍ يې په جنوب لويديځ پورې اړه لري چې ترکمني او آذري احتوا کوي.

۳.۳. د ژبو جغرافيايي وېش:

د افغانستان ژبې چې خلک پرې خبرې کوي، دا دي:

- **پښتو**: هغه کسان چې په پښتو خبرې کوي، تقريبا په ټول هېواد کې استوګن دي. خو زياتره پښتانه د افغانستان په ختيځو، جنوبي او جنوب ختيځو سيمو کې استوګنه لري. د اژبه ډېرې لهجې لري چې مشرقي او کندهاري لهجې يې يو له بل څخه ښې پېژندل کيږي.
- **دري**: د هېواد ډېره پخوانۍ ژبه ده. د هېواد زيات خلک په مختلفو لهجو له دې ژبې سره څه نا څه په ټول هېواد کې بلديت لري.
- **بلوڅي**: د هلمند، ګودزېرې، صابري هامون او د هېواد د لويديځ سرحدونو ځينې خلک پرې خبرې کوي.
- **ازبکي**: د هېواد په شمالي ولايتونو کې ځينې خلک پرې خبرې کوي.
- **ترکمني**: د هېواد په شمال او شمال لويديځ کې د هرات تر ولايته پورې ځينې خلک پرې خبرې کوي.
- **پراچي**: د نجراب په يوه دره کې، چې د تګاب له اله ساى سره نښتې ده، ځينې خلک پرې خبرې کوي.
- منجي ژبه د بدخشان په منجان، واخي په واخان، سريګي د واخان په شمال، سنګليچي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

منجان په ختیځ او د بدخشان د زیباك په جنوب، زیباکي ژبه د بدخشان په زیباك، اشکاشمي د بدخشان په اشکاشم، شغني د بدخشان په اشکاشم او شغنان، رو شاني او اشري د بدخشان په لویدیځ او د پنج د سیند په غاړه کې او قرغزي ژبه په کوچني پامیرکې مرو جې دي.

• کټه وایګلي، شکوني او پاروني په نورستان کې، کورباتي ژبه په ختیځ نورستان، پشه يي ژبه په نورستان او د لغمان په درو، تګاب، نجراب، کوهستان، کاپیسا او پغمان کې، تیراهي د خیبر په لویدیځ او ډکه اوجتې د جټانو ژبه ده.

• په سندی، لهندا او پنجابی اهل هنود خبرې کوي.

• اورمړي په لوګر، براهوي د چخانسور د شورابک په شاوخوا سیمو کې رواج لري. مغلي او آذري ژبې اوس له منځه تللي دي. خو قزاقي د بلخ د ولایت په ځینو سیمو کې شته.

په پښتو او دري ژبه د افغانستان اکثریت خلك خبرې کوي او د دولت رسمي ژبې دي. په هغو سیمو کې چې اکثریت خلك يې له ازبکي، ترکمني، پشه يي، نورستاني، بلوچي ګوجري او یا پامیري ژبو څخه په یوه ژبه خبرې کوي، هلته پر پښتو او دري سربېره سیمه ییزه ژبه د درېيمې رسمي ژبې په توګه دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې پر لاندې یوه موضوع پخپلو کې بحث وکړي. یو تن دې د خپلې ډلې په استازیتوب، موضوع په ټولګي کې شرحه کړي.

• د افغانستان خلك په کومو ژبو خبرې کوي. کومې ژبې د کوم دلیل له مخې رسمي دي؟

• اندو اروپایي ژبې پر خو برخو وېشل شوې دي؟ د هر ګروپ مشهورې ژبې له سیمو سره واضح کړئ.

• در ویدا، ترکي او مغولي ژبو په باره کې معلومات ورکړئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

• بلوڅان، ازبیکان ترکمنان د افغانستان په کومه سیمه کې ژوند کوي؟

پوښتنې:

۱. د افغانستان هندوان په (   )، (   ) او (   ) ژبو خبرې کوي.
۲. پشه یي ژبه د هېواد په کومو سیمو کې رواج لري؟
۳. اوس کومې ژبې له منځه تللي دي او ولې ویونکي نه لري؟
۴. پښتو او دري ولې رسمي ژبې دي؟
۵. کومې ژبې په کوم دلیل د درېمو رسمي ژبو حیثیت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان مهمې ژبې په یوه جدول کې په ترتیب ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱,۴– د مواصلاتو اهميت:

په پورتني انځور کې کومه لويه لار وينئ؟

مواصلاتي لارې د يوې ټولنې او هېواد د اقتصادي، ټولنيز، سياسي، فرهنگي او اداري پرمختګ بنسټ ګڼل کېږي. ټولې اقتصادي اړتياوې (کرنيزې، صنعتي او تجارتي)، ټولنيزه، فرهنگي او سياسي وده د مواصلاتي کرښو له ترقۍ او پرمختګ پرته امکان نه لري.

د يوې هوسا ټولنې اقتصادي او صنعتي پرمختيا د مواصلاتي کرښو او نقليه وسيلو په پرمختګ او ترقۍ پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ پر ودې هېوادونه چې د اقتصادي او صنعتي پرمختګ لومړني پړاوونه وهي، تر ټولو لومړی باید مواصلاتي او ټرانسپورتي شرایط برابر کړي، چې تولیدي او تجارتي وسایل او کسب او کار وده وکړي. افغانستان د مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې په وچې پورې تړلی او غرنی هېواد دی. سیندونه یې هم د زیات ځوړ او سېلابي رژیم په درلودلو د بېړیو د چلولو لپاره برابر نه دي. نو د ځمکنیو مواصلاتي او هوایي سکټورونو وده د هېواد بنسټېزه اړتیا ده. له منظمې مواصلاتي شبکې پرته هر اړخیزه اقتصادي او ټولنیزه وده ممکنه نه ده. مواصلاتي لارې ښارونه او سیمې سره نښلوي. اومه او د انرژۍ تولیدوونکي مواد صنعتي مرکزونو او صنعتي او کرنیز محصولات بازارونو او استهلاکي مرکزونو ته لېږد وي.

په دې برخه کې پانګه اچونه د یوه هېواد د اقتصاد بنسټ جوړوي، چې په ټول هېواد کې د اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او اقتصادي پلان جوړونې د ودې او پراختیا سبب کېږي.

د مواصلاتو د اقتصادي اهمیت په هکله لنډ ویلی شو چې:

- له منظمو ټرانسپورتي لارو څخه د ګټې اخېستنې په سبب بازار کې د کالیو بیه کمېږي.

-د سون د موادو په لګښت کمېږي او د سوداګرۍ مالونه د وخت له ضایع کېدلو پرته بازارنو ته لېږدول کېږي.

- بېلابېل قومونه د یو او بل له دود او دستور څخه خبرېږي. د هېواد ملي یووالی تأمینېږي، چې ورسره په ستونزو اخته سیمو ته په چټکۍ مرستې استول کېږي.

- د ټرانسپورتي لارو په نشتولي کې پر دې سربېره چې پورتنۍ موخې لاس ته نه راځي؛ بلکې د فرهنګ او ښوونې او روزنې د وروسته والي لامل هم کېږي.

زموږ په هېواد کې په تېرو وختونو کې د پورتنیو ستونزو په درک سره پخپلو پنځه کلنو پلانونو کې ډېره پرمختیایي بودجه، د موټرو د سړکونو د جوړولو لپاره بېله شوې وه. له درې لسیزو څخه په زیاته اوږده تېل شوې داخلي جګړه کې ټولې مواصلاتي شبکې ویجاړې شوې او د هغو بیا جوړولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اړتیا پېښه شوه. له همدې امله، د موقت حکومت له تشکیل څخه وروسته د توکیو – جاپان په کنفرانس کې د هېواد د لویو لارو جوړولو او پراختیا ته د اقتصادي زیربنا په توګه د لومړیتوب حق ورکړل شو. اوس د حلقوي لویې لارې ۸۰ سلنه جوړه شوې او له بندرونو سره نښلول شوې ده. په همدې ډول، یوله بل سره د ولایتونو او له مرکز سره د ولسوالیو نښلول دوام لري.

له بلې خوا، په پام کې دي چې ټرانزیټي کرښې د شمال او لویدیځ ګاونډیانو سره فعالې شي او زموږ د هېواد د سوداګرۍ اړیکې به په منطقه کې پراخې شي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو کې تنظیمېږي. یوه ډله دې د مواصلاتو اهمیت د هېواد د اقتصادي زیربنا په توګه او دوهمه ډله د هېواد په اقتصادي او ټولنیزې ودې کې د مواصلاتو برخه باندې بحث وکړي. د ډلې یو غړی د زده کوونکو د فعالیت پایلې، ټولګیوالو ته وړاندې کوي. په پای کې ښوونکی د ډلې د فعالیت پایلې د خپلو معلوماتو په ورزیاتولو را ټولوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډه ځواب ورکړئ:

۱ - زموږ په هېواد کې ځمکني او هوايي ټرانسپورټ د مواصلات له نورو برخوڅخه ولې ښه وده کړې ده؟

۲ - په تېرو پنځه کلنو پلانونو کې زيات پام ولې د مواصلاتو وديې ته شوی و؟

۳ - د توکيو - جاپان د همکاريو په کنفرانس کې زيات پام د هېواد د لويولارو بيا جوړولو ته واړول شوی و.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هېواد د اقتصادي ودې له مخې د ځمکنيو مواصلاتو اهميت په څو کرښوکې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې په ټولګي کې و لولئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست:

۲،۴ـ ځمکنی حمل او نقل

پوهیږئ چې موټر کله زموږ هېواد ته وارد شو؟

د حمل و نقل د یو منظم مواصلاتي سیستم شتون (صنایعو په ګډون) د تولنیز او اقتصادي پرمختیا بنسټ جوړوي او په هېواد کې د ټولنیز، اقتصادي یووالي د رامنځته کیدو سبب کېږي او د خدماتي موادو او اطلاعاتو د لېږد لپاره اسانتیاوې برابروي. په ملي سویه سوادګري پرمختګ کوي او له هغې سره یوځای د پرسونل استخدام او عواید هم زیاتېږي. د ژوند کچه هم لوړېږي. د دې ډول زیربناوو شتون په افغانستان کې، د ځمکې جغرافیایي جوړښت ته په پام سره، چې په ځانګړو او جلا سیمو وېشل کېږي، فوق العاده ارزښت لري. په تېره بیا د صنایعو پراختیا، چې له هغې پرته صنعتي مؤسسو ته اومه مواد او انرژي تولیدوونکي مواد او د هغو تولیدات استهلاکي سیمو ته انتقالیدی نه شي.

د منځنۍ آسیا په جنوب کې د افغانستان د جغرافیایي موقعیت ته په پام سره د تاریخ له ډېرې پخوا دورې څخه د اوږدې مودې لپاره د ختیځ او لویدیځ او د شمال او سویل تر منځ د سوداګرۍ اړیکو په تامین کې ډېر اهمیت لري. د دې تجارتي او فرهنګي اړیکو دوام د هېواد د ژوندانه د کچې په لوړولو کې د اقتصاد او فرهنګ له پلوه ډېر مهم رول لوبوي. له میلاد څخه مخکې په څلورمه پېړۍ کې د یوځي یرغل په پای کې د یونان او هند ترمنځ سوداګریزې اړیکې د افغانستان له لارې تأمین شوې وې. په لومړي میلادي کال کې د یونان د باختري پاچاهانو په وخت کې افغانستان د سوداګریزو اړیکو په تأمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې لوړ مقام درلوده؛ بلخ د هغې لارې د نښلیدو ځای ګڼل کېده.

په همدې ډول، د وربښمو او درملولاره (د کوشانیانو د امپراطورۍ په دوره کې) له دې هېواد څخه تېرېده. له همدې امله، د بلخ ښار د لویدیځ (اروپایي) او ختیځ (دچینایي او هندي) کالیو د تبادلې مرکز و.

د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د نوو کاروان سرایونو ابادولو او په هېواد کې دننه د سوداګرۍ د محصول لغوه کېدلو د سوداګرۍ او اقتصاد لپاره زمینه برابره کړه. انګلیسانو له کراچۍ څخه ترکوټې او چمن پورې د اوسپنې کرښه و غځوله. خو د هېواد خارجي تجارت ته پام و نه شو.

تر ۱۹۳۰ م کال پورې، چې د ۱۳۰۸ لمریز کال سره سمون لري، ټول مسافرتونه پلي وو او وړل او راوړل د حیواناتو په مرسته ترسره کېدل. له هغې څخه وروسته په حمل و نقل کې له عصري وسایلو څخه ګټې اخېستنې چټکه وده وکړه.

په ۱۹۰۹م کال کې د امیرحبیب اله خان په دوره کې د لومړي ځل لپاره موټرونه د دملر له کمپنۍ څخه په ممبیي (بمبیي) کې وپېرېدل شول او په کابل کې په کار واچول شول.(۵۷) تنه کارګران هم بمبیي ته واستول شول چې د موټرو تخنیکي کارونه زده کړي. د موټرو شرکت د در باریانو له خوا جوړ شو. د یادونې وړ ده چې بایسکل مخکې افغانستان ته وارد شوی و.

د کاروانونو د تګ او راتګ لارې ترمیم شوې. د موټرو لپاره نوي سړکونه د کابل – جلال آباد، جلال آباد- لغمان ، کابل ـ جبل السراج، کابل – لوګر او کابل – غزني ترمنځ جوړ شول. د ټول هېواد په ښارونو کې کاروان سرایونه د سراجیه رباطونو په نوم په خلکو ودان شول. د دوه رباطونو تر منځ واټن شپږ کروه (تقریباً ۱۸ کیلومتره) و. پر دې سر بېره، د سیندو له پاسه عصري پلونه د مو ټرو د تګ او راتګ لپاره جوړ شول.

په امانیه دوره کې او له هغې څخه وروسته ځمکنیو مواصلاتو ته زیات پام وشو. د سړکونو جوړول او د مواصلاتي کرښو پر مختیایو لازمي امر وګڼل شو.څرنګه چې افغانستان په وچې پورې تړلی هېواد دی او سمندر ته لاره نه لري. نو په هېواد کې د ننیو او بهرنیو اړیکو د تامین لپاره له ځمکني او په دوهم پړاو کې له هوایي ټرانسپورټ څخه اغېزناکه طریقه نه شته.

د ځمکنیو ټرانسپورټي لارو د جوړولو او پراختیا په وړاندې زیاتې ستونزې دي چې ځینې یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته کوو.

- د هېواد طبيعي جوړښت او غرنۍ بڼه.
- د غرنيو او دښتي سيمو بېل اقليمونه.
- د عصري وسايلو، فني پرسونل او پوره پانګې نشتوالی.

تاسې پو هېږئ زموږ د هېواد $\frac{1}{3}$ برخه غرنۍ ده. دغه غرونه له شمال ختيځ څخه د جنوب لويديځ په لوري د يوه طبيعي دېوال په توګه پراته دي او هېواد يې په دوه شمالي او جنوبي برخو وېشلی دی. زياتره کوتلونه يې له ۳۰۰۰ مترو څخه زيات لوړوالی لري او د کال په زياته موده کې په واورو پټ وي او د تګ او راتګ په وړاندې خنډ ګرځي. زياتې درې يې له شمال څخه جنوب ته، چې سور يې لږ دی، د سيندونو په اوږدو کې پرتې دي چې د تګ او راتګ په وړاندې ستونزې جوړوي. په همدې ډول، غرنۍ سيمې او پراخه شګلنې دښتې هم د ځمکنۍ ټرانسپورټ د پراختيا په وړاندې ستونزې جوړوي، چې زياتې پانګې، عصري وسايلو او فني پرسونل ته اړتيا لري.

د هېواد د سيندونو مسيرونو، له دې سره سره چې د کارواني لويو لارو په غځولو کې اغېزناکه مرسته کړې ده. خو د ځمکنۍ ټرانسپورټ په غځولو او پر مختګ کې يې ستونزې را منځته کړې دي. د دې تر څنګ چې ځينو ځايونو کې درې دومره تنګې دي، چې يوازې د سيند د بهيدو لاره يې جوړه کړې ده، لکه: ماهيپر، درونټه، سالنګ او داسې نور، چې په ځينو ځايونو کې د غرونو د توږلو او د تونل د کيندلو اړتيا پېښېږي. سيندونه هم کرېږي او تاو را تاوېږي او سړکونه بايد څو ځله د سيند له پاسه تېرشي. پر دې سر بېره بېشماره پلونه او استنادي ديوالونه بايد د واورې د ښوييدو په وړاندې جوړ شي. له همدې امله د دې ستونزې د حل لپاره زيات وخت، پوره پانګې او فني پرسونل ته اړتيا ده.

له دې ټولو ستونزو سره سره ځمکنی ټرانسپورټ له ټولو نورو ټرانسپورټونو څخه اړين او ګټور دی.

د اوسپنې د کرښو د پرمختګ په وړاندې پاسني ياد شوي خنډونه د پام وړ دي، چې د هغو له مخې زموږ په هېواد کې د اوسپنې کرښې نه وې جوړې شوې. خو په پام کې ده چې د ګاونډيو هېوادونو (ايکو او سارک) په مرسته دغه ستونزه په را تلونکې کې حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي. هره ډله دې په هېواد کې د اقتصادي او ټولنیزې زیر بنا په توګه د مواصلاتو په رول په خپلو کې بحث وکړي او د خپلو بحثونو پایلې دې یو زده کوونکی ټولګیوالو ته بیان کړي او ښاغلی ښوونکی دی د بحث پایله، له خپلو معلوماتو سره یو ځای را ټوله کړي.

پوښتنې:

لنډه جواب وواياست:

۱- د خپل هېواد د ځمکني ټرانسپورټ د پرمختګ په وړاندې ستري ستونزې په لنډه توضیح کړئ.
۲- په هېواد کې ولې ځمکني ټرانسپورټ له نورو ټرانسپورټي ډولونو څخه زیاته پراختیا موندلې ده؟
۳- د هېواد په اقتصادي پر مختګ کې د ځمکني ټرانسپورټ اهمیت توضیح کړئ.

لاندنۍ نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- موټر لومړی ځل لپاره د.................حکومت په دوره کې هېواد ته وارد شو؟
۲- د لومړي ځل لپاره د افغانستان له لارې د هند او یونان تر منځ د ....
د حکومت په وخت کې تأمین شوی وی.

سم ځوابونه د (س) او غلط ځوابونه د (ن) په توري په نښه کړي:

۱- ایا زموږ د هېواد جغرافیایي موقعیت د ختیځ او لویدیځ تر منځ د تجارتي اړیکو په تأمین کې ډېر اهمیت لري؟
۲- ایا د موټر لپاره د سړکونو جوړول د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې پیل شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هېواد د اقتصادي، ټولنیزې او فرهنګي پراختیا په هکله د ځمکني ټرانسپورټ اهمیت په څو کرښو کې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: څو ډوله ټرانسپورټي وسايل پېژنئ؟

پورتنيو انځورونو ته په غور وګورئ؛ دغه وسايل د ټرانسپورټ په کوم ډول پورې اړه لري؟

د ځمکني ټرانسپورټ اصطلاح هغو وسيلو ته ويل کېږي چې د ځمکې د و چې برخې له پاسه حرکت کوي، لکه د بار وړلو حيوانات، بايسيکل، موټر سايکل، موټر (لارۍ، بسونه، ميني بسونه، ګرندي موټرونه) او اورګاډي له ټولو ډولونو سره.

د دغو وسيلو په اختراع سره د سيمو او هېوادونو تر منځ واټن لنډيږي. هغه واټونه چې کاروانونو په اونيو کې وهل، اوس د دې وسيلو په مرسته څو ساعتونو ته را لنډ شوي دي. همدارنګه، له دې وسيلو څخه په ګټې اخېستنې درانه تجارتي مالونه، چې پخوايې د لېږدېدو توان نه وو، اوس په اسانۍ سره لېږدول کېږي.

بايسکل د ټرانسپورټ ډېره ګټوره وسيله ده. په ميليونونو انسانان ورڅخه ګټه اخلي. آن تر دې چې په ځينو هېوادونو کې يې د بايسکل د چلولو لپاره ځانګړي واټونه او جادې هم جوړې کړې دي.

د لومړي ځل لپاره بايسکل يوانګليسي پوه کنت دوسواک په ۱۷۹۰ م کال کې اختراع کړ، چې دوه څرخونه او يو چوکاټ يې درلود. اوس په نړۍ کې په سلګونو ډوله بايسکلونه جوړېږي چې نه يوازې ټرانسپورټي وسيله ده، بلکه: د سپورټ لپاره هم ګټور دي. د سون مواد نه لګوي او د استوګنې چاپيريال نه ککړوي. د چين د خلکو د ځمکني ټرانسپورټ زياته برخه په تېره بيا په ښارونو کې بايسکل جوړوي.

زموږ هېواد ته بايسکل له موټر څخه مخکې د امير حبيب الله خان د حکومت په وخت کې وارد شو. اوس په زرګونو تنه خلک ورڅخه ګټه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله وسیله چې له موټر سره ورته ده، خو د کوچنې ماشین په مرسته چې لږ تېل مصرفوي فعالیت کوي، د موټر سایکل په نوم یادېږي. څرنگه چې د تېلو لگښت یې لږ دی نو زیاته گټه ورڅخه اخېستل کېږي. زموږ په هېواد کې یې استعمال له بایسیکل څخه وروسته ډېر دی .

د ۱۸ م. پېړۍ په دوهمه نیمایي کې د بخار ماشین په کشف سره، سمنگتن د انتقالولو یوه وسیله جوړه کړه چې د بخار په واسطه یې حرکت کاوه چې دغه لومړنی جوړ شوی موټر گڼل کېږي.

په انگلستان کې زیاتې انتقالاتي وسیلې جوړې شوې، خو د ډېرو سکرو د لگولو له امله یې زیات لوگی کاوه او د تخنیکي نیمگړتیاوو له مخې یې زیات ټکرونه کول.

د ۱۹ م پېړۍ په دوهمه نیمایي کې داسې موټر اختر اع شو چې په نفتو یې حرکت کاوه. زموږ په هېواد کې کله چې مستر دین د برتانوي هند د خارجه چارو وزارت سکرتر په ۱۹۰۴ زیږدیز کال په ډسمبر کې کابل ته سفر کاوه، د نورو سوغاتونو تر څنگ یې یوه عراده موټر هم امیر حبیب الله خان ته ډالۍ کړ، چې ۷۰۰ سټرلنگ پونډه ارزښت یې درلوده. په هغه موټر کې د تېلو پر ځای لرگي سوځېدل او ماشین ته یې حرکت ورکاوه.

اوس زموږ هېواد ته بېلابېل ډول موټرونه وارد شوي دي، لکه: (باروړونکي موټرونه، د طبیعي گاز او تېلو ټانکرونه)، کوچني او لوی بسونه او گړندي موټرونه چې د نړۍ د ډېرو عصري کمپنیو څخه پېرودل کېږي.

د اوسپنې کرښه د مالونو د وړلو او راوړلو ډېره پخوانۍ وسیله ده چې د بخار د ماشین په واسطه په کار اچول شوې او د اوسپنې کرښې ورته غځېږي او نن سبا د ځمکني حمل و نقل ډېره ستره وسیله ده.

په ۱۳۰۵ لمریز کال کې د شاه امان الله خان په دوره کې، کله چې د دارالامان عصري ښار جوړول پېل شول، د خلکو او تعمیراتي مالونو د انتقال لپاره یو کوچنی اورگاډی د اوسپنې کرښې سره هم هېواد ته وارد شو چې دا کرښه د شاه دو شمشیره له زیارت څخه د دارالامان تر ماڼۍ پورې غځېدلې وه.دغه اورگاډي د بخار یو انجن او څو ډبې درلودې او هره ورځ به یې خلک او کالي په دې کرښه انتقالول . تراوسه یې نښې د کابل په موزیم کې شته.دغې کرښې له ۸-۷ کیلومترو پورې اوږدوالی در لوده او تر ۱۳۰۷ لمریز کال پورې فعاله وه. د شاه امان اله خان له سقوط څخه وروسته، د هغه وخت حکومتونو د اوسپنې کرښې له جوړولو او غځولو سره مینه ښکاره نه کړه.

د یادونې وړ ده چې په هېواد کې له د ملي بس څخه پرته ټولې ټرانسپورټي تصدیگانې منحل اعلان شوې. دا تصدي د زرو څخه د زیاتو بسونو په درلودلو د کابل ښار په دننه او د هېواد په ولایتونو کې فعالیت کوي او په پام کې ده چې د برېښنا یي بسونو پروژه چې د کابل ښار په داخلي جگړو کې ړنگه شوې دوهم ځلي احیا کړي. برېښنایي بسونه پردې سربېره چې لږ لگښت لري، د ژوند چاپیریال هم نه ککړوي.

سربېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اضافي معلومات (**د مطالعې لپاره**):

ځمکنی ټرانسپورټ په ځانګړي ډول د وسایطو واردولو د یادوني وړ پر مختګ کړی دی. په ۱۳۸۵لمریز کال کې د ټولو ثبت شوو موټرو شمېر ۶۰۶۹۴۴ عرادو ته رسېده. دا شمېر په ۱۳۸۶لمریز کال کې ۸۷۳۷۰۱عرادو ته لوړ شو چې ۸/۴۳سلنه ډېروالی راښيي. شخصي او ټکسي موټر ډېر زیاتوالی ښکاره کوي او همدارنګه د لاریو شمېر ۱۱۷۴۶۰څخه ۱۳۵۴۴۶ او د بسونو شمېر له ۴۸۵۱۳ څخه ۵۸۰۴۹ عرادو ته لوړ شوي.

ځمکنی ټرانسپورټ				
خصوصیات	د مقیاس واحد	۱۳۸۴ لمریز کال کې	۱۳۸۵ لمریز کال کې	۱۳۸۶ لمریز کال کې
ټول موټرونه	عرادي	۴۸۶۱۴۱	۶۰۶۹۴۴	۸۷۳۷۰۱
دولتي سکټور	عرادي	۲۸۵۱۰	۳۰۲۵۱	۳۳۳۰۶
خصوصي سکټور	عرادي	۴۵۷۶۳۱	۵۷۶۶۹۳	۸۴۰۳۹۲
لارۍ	عرادي	۱۰۰۸۸۳	۱۱۷۴۶۰	۱۳۵۴۴۶
دولتي سکټور	عرادي	۱۱۳۴۱	۱۱۹۰۸	۱۲۹۱۵
دخصوصي سکټور	عرادي	۸۹۵۴۲	۱۰۵۵۵۲	۱۲۲۵۳۱
بسونه	عرادي	۴۱۷۱۳	۴۸۵۱۳	۸۰۴۹
دولتي بسونه	عرادي	۳۳۶۸	۳۵۸۶	۴۲۱۳
ګرندي موټرونه	عرادي	۲۶۲۷۰	۳۱۴۱۶۵	۵۱۷۶۰۱
دولتي سکټور	عرادي	۱۲۵۷۹	۱۳۲۳۳	۱۴۵۰۱
موټر سیکلونه	عرادي	۶۴۸۱۷	۱۰۸۲۸۲	۱۲۷۹۵۹
دولتي سکټور	عرادي	۱۲۲۲	۱۵۲۱	۱۶۷۷
په هېواد کې د بهرنیو اتباعو وسایط	عرادي	۱۲۶۶۸	۱۳۲۹۶	۲۵۷۹۴

۱۳۸۶ لمریز کال د مرکزي احصایې د اداري دکلنی احصایې ۲۰۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي او ټولې ډلې دې په ټولنه کې د ځمکني ټرانسپورټ په اهمیت بحث وکړي او همدارنګه د ژوندانه په چاپېریال باندې د هغه بې ساري زیاتوالي اغېزې دې روښانه کړي او د ډلې یو غړی دې د بحثو نو پایله ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډه یې ځواب کړئ:

۱- د ځمکني ټرانسپورټ د وسایلود ډولونو نومونه واخلئ.

۲- د ټرانسپورټي وسیلو اختراع کومې اسانتیاوې رامنځته کړې دي؟

لاندنۍ نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

الف: د بایسکل مخترع .... دی.

ب: زموږ هېواد ته موټر د برتانوي هند د بهرنیو چارو د سکرټر .... سفر په وخت کې کابل ته راوړل شو.

سم ځواب په نښه کړئ:

الف: بایسکل د انتقال ګټوره وسیله ده چې د ژوندانه چاپېریال نه ککړوي.

ب: پخوانۍ ټولې ټرانسپورټي تصدۍ منحل شوې دي.

ج: د اوسپنې کرښه د غازي امان اله خان د پاچاهۍ په دوره کې افغانستان ته وارد شوې ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې د ځمکني ټرانسپورټ (د اوسپنې کرښې) د سترې وسیلې د اهمیت په هکله تبصره ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکې ساعت کې یې ټولګیوالوته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست:

ب: د افغانستان د لویو لارو په هکله څه پوهېږئ؟

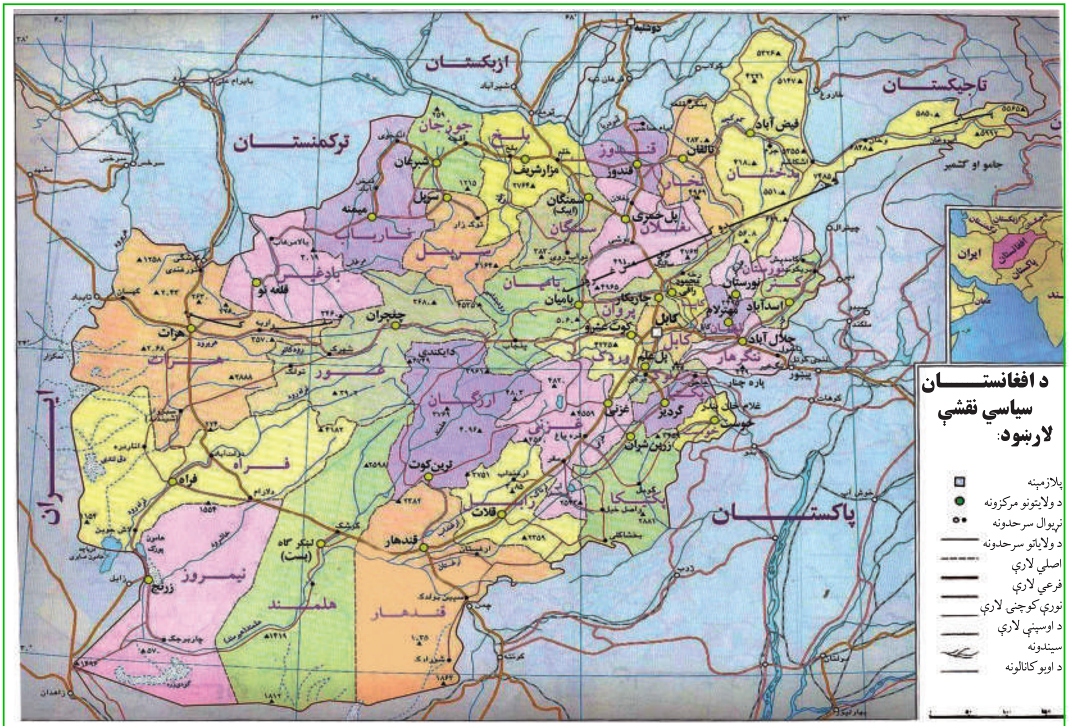

لویې لارې په یوه هېواد کې، د بدن لپاره د وینې د شریانونو معنا لري.هغه هېوادونه چې په هغو کې لویې لارې لږې پر مختللې دي، په واقعیت کې په هغه هېواد کې ټولنیزه او اقتصادي وده په ټپه دریدلې او د اقتصادي څرخ ښېلې برخې، لکه: صنعتي تولیدات، کرنیز محصولات، عرضه او تقاضا، په بازار کې پېرودل او پلورل، مسافرتونه او ګرځېدنه له یوه ځایه څخه بل ځای ته تلل او راتلل په بشپړ ډول له ستونزوسره مخامخ کېږي. هېواد او اړونده ټولنه په بشپړ ډول په فرهنګي او اقتصادي انزوا کې واقع کېږي.

ددې لپاره چې زموږ هېواد د اقتصاد او ټولنیز فعالیت له امله ارزښت ناک خوځښت ولري، باید په هېواد کې دننه د ټولو ولایتونو، ولسوالیو او کلیو ترمنځ او له هېواد څخه د باندې له ګاونډیو هېوادونو سره سیاسي او اقتصادي همښتني تماسونه ټینګ کړو، نو اړین بریښي چې مواصلاتي برخې ته یې ځانګړې پام وشي.

د غازي امان اله خان او محمد ظاهر خان د پاچاهۍ په دوره کې، په تېره بیا د محمد داوود خان د صدارت په دوره کې ډېره هڅه وشوه چې هېواد له اقتصادي او ټولنیزې انزوا څخه وژغوري. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو پنځه کلنو پلانونو کې د لویو لارو جوړولو ته، د اقتصادي زیر بنا په توګه،ځانګړی پام وشو. په پنځه کلن لومړي پلان (۱۳۳۰ - ۱۳۳۵ لمریز کال)، دوهم پلان (۱۳۳۵-۱۳۴۰) او دریم پلان (۱۳۴۱-۱۳۴۵) کالوکې د پرمختیایي بودجې ۵۰ سلنه په لویو لارو ولګېده او له ۲۵۰۰ کیلومترو څخه زیات قیر شوي او کانکریټي سړکونه جوړ شول.

خو په داخلي جګړو کې دغه ټولې جادې تر یوې اندازې پورې ویجاړې شوې چې ترمیم غواړي.

د پخوانیو لویو لارو پراختیا او د نوو لویو لارو جوړول، د دولت اساسي اړتیاوې دي.

څرنګه چې خصوصي سکټور په دې برخه کې له پانګې اچونې سره مینه نه لري. د لویو لارو ترمیم او جوړول د دولت په غاړه دي.

لوې لارې پر دوه برخو وېشل کېږي:

۱- حلقوي لويې لارې چې په هغو باندې ترافيک له يوې نقطې پيل او له يو دوراني حرکت څخه د نامنظمې دايرې يا بيضوي ته ورته دايرې په بڼه، د پيل له نقطې سره نښلي. لکه د کابل – مزار شريف –شبرغان – ميمنې – بادغيس – هرات –کندهار – غزني ا و کابل حلقوي سړک.

۲-بېلې او پرې شوې لارې چې له حلقوي لويو لارو څخه جلا شوي دي لکه د کابل –خوست او داسې نورې لارې.

د هېواد مهمې لويې لارې دا دي:

د هېواد شمالي لويه لاره:

د مرکزي او شمالي و لايتونو د سوداګرۍ او مواصلاتو په بر خه کې، دغه لويه لاره ستره برخه لري. د دې پروژې ګټې دي:

۱- د دې لويې لارې په جوړېدو سره مرکزي ولايتونه مستقيماً له شمالي ولايتونو سره ونښلول شول. دغه لويه لاره د ښکاري درې له لارې څخه چې ۴۰ کاله يې د هېواد شمالي سيمې د مرکزي او جنوبي سيمو سره نښلولې، ۲۰۰ کيلومتره لنډه ده. په پای کې ټرانسپورټي لګښتونه او د موټرو استهلاک کمېږي او په لږ وخت کې حاصلات سوداګريزو مرکزونوته وړل کېږي.

۲-د هېواد د شمالي سيمو تو ليدي محصولات په جنوب کې لګښتي مرکزونو ته او صادراتي مالونه د هېواد شمالي بندرونو ته په ډېر لږ وخت کې وړل کېږي.

۳-ځينې فابريکې لکه: د بغلان د بورې کارخانه، د غوري اوګلبهار د سمنټو کارخانې، د پلخمري او جبل السراج د نساجۍ کارخانې او داسې نورې د دې لويې لارې په اړدو کې دي. د هغو توليدات

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وخت له ضایع کېدو پرته د خرخلاو بازارونو ته او همدارنګه اومه مواد او د اړتیا وړ نور مواد یې له همدې لارې څخه انتقالېږي.

د کابل – تورخم لویه لار:

دغه لویه لار له نورو ټرانزیتي لویو لارو څخه ځانګړې اهمیت لري. دغه لویه لار د تورخم له لارې له پېښور سره نښتې ده. له هغې څخه وروسته د اوسپنې د کرښې او قیر شوې لویې لارې په واسطه د کراچۍ له بندر سره او د هغې له لارې د هند د سمندر اوبو د نړیوالې لارې سره نښلي. له هغې څخه په ګټې اخیستنې زموږ د هېواد د سوداګرۍ ټول مالونه هند او د آسیا، اروپا او امریکا نورو هېوادونو ته صادرېږي. د نړۍ له هېوادونو څخه وارداتي مالونه د ټرانزیټ له حق څخه په ګټې اخیستنې سره، زموږ هېواد ته واردېږي.

دغه لویه لار د فرعي قیرشوو لویو لارو په واسطه له کنړ، لغمان او نورستان ولایتونو او د ننګرهار له ولسوالیو سره نښتې ده.

د دې لویې لارې په اوږدو کې د برېښنا بندونه او د ننګرهار د کانال پروژه جوړه شوې ده، چې د هغې په بشپړیدو کې یې ستر رول لوبولی دی. په همدې ډول، د نوموړو ولایتونو تولیدي او کرنیز محصولات کابل او نورو استهلاکي مرکزونو ته انتقالېږي چې په پای کې د نوموړو ولایتونو د اقتصادي پرمختګ سبب کېږي.

کابل – کندهار لویه لار:

د ټرانزیتي فعالیت له مخې دغه لویه لار د هېواد د لویو لارو په ډله کې لومړی مقام لري. ځکه چې د کابل – کندهار لویه لار د کندهار – سپین بولدک له لارې د چمن د اوسپنې کرښې په واسطه د کراچۍ او ګوادر (د عرب د سمندرګي پر غاړه پروت دی) له بندرونو سره نښلوي. همدارنګه، د کندهار – هرات د لویې لارې په واسطه د تورغونډۍ د بندر په واسطه د ترکمنستان له جمهوریت سره، په هرات کې د اسلام کلا د بندر، په فراه کې د ابو نصر فراهي بندر او د نیمروز د ولایت د لارام – زرنج لویې لارې په واسطه له ایران سره او د هغې لارې د اوسپنې د کرښې په واسطه د ایران د چابهار له بندر سره د عرب د سمندرګي نړیوالو اوبو ته لاره پیداکوي. د دې بندر له لارې نه یوازې افغاني مالونه، بلکې د مرکز ي آسیا د هېوادونو مالونه هم وارد او صادرېږي.

د کابل –کندهار لویه لار څو ولایتونه، چې تاریخي او تجارتي ځایونه لري، یو له بل سره نښلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کندهار – هرات – تورغنډۍ (پخوانۍ قره تپه) لویه لار:

دغه لویه لاره د ډېره عصري له کانکریټي جوړه شوې وه. خو اوس د بیا رغونې په پایله کې قیر شوې ده. زموږ هېواد ترکمنستان سره نښلوي. په همدې ډول، د لویدېځو ولایتونو د مرکزونو د نښلولو له مخې اهمیت لري، چې کندهار او هرات په مستقیم ډول او فراه، نیمروز او هلمند په غیر مستقم ډول سره نښلوي.

هرات – اسلام قلعه لویه لار:

د دې لویې لارې اوږدوالی ۱۲۴ کیلومتره دی او د هرات ښار د اسلام قلعه له بندر سره، چې له ایران سره د افغانستان په سرحد کې دی، نښلوي. دغه لویه لار له ایران، ترکیې او نورو اروپایي هېوادونو سره په سوداګرۍ کې زیات اهمیت لري.

د پلخمري – شبرغان – فاریاب لویه لار:

دغه لویه لار د سوداګرۍ او اقتصاد له پلوه ځانګړې اهمیت لري او د هېواد د حلقوي لویې لارې برخه ده چې د هېواد شمالي ولایتونه لکه: بغلان، سمنګان، بلخ، جوزجان او فاریاب یوله بل سره نښلوي او د بادغیس د ولایت له لارې د هرات له ولایت سره نښلي. له هرات سره د هغې په نښلولو دغه حلقوي لویه لار بشپړېږي. له هغې څخه د جلاشوو لویو لارو په واسطه د حیرتان، کلفت او د اندخوی د آقینې له بندرونو سره هم نښلي.

د کابل- خوست لویه لار:

له ډېرو کلونو راهیسې د دوهمې درجې لویې لارې په نامه یادیده. خو کله چې د خوست د غلام خان له بندر سره وصل شوه او له هغې لارې د کرمې ایجنسۍ سره ونښته، ځانګړې اقتصادي او سوداګریز اهمیت یې پیداکړ. د هېواد جنوبي ولایتونه، لکه: لوګر، پکتیا او خوست یې له کابل سره ونښلول.

د کندز – بدخشان لویه لاره:

د هېواد مهم حاصل خیزه، کرنیز او صنعتي ولایتونه لکه: کندز، تخار او بدخشان یو له بل سره نښلوي. همدارنګه، د هېواد د شمالي لویې لارې په واسطه له حلقوي لویې لارې سره نښتي. په همدې ډول، د کندز شېرخان بندر له لارې له تاجکستان سره نښلي.

د هېواد د لویو لارو جوړول پردې سربېره چې د هېواد د بېلابېلو سیمو تر منځ اقتصادي او تجارتي اړیکې، جوړوي، بلکې د هغو له لارې د جنوبي او مرکزي آسیا د هېوادونو تر منځ دوستانه اړیکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هم مهمه برخه لري. چې د همدې موقعیت له مخې د افغانستان تاریخي اهمیت یوځل بیا د جنوب ختیځې او مرکزي آسیا او مدیترانې د حوزې په نښلولو کې څرګند وي.

د مطالعې لپاره اضافي معلومات

شماره	لویه لار	اوږدوالي په کیلومتر
۱	کابل – کندز	۳۳۷
۲	کندز – شېر خان بندر	۶۳
۳	پلخمري ـ شبرغان	۳۶۰
۴	شبرغان – میمنه	۱۷۹
۵	کابل – تورخم	۲۳۲
۶	کابل – جلال آباد	۱۴۸
۷	جلال آباد – اسعد اباد	۹۰
۸	سرخکان – مهتر لام	۱۸
۹	کابل – کندهار	۴۸۳
۱۰	کندهار –سپین بولدك	۱۰۱
۱۱	کندهار – هرات – تور غنډۍ	۶۷۹
۱۲	هرات – اسلام کلا	۱۲۴
۱۳	کندهار – هرات	۵۶۷
۱۴	کابل –ګردیز	۱۲۲
۱۵	ګردیز – خوست	۱۱۴
۱۶	کندز – تخار	۷۰
۱۷	تخار – بدخشان	۱۶۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د هېواد په مواصلاتي نقشه کې دیوې لویې لارې تګلوری وټاکي، چې کوم ولایتونه سره نښلوي، لکه: د کابل- کندهار، کندهار- هرات، پلخمري - هرات، کابل- تورخم او داسې نور. هره ډله دې د فعالیت پایله خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي. ښاغلی ښوونکی دې د ډلې د فعالیت پایلې له خپلو معلوماتو سره یو ځای را ټولې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د منځمهالې اداري له جوړېدو وروسته د لویو لارو پراختیا ته ولې ځانګړی پام وشو؟

۲- د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې د لویو لارو اهمیت توضیح کړئ.

۳- د هېواد کومې ټرانزیټي لارې د عرب سمندرګي له نړیوالو اوبو سره نښتې دي؟

لاندې نیمګړې جملې په خپلو کتابچو کې بشپړې کړئ.

۴- د هېواد لویې لارې په دوو سترو برخو................ او............ وېشل شوې دي.

۵- د شمال حلقوي لویه لار د.............، .... او ....بندرونو له لارې له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان سره نښتې ده.

۶- زموږ د هېواد د...........،.............او.........لویو لارو له په وسیله له ایران له هېواد سره نښتې دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد حلقوي لویه لار وکاږئ او د جغرافیې مضمون په را تلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وښئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳,۴ د هوايي ټرانسپورټ په هکله څه پوهېږئ؟

هوايي ټرانسپورټ د هېواد دلېرې پرتو سيمو او نړۍ په نړېدې کولو کې ارزښتناکه رول لوبوي. خو دغه ټرانسپورټ د نورو ترانسپورټونو په پرتله د انرژيکي موادو د ډېر لګښت له کبله په لوړه بيه تماميږي. خو سياسي، تجارتي او نظامي اړيکي په چټکۍ ټينګوي. له همدې امله، هر هېواد د خپل مالي او اقتصادي شرايطو له مخې د دې سکټور ودې ته ډېر پام نه کوي.

لکه چې پوهېږو افغانستان غرنی هېواد دی. هندوکش، بابا غر او فيروزکوه د يوه طبيعي حايل په توګه هېواد په دوو شمالي اوجنوبي برخو وېشلی دی. پر دې سر بېره، زموږ هېواد په وچې پورې تړلی دی. د لويو لاروغځول د خلکو اړتيا ته ځواب نه شي ويلی. له همدې امله، د هوايي حمل و نقل اهميت زيات او د پام وړ دی. دغه هېواد له يوې خوا سمندر ته لار نه لري او له بله پلوه د غرونو په واسطه په کوچنيو او بېلو جغرافيايي سيمو و يشل شوی دی، چې دغه ډول طبيعي شرايط ټولنيز او آن سياسي ستونزې لري. د همدې اصل له مخې، د اړتيا وړ زياتره مواد په مناسب وخت په هېواد کې دننه او بهر کې مصرف کوونکو ته په ټاکلي وخت نه رسېږي.

زموږ هېواد د هوا نوردۍ فعاليت او له الوتکو څخه د مسافرو او تجارتي مالونو په وړلو او راوړلو کې ډېر لرغونتوب نه لري . د هوا نوردۍ د فعاليت پيل په ۱۳۰۶ لمريز کال د غازي امان اله خان د پاچاهۍ په دورې پورې مربوط ګڼل کېږي چې د لومړي ځل لپاره يوې کوچنۍ روسي الوتکې په مياشت کې دوه ځله د کابل او ترمز ترمنځ الوتنې پيل کړې و.

په ۱۳۱۷ لمريز کال کې د جرمني د لوفت انزا د کمپنۍ يوه درې ماشينه الوتکه له برلين څخه هرات او کابل او له کابل څخه جاپان ته الوتله.

په هېواد کې د آريانا افغان هوايي شرکت لومړنۍ هوايي شرکت دی چې، د مسافرو او تجارتي مالونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمل و نقل په منظور په ۱۳۱۷ لمریز کال کې جوړ او فعالیت پیل کړ. څرنګه چې پوره تأسیسات او امکانات یې نه درلودل، نو د هېواد اړتیاوو ته یې ځواب نه شوويلی. نویه ۱۳۳۵ لمریز کال کې د ملکي هوانوردۍ ریاست جوړ شو. د هغې په جوړېدو سره په افغانستان کې د هوانوردۍ د پراختیا او پر مختګ لپاره زمینه برابره شوه. د هوانوردۍ ریاست په کندهار، مزارشریف، هرات او جلال اباد کې د هوايي ډګرونو په جوړولو لاس پورې وکړ. بهرنۍهوايي نمایندګۍ هم د افغانستان له هوايي ډګرونو څخه ګټه اخلي. له هوايي ټرانسپورټ څخه د مسافرو او هغو مالونو اوکالیو د انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي چې حجم یې لږ او ارزښت یې زیات وي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبوډلو ووېشل شي او هره ډله دې د هوايي ټرانسپورټ د پرمختګ پر اهمیت او اړتیا بحث وکړي او پایلې دې د ډلې یو غړی ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

سمې جملې د (س) په توري او ناسمې جملې د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- هوايي ټرانسپورټ د نورو ټرانسپورټونو په پرتله ډېره انرژي لګوي.

۲- د ملکي هوانوردۍ ریاست په جوړېدو سره د هوانوردۍ د پراختیا لپاره وخت برابر شو.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ.

۱- د هېواد د ملکي هوانوردۍ فعالیت د........پاچاهۍ په دوره کې په ۱۳۰۶لمریز کال کې پېل شو.

۲- د هېواد لومړني داخلي شرکت د..........په نوم په ۱۳۳۳لمریز کال فعالیت پېل کړ.

لنډ ځواب ورکړئ.

۱- له هوايي ټرانسپورټ څخه د کومو مالونو د انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي؟

۲- د هوايي ټرانسپورټ د پراختیا لاملونه بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هوايي ټرانسپورټ د اړتیا او پراختیا په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست:

الف ــ د هېواد هوايي شرکتونه او ډګرونه

د حامد کرزي د نړيوال هوايي ډګر يوه برخه

ملکي هوايي رياست په ۱۳۳۵لمريزکال کې جوړ شو. په هغه وخت کې يې د هوا پېژندنې او هوانوردۍ په نوم دوه سترې مؤسسې درلودلې چې د نړۍ د ملکي هوانوردۍ د مؤسسې غړيتوب يې هم درلود چې د هغو له مالي او معنوي مرستو څخه يې په ټولو برخوکې ګټه اخېستله. د هوايي ډګرونو جوړول او څارل، د مخابرو دستګاوو او د هوانو ردۍ د وسيلو او ميټرولوژۍ Meteorology د سټېشونو نصبول، د ټولو تشبثاتو او د هوايي لېږد را لېږد د مؤسسو تنظيم او اداره، د ملکي هوانوردۍ اړوند د ټولو مقرراتو او اصولنامو اجراءکولو او په پای کې په نوموړو ځانګوکې د اړتيا وړ فني پرسونل روزنه، د دې رياست سترې دندې ګڼل کيدې.

د کابل د نړيوال ډګر جوړول:

ددې ډګر د جوړولو کار په ۱۳۳۹لمريز کال کې پيل شو، او په ۱۳۴۱لمريز کال کې پای ته ورسيده چې د کورنيو او بهرنيو الوتکو د ګټې اخېستنې وړ وګرځيد. پر دې سربېره دغه ډګر يو عصري ټرمينل چې په ټولو وسايلو سمبال دی، لکه: مخابره، هواپېژندنې، هوايي ترافيک، د ګمرک ځانګې، تعليمي مرکز، تخنيکي ورکشاپونه او داسې نور هم لري. دغه ډګر په وروستيو کلونو کې نور هم پراخ شو. په ۱۳۸۸لمريز کال کې د جاپان د هېواد په مرسته ددې ډګر په لويديځه برخه کې نوی ټرمينل، چې په نوو وسايلو او ملحقاتو سمبال دی، هم جوړشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نورو ولایتونو کې د هوايي ډګرونو د جوړولو پلان هم عملي شو. په لومړي پړاو کې د کندهار، هرات، کندز او جلال اباد د ډګرونو جوړېدل پیل شول.

د کندهار هوايي ډګر د کندهار د ښار جنوب ختیځ ته په ۸ کیلو متری‌کې د سپین بولدك په لاره کې په یوه پراخه ساحه کې جوړ شوی. دغه هوايي ډګر د کابل د نړیوال هوايي ډګر په شان د هر ډول الوتکو د ګټې اخېستنې لپاره مناسب دی. دا ډګر په ابتدائي او محلي ډول په ۱۳۳۰ لمریز کال کې د ګټې اخېستنې ور شوی و.

د کندهار هوايي ډګر په ټولو عصري تأسیساتو، لکه: هو ټل، ټرمینل، مخابراتي وسایلو او داسې نورو سمبال دی.

لنډه ویلی شو چې په ۱۳۸۸ لمریز کال کې تقریباً ۳۷ هوايي ډګرونه وو. چې له هغې ډلې څخه د کابل، چې په ۲۰۱٤ م. کال کې د حامد کرزي په نامه ونومول شو، د کندهار (د احمد شاه بابا) د مزار شریف (د جلال الدین بلخي) او هرات هوايي نړیوال ډګرونه لومړۍ درجه پر مختللي تأسیسات او د الوتکو د منډې قیر شوې لارې لري.

جلال آباد او کندز هوايي ډګرونه د لږ ظرفیت له کبله په دوهمه درجه کې دي. ټرمینل او د الوتکو د منډې قیر شوی لارې لري. نور ۱۴ هوايي ډګرونه دربمه درجه او ۷ نور څلورمه درجه کې راځي چې ټرمینل او د الوتکو د منډې خامې لارې لري. پر هغو سربېره، پنځمه درجه هوايي ډګرونه هم په هېواد کې شته.

د یادونې وړ ده چې کوم عواید د نړیوالو ډګرونو له مقررې سره سم د بهرنیو الوتکو له الوتنو څخه په ۱۳۸۸ لمریز کال کې د دولت خزانې ته تحویل شوي دي، دا دي:

۱ - د هرې بهرنۍ الوتکې له ټول وزن څخه، د یو ټن(۵۰۰) افغانۍ د دولت عوایدو ته تحویل شوي دي.

۲-د هرې بهرنۍ الوتکې له الوتنې څخه ترافیکې خدمتونه (۷۵۰۰) افغانۍ اخېستل شوي دي.

۳-هره بهرنۍ الوتکه چې له څلورو ساعتونو څخه زیاته په هوايي ډګر کې تم شوې،د درولو کرایه (پارکنګ ټکس) ور څخه اخیستل شوی دی.

۴-هره بهرنۍ الوتکه چې په ټرانزیټي توګه زموږ د هېواد له فضا څخه تېرېږي، (۲۰۰۰۰) افغانۍ او یا د هغې معادل ۴۰۰ امریکایي ډالره ورڅخه اخېستل شوي دي.

ب- د هېواد هوايي شرکتونه:

۱ - آریانا افغان هوايي شرکت لومړنی دولتي شرکت دی چې په ۱۳۳۳ لمریز کال کې یې د مسافرو او د سوداګرۍ د مالونو په حمل و نقل کې رسماً فعالیت پیل کړی. لو مړنۍ پانګه یې درې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه زره امریکايي ډالره وه چې په هغې کې ۵۱ سلنه د دولت ونډه او ۴۹ سلنه د انډیمان شرکت ونډه وه.

د دې شرکت لومړنۍ الوتنې د DC-۳ الوتکې په مرسته، چې د ۲۸ مسافرو ظرفیت یې در لود، له کابل څخه د کندهار، هرات او مزار شریف ښارونو ته کېدلې.

دوه کاله وروسته د انډیمان لوی شرکت دپان امریکن په شرکت کې مدغم شو او کله چې DC -۴ او DC -۶ په نوم دوه الوتکې وپېرودل شوې، د آریانا شرکت نړیوالو هوایي ډګرونو ته لار پیدا کړه. د آریانا افغان هوایي شرکت لومړنۍ بهرنۍ الوتنه له کابل څخه بحرین ته وه، چې د ۱۳۳۴ لمریز کال د غوایي په میاشت کې له ۲۸ مسافرو سره وشوه.

آریانا افغان هوایي شرکت له دې سره سره چې په درې لسیزو داخلي جګړو کې ډېر مالي، اقتصادي او کادري تاوانونه ولیدل، بیا هم ۴- ۲۱ AN الوتکه او۷۲۷- B څلور الوتکې ۳۰۰- Airbus یوه الوتکه او ۳۱۰ - Airbus نوی ماډل دوه الوتکې لري چې هره ورځ له پلان سره سم هرات، کندهار، مزارشریف، جلال آباد، زرنج، لښکرګاه، بادغیس، فیض آباد، کندز او مېمنې ته الوتنې کوي.

په همدې ډول، آریانا افغان هوایي شرکت د نړۍ ۱۷ لویو ښارونو ته هم الوتنې لري او د پراختیا په حال کې دی. د نړۍ هغه ښارونه چې آریانا ورته الوتنې لري ډهلي، امرتسر، تهران، مشهد، اسلام آباد، دوشنبې، ارومچې، باکو، مسکو، دوبۍ، شارجه، استانبول، انقره، ریاض، جده، کویټ او فرانکفورت دي.

آریانا افغان هوایي شرکت پر خپلو الوتنو سربېره، داخلي خصوصي شرکتونو او بهرنیو هوایي شرکتونو ته لکه: انډین ایر لاین، د آسمان هوایي شرکت، د آذر بایجان هوایي شرکت، د عرب متحدو اماراتو او د پاکستان هوایي شرکت ته هم لازم ځمکنې خدمات برابروي او د بار وړونکو لویو الوتکو (کارګو) بارول او تخلیه کول او نور لازم خدمتونه په چټکۍ سرته رسوي.

۲- هوايي خصوصي شرکتونه صافي ایرویز، پامیر اوکام ایر دي چې د فعالیت جواز یې له پانګې څخه د افغانستان د ملاتړ له اداري څخه تر لاسه کړی دی او د خپلو الوتکو په مرسته کورنیو او بهرنیو کرښو کې په خدمت بوخت دي. پر عوایدو باندې د مالیاتو د قانون له مخې ۱۰ سلنه داخلي عواید او دوه سلنه بهرنۍ عواید پر هغه ټکس سربېره چې د هوانوردۍ وزارت او آریانا افغان هوایي شرکت ته ورکوي، د دولت خزانې ته یې هم تحویلوي. خو اوس یوازې دکام ایر هوایي خصوصي شرکت فعالیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د هوایي ډګرونو پر اهمیت او اقتصادي ارزښت باندې په خپلو کې بحث وکړي او پایلې دې ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې:

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱-د ملکي هوا نوردۍ ریاست په **۱۳۳۵** لمریز کال کې جوړ شوی دی.

۲-د کندهار هوایي ډګر له **۱۳۳۰** لمریز کال راهیسې د ګټې اخیستنې وړ دی.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- د هېواد نړیوال هوایي ډګرونه............او .... دي.

۲- له هغو بهرنیو الوتکو څخه، چې په ټرانزیټي ډول د افغانستان له فضا څخه تېرېږي، له هرې الوتنې څخه............افغاني عواید لاس ته راځي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د بهرنیو شرکتونو د الوتکو له الوتنو څخه څومره عواید د دولت خزانې ته تحویلیږي؟

۲- د هېواد په کومو ولایتونو کې دوهمه درجه ملکي هوایي ډګرونه جوړ شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په هېواد کې د هوایي ډګرونو د جوړولو د اړتیا په هکله، د ځمکې جوړښت او جغرافیایي موقعیت ته په پام سره په سیمه ییزه او نړیواله سطحه تبصره وکړي او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴,۴ – اړيکې Communication

الف: د اړيکو اهميت:

اړيکې مخابراتو (د افکارو د راکړې ورکړې او د پيغامونو استولو او اخيستلو) او ټرانسپورټيشن ته وايي چې د تېرولوستونو د مواصلاتو په برخه کې ور څخه يادونه شوې ده. مخابرات Tele Communication د خلکو ترمنځ د ليکنو، غږونو، عکسونو يا د دوارو په واسطه د افکارو، احساساتو او اطلاعاتو راکړې ورکړې معنا لري. په بل عبارت، مخابرات د خبر، احوال، تجارتي، صنعتي، رسمي، شخصي پيغامو او معلوماتو د وړاندې کولو او رسولو وسيله ده چې له يوې سيمې څخه بلې سيمې ته کېږي او دننه بهر بېلابېلې سيمې سره نښلوي. د اړيکو ټينګولو لپاره له بېلابېلو ډولونو او وسيلو څخه ګټه اخيستل کېږي، لکه: اخبار، راډيو، ټلګراف، ټيلفون، ټلويزيون، پُست، فکس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انټرنیت. دغه ټول له لیرې واټن څخه د اړیکو چټکې وسیلې دي. په اوسنی نړۍ کې غږ او عکس د الکټرونیکي بهیر په توګه د سیم، راډیو او ټلویزیوني څپو په واسطه د فضا له لارې او نوري څپې د نوري فایبر په واسطه سره نښلي. راډیویي او نوري څپې په یوه ثانیه کې د ۳۰۰۰۰۰ کیلو مترو په سرعت حرکت کوي او د الکټرونیکې نښو لیږد هم په همدې اندازه دي.

د مخابراتو د اهمیت په هکله د یادونې وړ ده چې د اړیکو دې برخې ته د ټولنې د اعصابو اصطلاح ورکړ شوې ده. ځکه چې په ټولنه کې د افکارو د انتقال او راکړې ورکړې ښه وسیله ده. په هغو ټولنو او هېوادونو کې چې مخابرات یې ښه فعال دي، معنایې دا ده چې د ټولنې اعصاب یې ښه کار کوي او ټولنه هم ښه پر مخ تللې ده.

مخابراتي لومړنۍ وسیله د ټلګراف اختراع ده چې د مورس د نښو د اختراع له مخې د برېښنا د جریان په واسطه د سیم په اوږدو کې لیږل کېده. نن ورځ عکسونه، غږونه، ټلویزیوني عکسونه د سپوږمکیو، راډیو او نوري فایبر له لارې له څو ثانیو څخه په لږه موده کې د نړۍ ګرد چاپېره مخابره کېږي.

مصنوعي سپوږمکیو د مخابراتو او اړیکو په برخه کې ډېر لوی انقلاب راوستی دی، چې د ټېلفون او مبایل، ټلویزیون او انټرنېټ د ټکنالوژۍ د پراختیا سبب شوی دی. پر دې سربېره، مصنوعې سپوږمکۍ له ځمکې څخه په بېلابېل لوړوالي عکسونه اخلي او خپلو ځمکنیو مرکزونو ته یې انتقالوي چې د هغو له مخې بېلابېل تصویرونه او جغرافیایي نقشې جوړېږي.

اوس زموږ په هېواد کې هم د مخابراتو وزارت ملي او نړیواله ګیټ وې Gate -way د کابل د ښار د مهتاب کلا په ساحه کې جوړه کړې ده. د ځمکني تم ځای او مصنوعي سپوږمکۍ په واسطه فعالیت کوي. یو لوی دیش او مخابراتي او تخنیکي پرمختللې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستم لري. له دې ګیټ وې څخه په ملي او نړیواله کچه ګټه اخیستل کېدی شي. اوس دولتي ارتباطات او مخابراتي شرکتونه د تېلفوني، فکس، تلویزیوني او انټرنیټي اړیکو لپاره له هغې څخه ګټه اخلي او د هېواد ۳۶۴ ولسوالۍ او ادارې د همدې ګیټ وې په مرسته له نړۍ سره نښتې دي. همدارنګه، د مخابراتو خصوصي شرکتونو د نړیوالو فعالیتونو لپاره د خپلواکه ګیټویو د ګټې اخېستنې اجازه هم ورکړ شوې ده. د نوري فایبر په مرسته د ځمکې له لارې د هېواد مخابراتي اړیکي له نړۍ سره را منځ ته شوي دی چې د مخابراتو د مصنوعي سپوږمکیو په پرتله خورا ارزانه تمامېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په اوسنۍ نړۍ کې د اړیکو پر اهمیت پخپلو کې خبرې وکړي او د بحث پایله دې د ډلې یو غړی خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د فعالیت په پای کې وړاندې شوي معلومات را ټول او لنډیز یې زده کوونکو ته ووایي.

پوښتنې:

د جملو تش ځایونه ډک کړئ:

۱- ارتباطات ۰۰۰۰۰۰-۰ او ۰۰۰۰۰۰ احتوا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-د نوري او راډيويي څپو سرعت په يوه ثانيه کې۰۰۰۰۰۰۰۰ کيلومتره دی.

۳-لومړنۍ اختراع شوې مخابراتې وسيله ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ دی.

لنډ ځواب ور کړئ:

۴-مخابرات تعريف کړئ.

۵-مصنوعي سپوږمکۍ کوم مخابراتي خدمتونه ترسره کولی شي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

له مخابراتي و سيلو څخه دګټې اخيستنې ځرنګوالي تر سر ليک لاندې يو مطلب وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. پُست Post په افغانستان کې

پوهېږئ چې د مخابراتو د وزارت د پُست ریاست کوم خدمتونه ترسره کوي؟

پورتني انځور ته وګورئ او وواياست چې د موټرو او بايسيکلونو سپرلۍ کومې چارې ترسره کوي؟

د افغانستان پُستي کارونو د لومړي ځل لپاره په ۱۸۷۰م. کال کې د امير شېرعلي خان په دوره کې رواج وموند. په هغه وخت کې يوه پُسته خانه په مرکز کې د کابل په بالاحصار کې د (چاپار خانې) په نوم او په لويو ولايتونو کې په ابتدائي ډول جوړې شوې. د يو مثقال او دوه مثقاله په وزن دولتي مکتوبونه او شخصي ليکونه يې په راجسټر شوي ډول د پُسته خانې په مرکز کې منل. پُستي ټکټونه د شاهي او ثنار او د هغې وخت په مروجوسکو په بيه، په سپين کاغذ په کمزوري رنګ چاپ او د مکتوبونو او ليکونو له پاسه نصبول. د هغه وخت مشهور پُستي ټکټونه د زمري د سر په نامه يادېدل او له نصبولو څخه مخکې يې يو کنج غوڅيده. د پُستي د انتقال

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره له يو مرکز څخه بل مرکز ته ټاکلی وخت په پام کې نه ونيول شوی. انتقالات د پُستې د ټاکلي حد تابع وو.

هغه دولتي مکتوبونه چې د فوري کلمه ور باندې ليکل شوې وه. فوق العاده پُسته ګڼل کېده. د پُسته بردار په نوم يادېده. دغه پُسته پر اس سپاره استوونکي له خوا چې د چاپار په نوم يادېده، اصلي ځای ته لېږدول کېده.

د مکتوبونو وېش د مستخدمانو له خوا کېده چې د ليک رسوونکي په نوم يادېدل.

که کوم دولتي مکتوب به بهرني هېواد ته استول کېده، د هغه استونه د ځانګړي قاصد له خوا ترسره کېده.

پورتنيو اجرااتو تر ۱۸۷۸م کال پورې دوام در لود. له ۸۹۲ م کال څخه وروسته، د امير عبدالرحمن خان د واکمنی په دوره کې، د پُستې منظم کارونه رامنځته شول. په ۱۹۰۷م. کال، د اميرحبيب الله خان په دوره کې، پُستي کارونه ښه پرمخ ولاړل. پُسته خانې او پُستي کربښې زياتې شوې. د دولتي مکتوبونو لپاره ځانګړي ټکټونه چاپ شول. په دې وخت کې د پُستې د فترونه د ډاکخانو په نوم يادېدل. يوه ډاکخانه په پېښور کې هم جوړه شوې وه. پُستي کارونه په اماني په دوره کې ډېر پراخت شول او د داخله وزارت په چوکاټ کې د پُست او ټلګراف عمومي مديريت جوړ شو.

په ۱۹۲۵م کال کې د کابل او مشرقي تر منځ د لومړي ځل لپاره د پُستی د حمل او نقل لپاره له موټر څخه ګټه واخېستل شوه او د راکړې ورکړې يو دفتر په تورخم کې هم جوړ شو. نور دفترونه په اسلام کلا، د ايران په طيبات، د مزارشريف په تاشګذر، سپين بولدك او تور غونډۍ کې جوړ شول.

افغانستان په ۱۹۲۸م کال کې د نړۍ د پُستي اتحاديې غړيتوب حاصل کړ او د پُست اداره د ډيپلوماتيکو لارو د نړۍ د پُستي کنوانسيون د حکمونو ترسره کولو ته ژمنه شوه. پُستي سيستم مخ په سمون شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۳۴۴ لمریز کال کې د مخابراتو ریاست وزارت شو، د پُست د انتقال لپاره پُستي سرویس موټرونه له کابل څخه د تورخم او کندهار په لوري په کار واچول شول.

د افغانستان په پُسته کې پُستي قلمونه، لکه: مکتوبونه، پُست کارتونه،کوچنی بستې، چاپ شوي مواد، د ړندو پاڼې او پارسلونه شامل دي. د دې قلمونو تبادله د ځمکې او هوا له لارې، پر دننيو خدماتو سربېره، په نړيواله کچه د آريانا افغان هوايي شرکت له خوا ترسره کېږي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د پُستې د سترو، سترو خدمتونو په اړه په خپلو کې بحث وکړي. د بحث پايلې دې د ډلې يو غړی ټولګيوالو ته تشريح کړي. ښاغلی ښوونکی دې د بحث پايله د خپلو معلوماتو په ورزياتولو راټوله کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب وواياست:

۱-پُستي کاروانه د لومړي ځل لپاره د کوم پاچا په وخت کې مروج شول؟

۲-په پُستي خدمتونو کې کومې برخې شاملې دي؟

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱-د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې د کابل په بالاحصارکې پُسته خانه د .... په نوم جوړه شوه.

۲- د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې بیرنۍ پُسته د اس په سپرلۍ، چې د .... په نوم یادیده، لیږدول کیده.

۳-د امیر حبیب الله خان د حکومت په دوره کې پُستي دفتر د   په نوم یادیده.

له ټولګې څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د یو پارسل دپاسه لازمې لارښوونې ولیکي، چې د پُستي له لارې په یو اروپایي هیواد کې مطلوب تن ته په مصؤون ډول ورسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج – ټېلفون او مبایل

ټېلفون داسې وسیله ده چې غږ لېرې او نژدې سیمو ته انتقالوي.

په لسمې پېړۍ کې د ارتباطاتو او رسنیو په برخه کې زیاتې اختراعګانې را منځته شوې. لکه: عکاسي، سینما، چاپ او داسې نور، چې د خلکو په ژوند کې یې ستر بدلون راووست. خو ډېره مهمه اختراع ټېلفون او ټلګراف وو. چې د چټک تفاهم اریکه یې له لېرې سیموسره را منځته کړه.

ټېلفون له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. Tele د ویلو او phone د غږ په معنا دی.

د هېواد د ټېلفون لومړنی دستګاه د مسي سیمي لین په واسطه د امیر حبیب اله خان او د هغه د ورور نصراله خان د استوګنې په ځای کې د یو کیلو متر په اوږدوالي فعالیت کاوه او بل لین یې د امیر تر استوګنځي او د هغه وخت تر قوماندانۍ پورې او دریم لین یې د ارګ له دروازې څخه د بابر تر بڼ پورې غځیدلی و.

زموږ په هېواد کې د ټېلفون لومړنی بټری لرونکی سویچبورډ، چې د ۲۵ لینونو ظرفیت یې درلوده، د امیر حبیب اله خان د واکمنۍ په دوره کې د ارګ په شمالي څلي (برج) کې جوړشو.

د غازي امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې په ۱۲۹۸ لمریز کال کې یو ۵۰ لینه سوچبورډ د شاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو شمشیره د پُسته خانې په ودانۍ کې نصب شو او ټېلفوني اړیکي د مرکز او نورو ښارونو تر منځ جوړې شوې. په همدې ډول د هېواد پلازمینه د ټلګراف په مرسته د لویو نړېوالو مرکزونو تر منځ وتړل شوه.

په لومړي سر کې په دولتي دایرو کې له ټېلفون څخه ګټه اخېستنه رواج شوه. وروسته، انفرادي اشخاصو هم وکولی شول چې د ولایت له مرکز څخه یو بل سره خبرې وکړي او شخصي او تجارتي پیغامونه سره ولېږي را ولېږي.

له ټېلفون څخه ګټه اخېستنه د سیمي لین د غځېدنې او د لویو لارو په اوږدو کې د پایو په نصبولو سره ممکن شوه. لومړني ټېلفون ځانګړی انډل درلوده چې د هغه په مرسته به له سویچبورډ (د خپرولو له مرکز) سره او له هغه ځایه به د سویچبورډ د مسؤولو کسانو (اپریټرانو) په مرسته مطلوب ارتباط را منځته کېده.

په ۱۳۲۲ لمریز کال کې د ۵۰۰۰ لینونو اتومات لومړنی دستګاه د المان د زیمنس له کمپنۍ څخه وپېرودل شوه او په کابل کې په کار واچول شوه. لومړنۍ ټېلفوني مخابره د کابل او پاریس ترمنځ ټینګه شوه. په همدې ډول، د پاریس د ټرانزیټ مرکزونو د افغانستان ټېلفوني مخابره د نړۍ له نورو هېوادونو سره ټینګوله.

په ۱۳۴۰ لمریز کال کې د مخابرې ټرانزیټ له ډهلي، لندن او مسکو سره هم ټینګ شو. وروسته، ټېلفون په پرمختللي ډول د انالوګ او ډیجیټل په بڼه تبدیل شو. د دې ټېلفوني مرکزونو ولایتي او نړېوالې اړیکې د سټلایټ (مصنوعي سپوږمکۍ) له لارې ټینګیږي.

موبایل:

موبایل په ۱۹۸۰ م. کال کې د ارتباط د وسیلې په توګه و پېژندل شو او په ۱۹۸۳م .کال کې د امریکا د متحدو ایالتونو په شیکاګو کې د ټولو دګټې اخېستنې لپاره وړاندې شو. موبایل په کمزورو لنډو څپو کار کوي، چې پیغام د انتن اډې ته مخابره کوي او یا یې اخلي. ګټه اخېستونکی کولی شي له هر ځای څخه ټېلفون وکړي او یا پیغام تر لاسه کړي.

زموږ په هېواد کې په وروستیو دېرش کلنو جګړو کې ټولې مخابراتي شبکې تر یوې اندازې او یا په بشپړ ډول ویجاړې شوې او تر دې چې په وروستیو کلونو کې خلکو د نړېوالې مخابرې لپاره ګاونډیو هېوادونو ته سفرکاوه. د افغانستان غرني جوړښت ته په پام سره او د یو زیات شمېر مهاجرو شتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

په باندې نیو هېوادونو کې، د ارتباطاتو د جوړولو په منظور لویې خصوصي کمپنۍ، لکه: افغان بیسیم او روشن په ۱۳۸۲لمریز کال کې، MTN په ۱۳۸٤ لمریز کال او اتصالات او افغان ټیلي کام په ۱۳۸۵لمریز کال کې فعالیت پیل کړ. نن په ټول هېواد کې په سلګونو زره ګډون وال لري، چې کولی شي په ټول هېواد کې د اړوندو انټنونو او له هېواد څخه د باندې د ارتباطي سپوږمکیو په مرسته خپلې ټېلفوني اړیکې جوړې کړي. زموږ د هېواد ټېلفوني کود ۰۰۹۳ دی. د دې کوډ په مرسته، له بهرنیو هېوادونو څخه په هېواد کې دننه ټېلفوني اړیکې ټینګېدلی شي.

له ټېلفون څخه په ګټه اخیستنه اقتصادي او تجارتي اړتیاوې او د خلکو ورځنۍ ستونزې ډېرې چټکې او لږ وخت کې حل کېږي. دا د خلکو ترمنځ د تفاهم ډېره چټکه او ارزانه وسیله ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي اوهره ډله دې د ټېلفون د اهمیت په هکله پخپلو کې بحث وکړي او پایلې دې د ډلې یو غړی ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښاغلی ښوونکی دی د بحث پایلې را ټولې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست:

۱-ټېلفون په سوداګرۍ کې څه ارزښت لري؟ توضیح یې کړئ.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱-زموږ په هېواد کې لومړی ځل ټېلفون.........د حکومت په وخت کې استعمال شو.

۲- زموږ په هېواد کې د موبایل لویې کمپنۍ ....او....... دي.

سم ځواب د(س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- په ۱۹ م. پېړۍ کې د اروپا په برخه کې با ارزښته اختراع ټېلفون او ټلګراف دی.

۲-زموږ په هېواد کې له ټېلفون څخه لومړی ځل د غازي امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې ګټه واخېستل شوه.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ورځني ژوند کې د ټېلفون د اهمیت په هکله یو ښو کرښې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: انټرنېټ، ایمیل او فکس Internet, E–mail and Fax

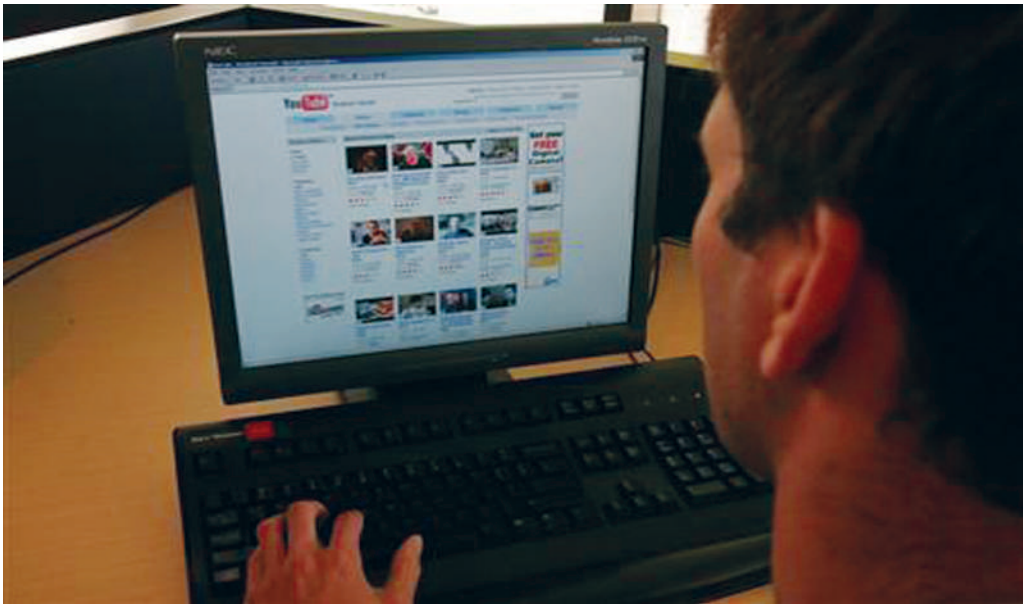

له انټرنېټي خدماتو څخه ګټه څنګه اخېستلی شو؟

له انټرنېټ څخه ګټه اخېستنه، د انټرنېټي شبکې، کمپيوټر او له هغې څخه د ګټې اخېستنې په طريقې پوهېدل اړين دي. انټرنېټ په ۱۹٦۷م .کال کې رامنځته شو، د انټرنېټ د رامنځته کولو فکر د امريکا د متحدو ايالتونو د دفاع له وزارت څخه پيل شو. په هغه وخت کې له انټرنېټ څخه د اطلاعاتو د تبادلې د باوري سيستم په توګه ګټه اخېستل کېده. وروسته، انټرنېټ د علمي زده کړو د سرچينې او د خو رسنيو له يوځای کېدو څخه را منځته شو. د ۱۳٦۹ لمريز کالونو په لسېزه کې په ټوله نړۍ کې په میلیونونو رسنيو د انټرنېټ له نړيوالې شبکې سره ونښتې. انټرنېټ هغه وسيله ده چې د نويوعلمي او فني پرمختګونو د اندازه کولو توان لري او د هغې له بشپړېدولو سره مرسته کوي.

انټرنېټ له دوو کلمو څخه جوړ دی. Inter يې له International يا نړيوال او Net يې له Network يا شبکې څخه اخېستل شوی دی.

انټرنېټ بې مثله نړيواله معلوماتي وسيله ده. هر څوک ورڅخه هر ډول معلومات تر لاسه کولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي.

انټرنېټ په حقیقت کې د سیستم یا شبکې نوم دی چې د نړۍ ټولې کمپیوټري شبکې سره نښلوي.
د انټر نېټ لپاره ډېر پروګرامونه جوړ شوي او د جوړېدو په حال کې دي. انټر نېټ د ایمیل یا برېښنا لیك لویه سر چینه ده. څه موده مخکې، یوازې پیغامونه د انټرنېټ له لارې استول کېدل. اوس ټېلفون، ټلویزیون، راډیو اونور موضوعات د هغې پرمخ راتلی شي.
زموږ په هېواد کې انټرنېټي فعالیتونه د څوکمپنیو له لارې ترسره کېږي.
له انټرنېټ او ایمیل څخه د جغرافیې په مضمون کې څه ګټه اخېستل کېږي؟
له نورو جغرافیه پوهانو سره د اړیکو ټینګول د ایمیل E mail له لارې کېږي. انټرنېټ د دې امکان برابروي چې جغرافیه پوهان د نړۍ په بېلابېلو سیمو کې سره اړیکې ټینګې کړي او یو د بل په نظریاتو پوه شي.
ایمیل یا برېښنالیك: په انټرنېټ کې کولي شو له مطلوب شخص سره د هغه د ایمیل ادرس اړیکې ټینګې کړو. له نورو څخه مطالب تر لاسه کړو او یا علمي اطلاعات او داسې نور څه هغه ته واستوو.

انټرنېټ او جغرافیه:

مینه وال کولی شي چې د پام وړ جغرافیایي موضوعګانو د موندلو لپاره، اړوندو انټرنېټي سایټونو ته ورننوځي او د اړتیا وړ اطلاعات، لکه: متن، عکسونه، نقشې او فلم تر لاسه کړي. نوموړي اطلاعات د پرنټر printer په مرسته چاپ او یا په کمپیوټر کې زېرمه او ثبت یا Save کړي.
د انټرنېټ ډېره لویه ګټه دا ده چې د هغه په مرسته بېلابېلې مو ضوعګانې پلټلای شو. موږ هر یو کولي شو چې د جغرافیایي اصطلاح، لکه: اوقیانوس، نقشه، مهاجرت او داسی نورو په لیکلو سره، د سایټ فهرست یا ادرس او یا د څېړنې د وسیلې Search Engine له لارې دقیق معلومات تر لاسه کړو. د جغرافیې د پلټنې په سایټونو کې کولی شو د Google, MSN, Amazon, yahoo, Hot mail Gmail او داسې نورو نومونه واخلو.
کله مو د فکس په مرسته پیغام استولی دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورتنی عکس په غور وګورئ او ووایاست چې دغه دستګاه د اړیکو د ټینګولو له مخې څه اهمیت لري؟

د فکس دستګاه په نړیوالو اړیکو کې مهم رول لري. دغه دستګاه په څو ثانیو کې استول شوي پیغامونه د لیکلي پیغام په توګه اخیستونکي ته د نړۍ هرې نقطې ته رسوي. د فکس دستګاه د فوټوکاپي ماشین ته ورته ده. خو په ټیلیفون سنباله ده. دغه دستګاه د پیغام د استولو په وخت، پیغام په کلمو او کرښې په الکترونیکي نښو، چې دانتقال وړوي، تبدیلوي. د پیغام اخیستونکې دستګاه، دغه لاس ته راغلي نښې په لیکلو نښو اړوي او دقیقه نسخه د اصلي نسخې په څېر بهر ته راباسي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د ایمیل او انټرنېټ د موضوعګانو او ګټو په هکله پخپلو کې بحث وکړي او د ډلې یو غړی دې د بحث پایله خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.همدارنګه ښاغلی ښوونکې دې د ډلې د فعالیت پایله دې را ټوله کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱ - انټرنېټ لومړی په کوم هېواد کې کار پیل کړ او د څه لپاره ورڅخه ګټه اخېستل کېده؟

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱ -د انټرنېټ اصطلاح له دوه کلمو ....او ....څخه ترکیب شوې ده چې معنایې نړیواله شبکه ده.

۲ -د جغرافیې مسألو د پلټنې سایټونه ......،.....،.......، او داسې نورو دي.

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ:

۱ -په ۱۹۸۳ میلادي کال کې د اطلاعاتو په میلیونونو رسنۍ په ټوله نړۍ کې د انټرنېټ له شبکو سره وصل شوې.

۲ - انټرنېټ د علمي زده کړې له سر چېنو او د ډېرو رسنیو له پیوستون څخه منځته را غلی دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي د انټرنېټ د امکاناتو په لرلو سره د جغرافیايي اصطلاحاتو، لکه: اور غورځونې د فعالیت او ټوریسم په هکله معلومات راټول، ثبت یا زېرمه کړي او خپلو ټولګېوالو ته دې د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۱ د نفوسو وېشل او ګڼوالی

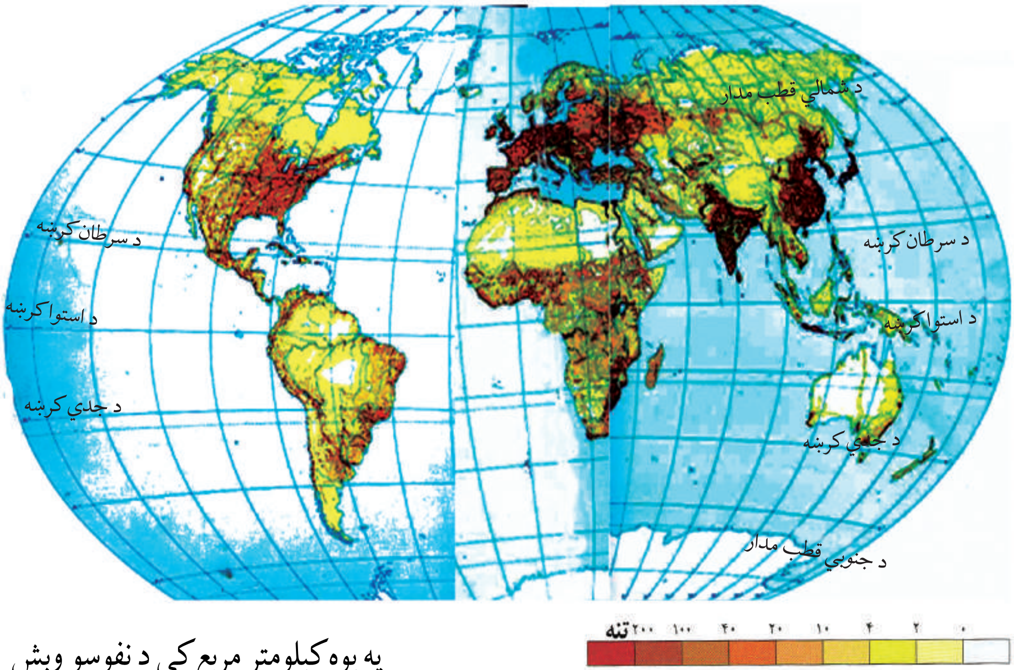

په یوه کیلومتر مربع کې د نفوسو وېش

پوهېږئ چې نفوس په ځمکه کې په څه ډول وېشل شوی دی؟

د نفوسو د وېش پورتنۍ نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې ډېر زیات او ډېر لږ نفوس د نړۍ په کومه برخه کې ځای پرځای شوي دي او ولې؟

د نفوسو ګڼوالی د ځمکې د سطحې په یوه واحده ساحه کې د اوسېدونکو خلکو شمېر ته وايي.

د نفوسو د ګڼوالي د معلومولو لپاره باید د یوې سیمې نفوس د همغې سیمې پر پراخوالي ووېشل شي.

د نړۍ نفوس په ۲۰۱۸ میلادي کال کې ۷,٤ میلیاردو تنو ته ورسید. دغه نفوس په ټوله نړۍ کې مساوي نه دي وېشل شوي. په بل عبارت، اقلیمي شرایط، د ځمکې جوړښت او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو پر تمرکز اغېز لري، لکه: دښتي سیمې (هغه تودې او سوځوونکې سیمې چې پوره اوبه هم ونه لري)، لوړې، نااواره سرې سیمې، د غرونو لړۍ، جبې، ګنو او لنده بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرونکو ځنګلونو، استوايي تودې او لنده بلې هوا، قطبي سړې هوا، له سواحلو او د حمل او نقل له لارو څخه لېرېوالي، د نفوسو ډېر لږ پام ځانته ور اړولی دی. تر چې په ځينو سيمو کې د سلګونو کيلو مترو په واټن هم د انسانانو نښې په سترګو نه ښکاري. په داسې حال کې چې د ځمکې په بله سيمه کې، لکه: په ښو اقليمي شرايطو (معتدله آب و هوا او پوره باران)، مناسب جغرافيايي موقعيت، هوارو او ښېرازو ځمکو، پوره اوبو لرونکو ځمکو، د سيندونو او سمندرونو پر غاړو، بندرونو، د صنايعو، کانونو او ارتباطي لارو په شا و خوا کې ډېر خلک اوسېږي، چې د ځينو ځايونو په يوه کيلومتر مربع کې له زرو څخه زيات خلك ژوند کوي. په دې ترتيب، په يوه سيمه کې د نفوسو استوګنه د فزيکي، اقتصادي سياسي او بشري لاملونو پايله ده چې د دې لاملونو اغېزې لنډه بيانوو:

- **د فزيکي عواملو اغېزې**: جغرافيايي موقعيت (عرض البلدونه)، لوړې سيمې، اقليمي شرايط، اوبه او داسې نور د ځمکې پرمخ د تل لپاره ليدلی شو چې مستقيم يا غېر مستقيم د ځمکې د منابعو څخه پر ګټه اخيستنې باندې اغېز لري. دغه لاملونه د نفوسو د زيات ګڼوالي او يا برعکس د يوې سيمې د نفوسو د کموالي لامل کېږي.
- **د اقتصادي لاملونو اغېزې**: په طبيعي منابعو او بشري فعاليتونو ولاړې دي چې له کانونو، اوبو، د خاورې له ډولونو، نباتاتو، حيواناتو، د پانګې په شتون او نوې تکنالوژۍ، د کار په شرايطو، صنايعو او داسې نورو څخه عبارت دي، چې د نفوسو پر ګڼوالي اغېز لري؛ يعنې د صنعتي پراختيا او د نفو سود ځای پر ځای کېدنې تر منځ متقابلې اړيکې شته دی. په هر ځای کې چې د صنعت او له هغه څخه وروسته هغه پورې تړلي خدمتونه را منځته شي، نو زيات نفوس په هغې سيمې کې جذبېږي.

د يادونې وړده چې تر ۱۸ ميلادي پېړۍ پورې کرنې او د هغې اړوند لاملونو (اوبو، خاورې، او اقليم) د نفوسو په استوګنې ټاکونکې اغېزه درلوده، لکه: په مصر کې د نيل د سيند وادي او داسې نورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د هېواد اقتصاد تر اوسه پورې پر کرنه ولاړ دی او د نفوسو ډېره زیاته برخه له همدې لارې ژوند کوي.

• **د سیاسي لاملونو:** په دې برخه کې د حکومت پرېکړې او د اداري مرکزونو له تشکیل څخه یادونه وکړو که چېرې دولت د هېواد ځینو سیموته د پرمختیایي پروگرامونو په برخه کې پانگې اچونې، د کارونو پیداکولو او یا خدماتي امکاناتو او روغتیایي فعالیتونو ته پاملرنه ونه کړي، د نفوسو گڼوالی هلته لږ وي.

• **بشري لاملونه:** په پورتنیو موضوعاتوسر ببره لېرې پرتې سیمې، چې د حمل و نقل لارې او د اړېکو نیولو وسایل په لاس کې نه لري، خلک هلته په تیت او پرک ډول ژوند کوي.

د هغو لویو وچو دننه سیمې چې له سیندونو او سمندرونو څخه لېرې پرتې دي، د ساحلي سیمو په پرتله لږ تجارتي امکانات لري او لږ نفوس پکې استوگنه کوي.

پورتنیو لاملونوته په پام سره د نړۍ گڼ نفوسه سیمې Densely population region کولی شو په درې حوزو په نښه کړو:

۱- لومړنۍ گڼ نفوسه سیمه د آسیا د لویې وچې جنوبي سیمه (پاکستان، هند او بنگله دېش)، د جنوب ختیځې آسیا ځینې برخې (اندونیزیا) او ختیځه آسیا (د چین ختیځ، د کوریا ټاپو وزمه او جاپان) ده.

د دې سیمې په هېوادونو کې په منځني ډول د نفوسو گڼوالی په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۰۰ تنوڅخه او په ځینو ځانگړو ځایونو کې په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۵۰۰ تنوڅخه زیات دی. چې لامل یې موسمي آب و هوا، د کرنې (د وریجو کرنې) ښه شرایط او د نفوسو طبیعي زیاتوالی دی.

۲- دوهمه گڼ نفوسه سیمه د اروپا په لویه وچه کې د پانگوالی په دوره کې رامنځته شوې ده. د دې سیمې په ځینو هېوادونو کې د نفوسو منځنی گڼوالی په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۰ څخه تر ۴۰۰ تنو پورې رسېږي. په همدې ډول، په صنعتي سيمو کې د نفوسو ګڼوالي په يوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۵۰۰ څخه تر ۱۰۰۰ تنو پورې رسېږي. چې ډېر زيات يې د سيندونو پر غاړه، په بندرونو او د صنعتي مرکزونو په شا و خوا او د کرنې وړ سيمو کې ژوند کوي.

درېيمه ګڼ نفوسه سيمه د امريکا د متحدو ايالتونو شمال ختيځې سيمې ځينې برخې (نيو انګلنډ، نيو يارک، پنسلوانيا او د پنځه ګونو جهيلونو شاوخوا) او د کاناډا جنوب ختيځ دی چې لامل تجارتي يې او صنعتي فعاليتونه دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي. پخپلو کې په مشوره دې لاندني جدولونه کاپي او بشپړ کړي او د ډلې استازی دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

موقعيت	د نفوسو د مېشت کېدلو لاملونه
د چين ولسي جمهوريت او هند	
شمال لويديځه اروپا	
د امريکا د متحدو ايالتونو شمال ختيځ او د کاناډا جنوب ختيځ	
د هماليې غرونه	
د امازون ځنګلونه	
د ګرينلينډ ټاپو	

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاندې جدول کې د نفوسو منځنى ځاى پرځاى کېدنه په مالټا، بنګله دېش او استراليا کې محاسبه کړئ.

ګڼه	هېواد	د هېواد مساحت په کيلو متر مربع	نفوس	د نفوسو ګڼوالى په يوه کيلو متر مربع مساحت کې
۱	موناکو	۲	۳۲۲۷۰ تنه	۱۶۱۳۵ تنه
۲	سنګاپور	٦٤٧	٤,٣٥٣,٨٩٣ تنه	٦٧٢٩,٣ تنه
۳	مالټا	۳۱٦	۳۹٦,۸۵۱ تنه	
٤	بحرين	٦٦٨	٦٧٧,٨٨٦ تنه	۱۰۱٤ تنه
٥	بنګله دېش	۱٤٧٥٧۰	۱٤۱,۳٤۰,٤٧٦ تنه	
٦	مغولستان	۱,٥٦٥,۰۰۰	۲,٧٥۱,۳۱٤ تنه	۱,٧ تنه
٧	استراليا	٧,٦٨٦,۸۵۰	۱۹,۹۱۳,۱٤٤ تنه	
۸	کاناډا	۹,۹٧۰,٦۱۰	۳۲,٥۰٧,۸٧٤ تنه	۲/۳ تنه

پوښتنې:

لندځواب وواياست:

۱. د آسيا د جنوب او جنوب ختيځو هېوادونو د نفوسو دګڼوالي لامل بيان کړئ.

۲. د اروپا په شمال لويديځ کې د اروپا د نورو سيمو په نسبت ګڼ نفوسه سيمې ولې زياتې را منځته شوې دي.

۳. د شمالي امريکا کومې سيمې ګڼ نفوسه دي؟ لامل يې بيان کړئ.

۴. د آسيا د ډېرګڼ نفوسه هېوادونو نومونه واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د نړۍ په ټولو برخو کې نفوس ولې مساوي نه دي وېشل شوي؟

۶. کوم سیاسي لاملونه د نفوسو په ګڼوالي زیات اغېز لري، څرنګه؟

۷. بشري عوامل کولی شي د نفوسو پر ځای پرځای کېدنې اغېز وکړي؟څرنګه؟

سم ځواب په نښه کړئ.

۱- کوم طبیعي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو دګڼوالي سبب کېږي؟

الف: مناسب اقلیمي شرایط او اوبه

ب: لوړې او سړې قطبي سیمې

ج: ګڼ او لنده بل لرونکي استوایي ځنګلونه

د: ټول ځوابونه سم دي

۲- کوم اقتصادي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو دګڼوالي سبب کېږي؟

الف: ابتدائي کرنه

ب: په صنایع کې پانګونه

ج: د پرمختیایي پلانونو پلي کول.

د: ټول ځوابونه سم دي

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې پوښتنې ته ځواب ووایاست او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

که ستاسې ټولګی ۶ متره اوږد والی او ۴ متره سور ولري او د زده کوونکو شمېر په کې ۶۰ تنه وي، مهرباني وکړئ، د ټولګي په یوه متر مربع کې د نفوسو ګڼوالی محاسبه کړئ.

ستاسې له نظره د ټولګي د زده کوونکو مناسب شمېر باید څو تنه وي؟ ولې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲,۵ په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي او لږ والي ستونزې

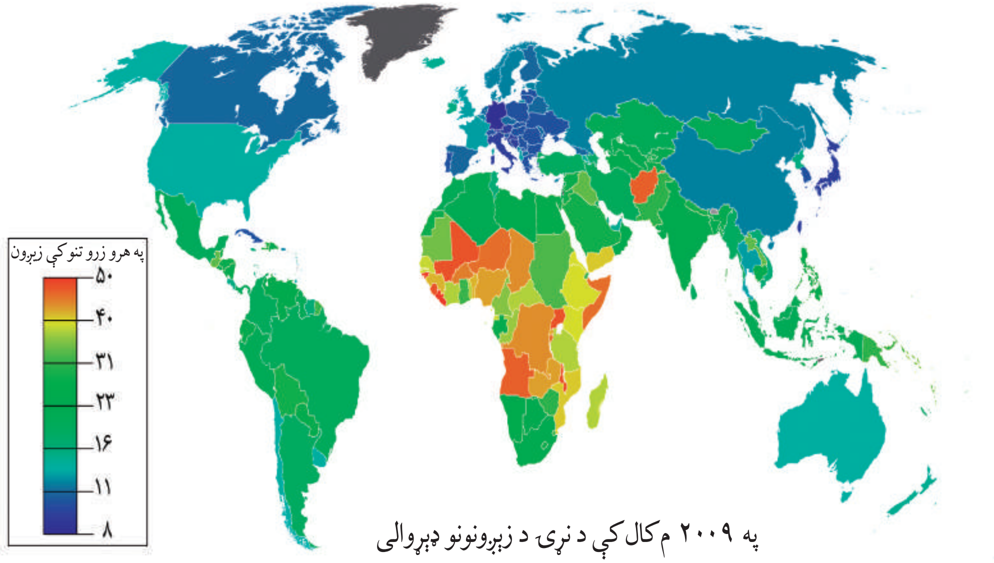

په ۲۰۰۹ م کال کې د نړۍ د زېږونونو ډېروالی

د نفوسو موضوع د پراختیا له مخې د دوو جلا عنوانونو لاندې لوستل کېږي.

۱- د نړۍ په هېوادونو کې د نفوسو زیاتوالی:

د نړۍ نفوس په ډېرې چټکۍ سره زیاتیږي؛ ځکه چې د زېږون اندازه Birth Rate د مړینې له اندازې Death Rate څخه زیاته ده.

د شلمې پېړۍ په پیل کې دغه د نفوسو زیاتوالی په کال کې **۱۰** میلیونه تنه، د همدې پېړۍ په نیمایي کې په کال کې **۳۵- ۴۰** میلیونو تنو پورې او اوس له **۶۰** څخه تر **۶۵** میلیونو تنو پورې په کال کې زیاتېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتونو د احصائيې له مخې د نړۍ نفوس

(اضافي معلومات)

کال	د ځمکې ټول نفوس
۱۹۰۰ ميلادی	۱,۶۱۷ ميليارده تنه
// ۱۹۴۰	۲,۲۵۲ ميليارده تنه
// ۱۹۶۰	۲,۹۸۲ ميليارده تنه
// ۱۹۷۰	۳,۶۱۰ مليارده تنه
/۱۹۷۹	۴,۳۳۶ ميليارده تنه
//۲۰۰۸	۶,۶۰۰ ميليارده تنه
// ۲۰۱۰	۶,۸ ميليارده تنه
//۲۰۱۸	۷،۴ ميليارده تنه

د پورتني جدول له مطالعې څخه دې نتيجې ته رسيږو چې د نړۍ نفوس په وروستيو تقريباً ۵۰ کلونو کې په ډېره چټکۍ زيات شوی دی.

د نفوسو دغه زياتوالی په دوو لاملونو پورې اړه لري:

- د نفوسو طبيعي زياتوالی.
- د نفوسو ميخانيکي زياتوالی.

الف: د نفوسو طبيعي زياتوالی: Natural Tncreasre

د نفوسو دغه زياتوالی د زېږون په زياتوالي او د مړينې په کموالي پورې اړه لري. د مثال په ډول، که په يوه هېواد کې زېږون په زرو کې ۴۰ وي او مړينه په زرو کې ۲۰ وي، د نفوسو زياتوالی به ډېر زيات وي. د نفوسو زياتوالی په ډېرو لاملونو پورې اړه لري چې ډېر زيات مهم يې په يوه هېواد کې ټولنيز اقتصادي او فرهنګي لاملونه دي. په تېره بيا د وقايوي او معالجوي طب وده او پرمختيا د نفوسو په زياتوالي ډېر اغيز لري چې له يوه پلوه د مړينې د کموالي سبب کېږي او له بله پلوه منځنی عمر اوږدېږي. خو د نفوسو دغه زياتوالی د نړۍ په ټولو هېوادونو کې يو ډول نه دی. موږ کولی شو چې دغه ټول پر دوو برخو ووېشو: لومړی ډول د شمالي امريکا او اروپا پانګه والو هېوادونو او د چين او روسيې ځانګړتيا ده.د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خصوصیات ډېره لږه زیږونه ده چې نور هم د کمي په حال کې دي او لاملونه يي دډول دي:

۱- په پرمختللو هېوادونو کې ښاري نفوس زيات وي. ښکاره ده چې زېږونونه په ښاري کورنيو کې له کليوالي کورنيو څخه لږ وي.

۲- په دې هېوادونو کې ښځې ټولنيزو کارونو ته جلب او جذب شوي دي. معمولاً هغه ښځې چې له کور څخه د باندې کار کوي، نسبت هغو ښځو ته چې د کور دننه کار کوي، د ماشومانو شمېر يې لږ وي.

په پرمختللو هېوادونو کې د زېږېدنو او مړينې دواړو شمېر لږ وي. د نفوسو طبيعي زياتوالی۰،۵ - ۱ سلنه يا په زرو کې له ۵- ۱۰ پورې وي. کله يې اندازه له دې څخه هم کمه وي. دغه لږ زياتوالی د پرمختللو هېوادونو ځانګړتيا ده.

دوهم ډول زياتوالی د مخ پر ودې هېوادونو لکه آسيايي، افريقايي او د لاتيني امريکا ځانګړتيا ده چې په لاندې لاملونو پورې اړه لري:

د اقتصادي ودې ډېره ټيټه سطح، د ميکانېزه (ماشيني) کرنې نه شتون، بيسوادي، د اکثريت خلکو له پاره د حفظ الصحې نشتوالی، له ناوړه فرهنګ څخه د ښځو پيروي او د هغوی له وخت څخه مخکې نکاح او داسې نور.

په آسيايي، افريقايي او د لاتيني امريکا په هېوادونو کې د روغتيايي خدماتو د سمون په پايله کې په مړينه کې کمی راغلی دی همدغه لامل دی چې د نفوسو زياتوالی چټکېږي. له زياتو زېږونونو سره جوخت د نفوسو طبيعي زياتوالي چټکېږي، چې د نفوسو دغه زياتوالی له ۲ څخه تر ۳ سلنې پورې د تغيير په حال کې دی او په هرو زرو تنو کې له ۲۰ څخه تر ۳۰ پورې زياتوالی راځي. دغه زياتوالی زياتره د وروسته پاتې ټولنو او هېوادونو ځانګړتيا ده.

د پرمختللو صنعتي هېوادونو او مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو د ودې د پرتلې لپاره د عمر هرم په راتلونکي مخ کې وګورئ. د عمر په هرم کې افقي کرښې د نفوسو شمېر په سلنو او په عمودي کرښو باندې د نارينه او ښځينه وو شمېر په مختلفو عمرونو ښودل کېږي. ماشومان او نوي ځوانان (له صفر څخه تر ۱۸کلنۍ) او سپين ږيري (له ٦٥ کلنۍ څخه د زيات عمر خاوندان) معمولاً اقتصادي فعال نفوس نه ګڼل کېږي. لويان (له۱۵ - ۶۵کلنۍ پورې) اصلي توليدوونکي او اقتصادي فعاله ډله ګڼل کېږي. د نړۍ په بېلابېلو برخو کې د عمر هرمونه سره توپير لري. مخ پر ودې هېوادونو، لکه مکسيکو کې د هرم قاعده لويه وي؛ يعنې په هرو ۱۰۰ تنو کې زيات نفوس له۰- ۱۵کلنۍ پورې وي. د غه هېواد ځوان نفوس لري. هغه هېوادونه چې ډېر زيات ځوان نفوس لري، بايد د ځوانانو د اړتياوو د پوره کولو له پاره، په تېره بيا د ښوونې او روزنې او د هغوی لپاره د کار په پيدا کولو کې پانګه په کار واچوي. په پرمختللو صنعتي هېوادونو، لکه سويډن کې زېږون او مړينه دواړه لږ دي او ژوند ته زيات هيله من دي. په دې هېواد کې د هرم قاعده کوچنۍ ده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

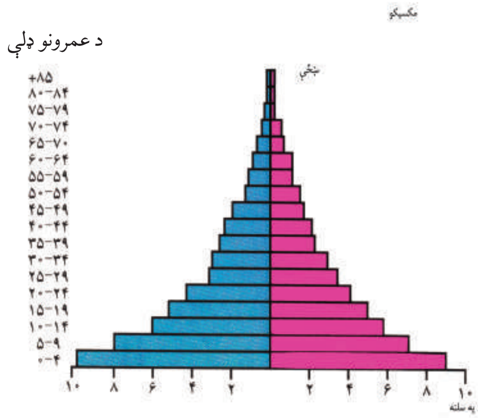

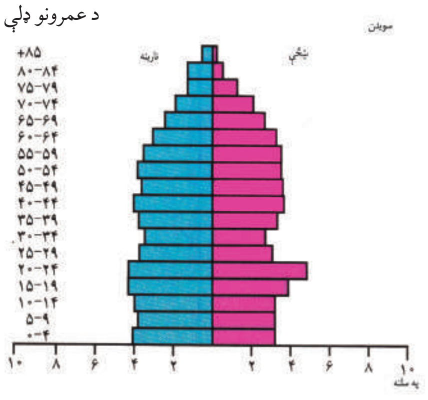

فعال اقتصادي نفوس زيات دی. خو نفوس ورو ورو د سپين ږېريتوب په لوري روان دي.

دغه شمېرنه بايد د يوه کال په اوږدو کې ترسره شي. پايله يې له سلنې سره اعلان شي. کله چې زېږون له مړيني څخه زيات وي، د نفوسو زياتوالی طبيعي دی.

$$\text{د نفوس طبيعی زياتوالی} = \frac{\text{د زېږون شمېر} - \text{د مړينې شمېر}}{\text{ټول نفوس}}$$

ب: د نفوسو ميخانيکي زياتوالی:

د نفوسو له طبيعي زياتوالي سره يوځای، د نفوسو ميخانيکي خوځښت يا مهاجرتونه هم د نفوسو په زياتوالي کې د پام وړ اغېز لري.

په هېواد کې دننه مهاجرتونه يوازې د نفوسو د بيا ځای پرځای کېدنې سبب کېږي او د هېواد نفوس تغيير نه کوي خو له هېواد څخه د باندې مهاجرتونه د نفوسو پر شمېر باندې اغېز لري. که هېواد ته له باندې څخه مهاجرتونه له هېواد څخه بهر ته د مهاجرتونو په نسبت زيات وي، د نفوسو ميخانيکي زياتوالی را منځته کېږي او برعکس يې د نفوس د کمې سبب کېږي د يوه هېواد د نفوسو په مطلقې ودې کې بايد پر زېږون او مړينې سر بېره مهاجرتونو ته هم پام وشي.

د نفوسو مطلقه وده = (د زېږېدنو شمېر – د مړينې شمېر) + هېواد ته له باندې څخه مهاجرت.

د نفوسو مطلقه وده = (د زېږېدنو شمېر – د مړينې شمېر) – له هېواد څخه نورو هېوادونو ته مهاجرت او د نفوسو ډېره زياته طبيعي او ميخانيکي وده د اضافي نفوسو over popalation مسأله رامنځته کوي. د اضافي نفوسو اصطلاح هغه وخت استعمالېږي چې په يوه سيمه کې د زېږمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شته امکاناتو څخه زیات نفوس استوګنه ولري او یا له ټاکلو ټولنیزو موخو څخه زیات وي. کله ښايي نفوس مناسب وي، خو نامناسب وېش رواج ولري. په ځینو مأخذونو کې د مناسب نفوس اصطلاح کارول شوې ده. خو دغه اصطلاح هم کوم ټاکلی تعریف نه لري. اضافي نفوس نسبي اصطلاح ده چې په سیمه کې له منابعو څخه د ګټې اخېستنې په اندازې پورې اړه لري. د مثال په ډول، پرمختللي هېوادونه له مخ پر ودې هېوادونو څخه له همدې موجودو زېرمو څخه د خلکو له پاره ښه کار او زیات امکانات برابر کړي دي. له همدې امله، د اضافي نفوسو مطالعه د ټکنالوژۍ د پرمختګ په کچې پورې اړه لري.

په پای کې ویلی شو چې د نفوسو چټکه وده او د زېږېدنو زیاتوالی د وروسته پاتې هېوادونو ځانګړتیا ده. د نفوسو دغه طبیعي زیاتوالی اقتصادي بودجه محدودوي او فشار پرې زیاتوي او کارونه پر ټپه دروي. په پخوانیو وختونو کې صحي خدمات زیات نه وو پراخ شوي؛ قحطي، ناروغي او جګړې د نفوسو د محدودولو لاملونه وو. خو نن نفوس په بې ساري ډول زیات شوی دی او وروسته پاتې هېوادونه له لوږې، ناروغیو او بېکارۍ سره لاس و ګرېوان دي. دغه بېکاري د بېوزلۍ او بېوزلي د فقر او یا غیر قانوني مهاجرتونو سبب کېږي.

ټولپوهان دغه زیات زیاتوالي ته د نفوسو چاودنه وايي او ټولنې ته یې زیات خطر بولي. د نړۍ ټول نفوس چې په ۲۰۱۰م کال کې ۶,۸ میلیارده وو، په ۲۰۵۰ میلادي کال کې یې د اټکل له مخې ۹ میلیاردو او په ۲۱۵۰ میلادي کال کې ۱۱ میلیاردو ته د رسیدو وړاندوینه شوې ده چې که کنټرول نه شي نو نړۍ به له فاجعې سره مخامخ کړي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي او لاندې جدول دې کاپي او بشپړ کړي او د هغو پوښتنو ځوابونه دې ووايي چې له جدول څخه لاندې لیکل شوې دي. د ډلې استازی دې هغه خپلو ټولګیوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېوادونه	د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع ساحه کې	زېږېدنې په ۱۰۰۰ تنو کې	مړینه په زرو تنو کې	طبیعي زیاتوالی په زرو تنو کې	د نفوسو د ودې سلنه
برازیل	۱۸ تنه	۲۶	۸	۱۸	۱،۸
ایتوپې(حبشه)	۴۷ تنه	۴۹	۱۹		
جاپان	۲۳۰ تنه	۱۲	۸	۴	۰،۴
سعودی عربستان	۸ تنه	۳۶	۵		
آلمان	۲۲۹ تنه	۱۱	۱۲		
کنیا	۴۷ تنه	۴۳	۱۰	۳۳	۳،۳
د امریکا متحده ایالتونه	۲۳۹ تنه	۱۴	۹		
فرانسه	۱۰۶ تنه	۱۳	۱۰		
بنګله دېش	۷۹۱ تنه	۴۱	۱۴		

الف: د هغو هېوادونو د نفوسو طبیعي وده، چې معلومه نه ده، محاسبه کړئ.

ب: د ټولو هېوادونو طبیعي وده په سلو کې محاسبه کړئ.

ج: کولی شئ چې هېوادونه د نفوسو د لږې او زیاتې ودې له مخې سره وویشئ. دغه کار څرنګه کېدی شي؟

پوښتنې:

۱- مخ پرودې هېوادونو کې کوم لاملونه د نفوسو د چټکې طبیعي ودې سبب کېږي؟
۲- د نړۍ پر پرمختللو هېوادونو کې کوم لاملونه د ورو ودې باعث کېږي؟
۳- په یوه هېواد کې کوم لاملونه د اضافي نفوس د ودې سبب کېږي؟
۴- د اضافي نفوس د اصطلاح هدف څه دی؟ څرګند یې کړئ.
۵- د ټولنې د عمر په جوړښت او ترکیب کې د طبیعي نفوسو چټکه وده څه ډول ده؟ واضح یې کړئ.
۶- په هغو هېوادونو کې، چې د نفوسو وده یې ورو ده، د ټولنې د عمر جوړښت څه ډول دی؟ توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.
زموږ د هېواد نفوس په چټکۍ زیاتیږي؟ که دغه نفوس په همدې ډول زیات شي، څه ستونزې به رامنځته کړي؟ د نفوسو د زیاتوالي مخه څنګه نیولی شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيپږوېشتم لوست:

د نړۍ په ځينو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې.

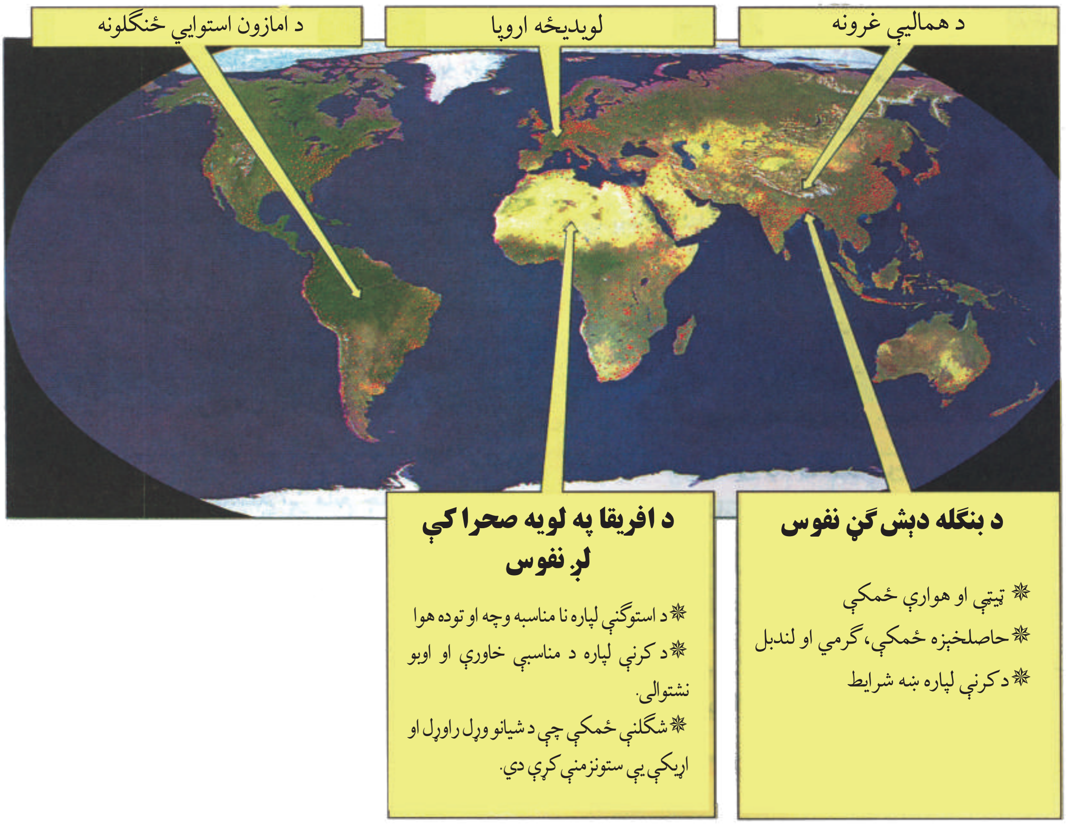

تاسې په تېر لوست کې د اضافي نفوسو په باره کې معلومات حاصل کړل. اوس د نفوسو د کمې ستونزې مطالعه کوو. د نفوسو کنټرول په هغو هېوادونو کې چې اضافي نفوس لري، ګټور کار دی. خو په ځينې نورو هېوادونو کې، د نفوسو د کنټرول له مخې د زېږول شمېر له مړينې څخه لږ دی. همدغه کار د دې لامل کېږي چې د بوډاګانو نفوس، چې عمر يې له ۶۵ کلنۍ څخه زيات وي، متقاعد او د ناتوانو خلکو شمېر زياتېږي. صنايع د بشري قوې له کمې سره مخامخ کېږي او د صنايعو پرمختګ محدوديږي. په پای کې له موجودو بشري استعدادونو څخه په ټولنه کې ګټور نه اخيستل کېږي. دغه حالت په هغو هېوادونو کې چې د فعالو اقتصادي نفوسو په کمې Depopulation اخته وي (۱۸ څخه تر ۶۵ کلنۍ) ليدل کېږي او د شتو صنايعو او منابعو د په کار اچولو لپاره اقتصادي فعالو نفوسو ته اړتيا لري. نو مجبوراً بايد دغه اړتيا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږېدنو د هڅونې (د مثال په ډول اروپایي هېوادونو کې، چې د فعالو اقتصادي نفوسو له کمي سره مخامخ دي، معمولاً د کورنیو د هڅونې او ډالۍ ورکولو او یا د کورنۍ د کار او ژوندانه د وسایلو او د ماشومانو د ساتنې ځانګړو اسانتیاوو ته په پام سره هڅول کېږي). یا هېواد ته د بهرنیو مهاجرو په جلبولو سره پوره کوي.

په پای کې ویلی شو چې اضافي نفوس او کم نفوس دواړه حالتونه هېواد ته ستونزې پېښوي. یو انګلیسي ټولنپوه، مالتوس، باور درلود چې د ځمکې سرچینې د نفوسو د اړتیاوو په نسبت، چې هره لحظه یې شمېر مخ په زیاتیدو دی، محدودې دي. کورنۍ باید د زېږون د محدودولو له لارې کنټرول شي. له دوهمې نړیوالې جګړې څخه وروسته، د نفوسو دغه بې ساری زیاتوالی د نړۍ د اقتصادي ستونزو $\frac{۲}{۳}$ برخې جوړوي. د ۱۹۵۰ میلادي کلونو په لسیزه کې پرمختللو هېوادونو، مخ پر ودې هېوادونو ته د اقتصادي او فرهنګي پرمختګ له پاره د کورنیو د غړو د محدودولو وړاندیز وکړ. هند لومړنی هېواد و چې د کورنیو د محدودولو له پالیسۍ سره یې په ۱۹۵۲ میلادي کال کې موافقه وکړه. دغه پالیسي وروسته په چین او مصر کې هم پلې شوه. د چین په دې برخه کې زیات بریالیتوبونه په برخه شول. د نفوسو د زیاتوالي ضریب چې ۱۹۵۵ میلادي کال کې ۴ سلنه و، په ۱۹۹۶ میلادي کال کې ۱,۷ سلنې ته راښکته شو، چې د هغې له مخې هرې چینایي کورنۍ ته له یوه ماشوم څخه د زیاتو ماشومانو زېږونه منع شوه. په داسې حال کې چې په هند کې د نفوسو د زیاتوالي ضریب له ۲،٦ - ۳،۹ سلنه دی.

د مالتوس د نظریې برخلاف، ځینې ټولنپوهان باور لري چې زیات نفوس د تولیداتو د زیاتوالي او اقتصادي ودې سبب کېږي؛ نو د نفوسو د زیاتوالي موضوع باید ازاده پرېښودل شي. له همدې امله، ځینې هېوادونه د کورنیو له محدودولو سره مخالفت کوي او ګڼ نفوسه کورنۍ هڅوي. دغه پالیسي په ۱۹۳۰ میلادي کال کې په نازي آلمان کې پلې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنگه، په بلجیم، سویډن، انګلیستان او فرانسې کې یې هم په بېلابېلو وختونو کې پلویان درلودل. د دریمې نړۍ په ځینو هېوادونو کې له خپلواکۍ وروسته د بزګرانو او کار ګرانو د زیاتوالي لپاره او پر بهرنیانو باندې تکیه نه کول، د نفوسو د زیاتوالي د پالیسي پلوي کوله. په پای کې ویلی شو، په هغو شرایطو کې چې د لګښت وړ منابع او د نفوسو اندازه سره متناسبه نه وي او د مصرف کوونکو فشار له اندازې څخه زیات وي، ویلی شو چې په زېرمو فشار شته. که د نفوسو د زیاتوالي ضریب کم نه شي، دغه فشار نور هم زیاتیږي. بل عبارت، که د یوه هېواد د اقتصادي ودې پلان د نفوسو له زیاتوالي سره متناسب نه وي، اقتصادي او ټولنیزې ستونزې را منځته کوي. د نفوسو لړوالی هم د اقتصادي ودې پر ټپه دریدلو او د صنایعو د نه پرمختګ او د هېواد د وروسته پاتې کېدو لامل کیږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو پخپلو کې بحث وکړي او د پایله دې، د ډلې استازي خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

زموږ د هېواد طبیعي سرچینې د هېواد د نفوسو اړتیاوو ته ځواب ویلی شي یا نه؟

که د هېواد اړتیاوو ته ځواب ویلی شي، نو زموږ خلک ولې بېوزله او بېکاره دي او بهرنیو هېوادونو ته د کار لپاره کډه کولو ته اړکیږي؟ په دې برخه کې پخپلو کې بحث وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست

۱- په مخ پر ودې زیاتو هېوادونو کې ولې د کورنیو په محدودولو ټینګار کېږي؟

۲- د کورنیو محدودول څه پایلې لري؟

۳- د کورنیو محدودول په کومو هېوادونو کې اغېزمن دي؟

٤-ولې ځینې هېوادونه د کورنیو د محدودولو مخالف دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

اضافي نفوس په یوه هېواد کې د کومو ستونزو سبب ګرځي. د هغې لپاره د حل کومه لاره وړاندې کوئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳.۵ • مهاجرتونه او لاملونه یې

مهاجرت څه ته وايي او څو ډوله مهاجرتونه پېژنئ؟

مهاجر یا Immigrant هغه چا ته ویل کېږي چې د استوګنې ځای ته بدلون ورکړي او د یوه اداري واحد څخه بل اداري واحد یا بل هېواد ته نقل مکان شوی وي. مهاجرتونه د انسانانو د تاریخ په اوږدو کې سرته رسېدلي او بېلابېل ډولونه لري چې ځینې په هېواد کې د ننه کېږي، لکه: کلیوال چې ښارونو، صنعتي سیمو او نوو کرنیزو ځمکو ته مهاجر کېږي او داسې نور. ځینې نور له نړیوالو سرحدونو څخه تېرېږي او بهرنی مهاجرت بلل کېږي.

دغه مهاجرتونه په بېلابېلو هېوادونو کې په مختلفو ډولونو سره تر سره شوي دي. نوموړي زیاتره مهاجرتونه اختیاري مهاجرتونه دي چې پخپله خوښه د زیاتې اجورې او ښه ژوند له پاره کېږي.

خو اجباري مهاجرتونه هم کېږي چې خلک د سیاسي او نظامي شخړو په سبب مهاجرت ته اړ شي. هغه خوځک چې په هېواد کې د ننه نقل مکان کوي، په هېواد کې د ننه د بېځایه شویو په نوم یادېږي. د ملګرو ملتونو د ارقامو له مخې شمېر یې په ۱۳۸۷ لمریز کال کې ۲۴ میلیونه و او هغه خلک چې له نړیوالو سرحدونو څخه اوړي، د پناه اخیستوونکو په نوم یادېږي. لکه: فلسطینیانو چې په عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېوادونو کې او افغانانو په ګاونډیو او د نړۍ په نورو هېوادونو کې پناه اخیستې ده. د هغو پناه اخیستونکو ټول شمېر ۱۶ میلیونو ته رسېږي چې افغانان هم په کې شامل دي. ځینې مهاجرتونه لنډ مهاله دي چې لومړني ځای ته د بېرته راګرځېدو نیت لري. لکه: زموږ د هېواد کوچیان چې د آب و هوا، څړ ځایونو او د موسم د تغیر له مخې بیا بېرته لومړني ځای ته راګرځي. دایمي مهاجرتونه هم شته چې لومړني ځای ته د راګرځېدو نیت نه لري.

مهاجرتونه بېلابېل لاملونه لري چې کولای شو ځینې برخې یې دلته یادې کړو:

۱. طبیعي لاملونه: طبیعي لاملونه هم د مهاجرت سبب ګرځي لکه: په سیمه کې د اوبو کمښت، د آب و هوا د شرایطو خرابتیا، د خاورې کمزورتیا یا طبیعي آفتونه، لکه: زلزله، سېلابونه، سمندري طوفانونه، وچکالي او داسې نور.

۲. اقتصادي لاملونه: اقتصادي لاملونه د مهاجرت بنسټیز لاملونه ګڼل کېږي. اوس دغه مهاجرتونه د مخ پر ودې هېواد ونو ځانګړتیا ده. ځکه په دې هېواد ونو کې د کلیو او ښارونو ترمنځ ډېره نا برابري ده. په داسې حال کې چې په پر مختللو هېوادونو کې د کلیوالو ژوند په ډېره چټکۍ سره ښاري ژوند ته نژدې شوی دی. برعکس په دې هېوادونو کې ښاري خلک مینه لري چې له ښار څخه د ښار څنډو او کلیو ته مهاجرت وکړي چې په پاکه هوا او چاپېریال کې په ارامه ژوند وکړي.

په مخ پر ودې هېواد ونو کې د دې مهاجرت اصلي لامل اقتصاد دی. د کلیوالو لږ عایدات یوازې لومړنۍ اړتیاوې پوره کوي نو نشي کولای چې په کلیو کې اقتصادي فعالیت په مخ بوځي. له بلې خوا د نفوسو د طبیعي ودې په وجه په کلیو کې ځمکه او اوبه د ټولو اوسېدونکو د اقتصادي فعالیت له پاره کافي نه دي. د کرنې ماشیني کېدل هم د یو زیات شمېر بزګرانو د بېکارۍ سبب ګرځي او مهاجرت ته اړ کېږي.

دغه مهاجرین چې زیاتره یې ځوانان دي او په ښار کې خپله دنده له بزګرۍ څخه په غیر بزګري کارونو بدلوي په ښارونو کې دغه مهاجرین هغه دندې چې لاس ته یې راوړي هم نا کافې دي. ځکه هغوی ماهر کارکوونکي نه دي، نو په هغو کارونو لاس پورې کوي چې سطحه یې ټیټه او عاید یې لږ وي لکه: لاسي خرڅلاو او درانه فزیکي کارونه او داسې نور. نو په پای کې په لومړني استوګنځي او یا هغه ځای ته چې د ژوندانه لپاره یې ورته سترګې نیولې وي د نفوسو په زیاتوالي او کمښت، د نفوسو د عمر په ترکیب، د کار قوه، بېکارۍ، مزدورۍ، همدارنګه فرهنګ، او ژبه اغېزه کوي.

د اقتصادي مهاجرتونو بل ډول د کرنیزې ځمکې په پراختیا، د اوبو لګولو په نویو پروژو، صنعتي سیمو د کانونو په را ایستلو او تجارتي فعالیتونو او یا برعکس د کورنیو عاید کموالي، بیکاري، د کارخانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعطیل په سبب منځته راځي.

۳. سیاسي مهاجرت: دغه اصطلاح زیاتره د سیاسي پناه اخیستونکو له پاره کارول کېږي. هغه چا ته کارول کېږي چې د بېلابېلو لاملونه له مخې لکه: جګړې، ډار، سیاسي تعقیب، مذهبي عقایدو، د ټولنیزو ډلو د اړیکو او هغه قومي اقلیتونه چې اصلي هېوادونه یې پرېږدي ایښي دي او له بل هېواد څخه یي د پناه اخیستنې غوښتنه کړې وي لکه: افغاني پناه اخیستونکي چې له ۱۳۵۷ لمریز کا ل څخه وروسته یې ګاونډیو او د نړۍ هېوادونو ته مهاجرت کړی دی او یا د بوسني او هرزه ګوني د پخوانۍ (یو ګوسلاویا) پناه اخېستونکي او په افریقا کې د روندا د کمپ پناه اخیستونکي او د سوډان د دافور پناه اخیستونکي او داسې نور. په جینوا کې د ۱۹۵۱ میلادي کال د کنوانسیون پربکړې، د پناه اخیستونکو د حالت په هکله او د هغو حقونو څخه د دفاع له پاره په یو مهم سند بدل شوی دی. د پناه اخسېتونکي او یا د پناه غوښتونکي اصطلاح هغه چا ته ویل کېږي چې په اصلي هېواد کې د عقیدتي ایډیالوژیکي او سیاسي، نژاد، ژبې، ملیت او قوم له مخې د تعقیب او یا عملاً (روحي او فزیکي) زندان او مړینې یا شکنجې تر خطر لاندې وي.

د اقتصادي او سیاسي مهاجرینو ترمنځ ګډ ټکي یوازې له هېواد څخه جلاتوب او بېوزلي ده. د اقتصاد له مخې مهاجرت، مهاجرو پخپله منلی دی او د خپلې اقتصادي بنې په ښه والي پسې ګرځي. په داسې حال کې چې دو یم یې (سیاسي مهاجر) ځان قرباني بولي، سره له دې چې په ارامه او مطمینه فضا کې ژوند کوي.

۴- مذهبي مهاجرتونه: دغه ډول مهاجرتونه په مذهبي او نورو ټولنیزو او فرهنګي مسایلو باندې د قیوداتو او محدودیتونو د وضع کولو له مخې کېږي. د دې ښه مثال په ۱۹۴۷ میلادي کال کې په هندوستان او پاکستان باندې د هند د لویې نیمې وچې وېش و چې د هغه په پای کې په میلیونو د هندي و مذهب د پېروانو کورنۍ له پاکستان څخه هند ته او په مقابل کې په میلیونونو مسلمانو کورنیو له هند څخه پاکستان ته پخپله خوښه مهاجرت وکړ. په لنډه توګه ویلی شو، هغه لاملونه چې د مهاجرت سبب ګرځي دا دي: اقتصادي، بېکارۍ، طبیعي افتونو، سیاسي، مذهبي، فرهنګي او داسې نور لاملونه.

هغه لاملونه چې د مهاجرینو د جذب او هڅونې سبب ګرځي، دا دي د ښه ژوندانه امکانات، ښه ښوونه او روزنه، د استوګنې ښه ځای او په کورنیو پورې تړاو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ. زده کوونکي دې په لاندې موضوعګانو پخپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډلو استازي ټولګیوالوته وړاندې کړي.

۱. په هېواد کې د ننه مهاجرت او له هېواد څخه بهر مهاجرت.

۲. د مهاجرت اقتصادي لاملونه.

۳. هغه لاملونه چې د هغو له مخې افغانان نورو هېوادونو ته مهاجر شوي.

۴. که چېرې مهاجرت له کلیو څخه ښارونو ته ادامه ولري، په کلیو او ښارونو کې څه ستونزې رامنځته کوي. تاسې د دې مهاجرت د کمولو له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د کوچیانو مهاجرت زموږ په هېواد کې --------- مهاجرت دی.

۲. د فلسطینیانو مهاجرت د اردن او لبنان هېوادونو ته ------ ډول مهاجرت دی.

لنډ ځواب وواياست:

۳. کوم طبیعي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۴. ولې د مخ پر ودې هېوادونو خلک له کلیو څخه ښارونو ته او د پرمختللي هېوادونو خلک برعکس له ښارونو څخه کلیو ته له مهاجرت سره مینه لري؟

۵. د څو اقتصادي ډوله مهاجرتونو نمونه واخلئ.

۶. کوم سیاسي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۷. د ۱۹۵۱ میلادي کال د اپریل کنوانسیون چې په ژینوکې لاسلیک شو، پناه اخیستونکي یې څه ډول تعریف کړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په دې موضوع چې ولې له مخ پر ودې هېوادونو څخه خارجي مهاجرتونه کېږي؛ او د دې مهاجرتونو د مخنیوي له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ؛ یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ويشتم لوست

نړيوال مهاجرتونه او د پايلې يې

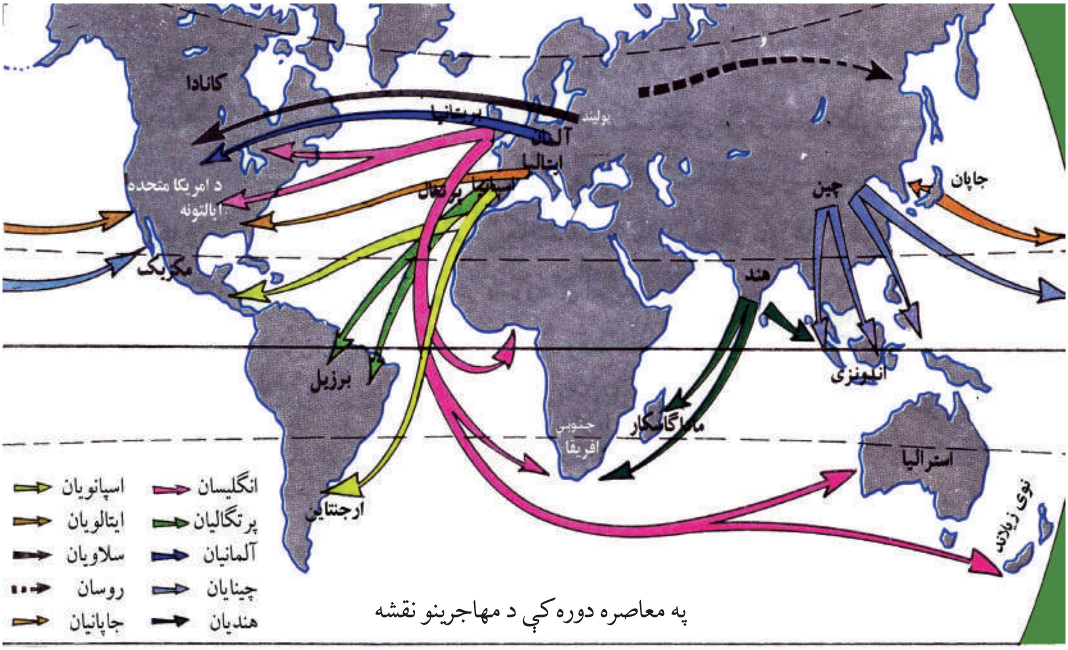

په معاصره دوره کې د مهاجرينو نقشه

ولې خلك له هېواد څخه بهر مهاجرت سره مينه لري؟

لکه چې په تېرو لوستونو کې يادونه وشوه، مهاجرت د دوو لاملونو له مخې کېږي.

۱. نامساعد لاملونه، لکه: طبيعي، اقتصادي، ټولنيز، سياسي او مذهبي لاملونه چې په مخکينيو لوستونو کې ورڅخه يادونه شوې ده.

۲. جذبوونکي لاملونه، لکه: د يوې ساحې د نفوسو کموالی، راښکونکې سيمې، د ځمکې لاندې منابع، د کار زياتوالې او ډېره اجوره.

مهاجرتونه د تاريخ په اوږدو کې رامنځته شوي دي او تر اوسه جريان لري. ځينې په هېواد کې دننه وي چې په هېواد کې دننه مهاجرت په نوم يادېږي، ځينې له نړيوالو سرحدونو څخه په تېريدو سره کېږي چې د بهرنيو مهاجرتونو په نوم يادېږي. مهاجرين غواړي چې د اړونده هېواد له سياسي، اقتصادي يا ټولنيزو شرايطو څخه ګټه واخلي. د آريايانو مهاجرتونه ختيځ، جنوب او لويديځ ته او يا د امريکا لويې وچې ته د ختيځې آسيا د خلکو مهاجرت او همدارنګه نړيوال مهاجرتونه په ۱۵ م پېړۍ د جغرافيايي لويو اکتشافونو په پايله کې زيات شول او د نړۍ نورو سيمو ته د اروپايانو د مهاجرت سبب شو. په هغه وخت کې په يوه نيمه پېړۍ کې ۷۰ ميليونه تنه مهاجر شول چې له خپلې پانګې څخه په نوې نړۍ کې ګټه واخلي او په سوداګرۍ لاس پورې کړي. په پايله کې د امريکا او اوقيانوسيې لويې وچې ګڼ نفوسه شوې. چې بنه مثال يې د شمالي امريکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد ونه دي. چې ۹۵ سلنه نفوس يې اروپايي مهاجرين او ۲ سلنه يې افريقايي توروپوستي دي. د ۱۹ پېړۍ په ټوله دوره کې د نفوسو زياتوالى او اقتصادي بحران د مهاجرتونو سبب شو چې په نتيجه کې يې د اروپا د اضافي نفوسو بار کم شو. يوازې د انګلستان په هېواد کې له ۱۸۱۵ ميلادي څخه تر ۱۹۲۰ ميلادي پورې ۱۷ ميليونه تنو مهاجرت پيل کړ. دغو مهاجرتونو دوه اړخونه درلودل، دايمي مهاجرين او د اداري کارکونکو او مذهبي مبلغينو مهاجرت چې موقتي جنبه يې لرله. د دې دوو مهاجرينو له ترکيب څخه د بريتانيا امپراتوري رامنځته شوه چې وروسته دغه مهاجرتونه په بېساري ډول په نړيواله ستونزه بدل شول او هېوادونه يې اړ کړل

چې د مهاجرينو د منلو يو لړ قوانين وضع کړي. د امريکا د متحده ايالتونو کانګرس د مهاجرينو د مخنيوي له پاره په ۱۹۲۴ ميلادي کال کې د مهاجرينو په نوم قانون تصويب کړ. دغه قانون امريکا ته په هغه شمېر مهاجرين چې له بېلابېلو هېوادونو څخه کولی شي امريکا ته راشي، مقررات وضع کړل. نوموړي قانون زيات د هغو مهاجرينو مخه نيوله چې د جاپان او چين ژېړ توکم پورې يې اړه درلوده.

وروسته د نورو هېوادونو په باره کې هم عملي شو. د دې مقررې له مخې که مهاجرين خپله پانګه هم له ځانه سره يوسي، هغوی کولای شول چې له پنځو کلونو وروسته په امريکا کې د اوسېدنې تابعيت حاصل کړي او يا له امريکا څخه خارج شي. اوس بر عکس زياتره نړيوال مهاجرين د دريمې نړۍ له هېوادونو څخه پرمختللو صنعتي هېوادونو ته ځي چې بنسټيز لاملونه يې اقتصادي او سياسي دي. کله چې د يوې کورنۍ عايدات يوازې د لومړنيو اړتياوو پوره کول وي او يا حد اقل معاش وي، هغوی د دې توان نه لري چې په هېواد کې دننه پانګه اچونه وکړي. له بلې خوا ورځ په ورځ نفوس زياتېدې او د نفوسو طبيعي زياتوالی او داسې نور مشکلات د دې سبب ګرځي چې خلک له کليو څخه ښارونو او نورو هېوادونو ته مهاجرت وکړي. څرنګه چې هغوی د مهاجرت له پاره قانوني اسناد نه لري نو له غير قانوني او قاچاقي لارو څخه استفاده کوي. نو د ستونزو په منلو او آن د مړينې منلو سره ځانونه ټاکلي هېوادونو ته رسوي. دغه نفوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه هېواد فعال اقتصادي نفوس له ۱۵ کلنی څخه تر ٦٥ کلنه پورې احتوا کوي. څرنګه چې د هغوی یو شمېر د کار کولو رسمي ویزه او کار کولو اجازه او د کار ځانګړې مهارت نه لري نو له همدې امله لږ معاش او خراب چاپېریال کې چې د دولت له نظارت څخه لېرې وي، سخت او غیر صحي کارونو ته مخه کوي.

د یادونې وړ خبره دا ده چې یو شمېر پر مخ تللي پانګه وال هېوادونه د نفوسو د طبیعي کنټرول له مخې د بشري قوې له کمښت سره مخامخ دي چې د دې ستونزې د حل له پاره د قانوني لارې مهاجر کارکوونکي مني. په لویدېځه اروپا کې تقریباً ۱۱ میلیونه مهاجر کارکوونکي کار کوي. د مهاجرو کارکوونکو د منلو له مخې المان په لومړۍ درجه کې دی، ورپسې انګلستان، فرانسه، سویس او سکندیناوي هېوادونه دي.

د لویدېځې اروپا هېوادونه په وروستیو کلونو کې له ګاونډیو هېوادونو ایټالیې، پرتګال او هسپانیې موسمي مهاجرو کارکوونکو د کموالي د احساس له مخې، د جنوب ختیځې اروپا، ترکیې، د انتیل د ټاپوګانو او د افریقا د هېوادونو کارګرانو ته متوجه شول. المانیان معمولاً د ترکیې او یونانې مهاجرو کارکوونکو څخه، فرانسویان د شمالي افریقا د مهاجرو کارکوونکو څخه او انګلستان د مشترك المنافع هېوادونو له کارکوونکو څخه ګټه اخلي. د امریکا متحده ایالات د مکسیکو له موسمي کارکوونکو څخه کار اخلي.

په همدې ډول د نړۍ د پرمخ تللو پانګه والو هېوادونو څخه مخ پر ودې هېوادونو ته هم مهاجرت کېږي. د هغوی پانګه، په کار کې پوهه په تېره بیا د هغوی کاري تجربه ده چې په خپلو هېوادونو کې یې حاصله کړې ده.په کال کې د دې مهاجرینو شمېر تقریباً له ۲۰۰ څخه تر ۳۰۰ زرو پورې رسېږي چې د کار او د ښه ژوند په لټه کې خپل هېوادونه پرېږدي او د لویو وچو ترمنځ په مهاجرت لاس پورې کوي. نوې سیمې دغه مهاجرین په پرانیستې غېږه او زیاتو امکاناتو او ښه ژوند په برابرولو مني. بهرني مهاجرتونه، له هغه هېواد ونو څخه چې مهاجرت کوي د نفوسو د کمښت او هغو هېوادونو ته چې مهاجر کېږي، د نفوسو د زیاتوالي سبب ګرځي. د مخ پر ودې هېوادونو ټول مهاجرین ځوان او فعال اقتصادي نفوس تشکیلوي. د دې مهاجرت له مخې د مخ پر ودې هېوادونو فعال اقتصادي نفوس کمېږي چې په پای کې د اقتصادي رکود سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. د لاندې موضوعګانو په باره کې دې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډلې مشر په ټولګي کې ولولي.

۱. د یوه هېواد کوم نا مساعد عوامل اوسېدونکي د وطن پرېښودو ته اړ باسي؟ دغه ستونزه په خپلو کې وارزوئ.

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟ زموږ له هېواد څخه زیات مهاجرین کومو هېوادونو ته تللي دي. ولې؟

۳. تاسي له کلو څخه ښارونو ته د مهاجرینو د کموالي او مخنیوي لپاره او یا له وطن څخه بهرنیو مهاجرتونو له پاره څه وړاندیز لرئ؟

٤. د هېواد په اقتصاد او نفوسو باندې د بهرنیو مهاجرتونو اغېزې ترکتنې لاندې ونیسئ.

۵. د مخ پر ودې او د پانګه والو هېوادونو د مهاجرینو شرایط پرتله کړئ.

پوښتنې:

۱. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو مخه نیسي؟

۳. د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته، کومو لویو وچو زیات مهاجرین منلي دي؟

۴. ولې د امریکا د متحده ایالاتو کانګرس په ۱۹۲۴ میلادي کال کې امریکا ته د مهاجرینو قانون وضع کړ؟

۵. کوم لاملونه له دریمې نړۍ څخه پر مخ تللي صنعتي هېوادونو ته د مهاجرت سبب ګرځي؟

۶. کومو مهاجرتونو ته قانوني او کومو مهاجرتونو ته غیر قانوني مهاجرتونه وایي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې کوم لاملونه د کورنیو او بهرنیو مهاجرتونو د زیاتوالي سبب ګرځي.
د دې تحلیلي مطلب په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۰۴ نژادونه

په نړۍ کې ولې بېلابېل توکمونه او نژادونه شته؟

الف: توکم (نژاد)

توکم د خلکو هغې ډلې ته ویل کېږي چې د ظاهري څېرې، د پوستکي او وېښتانو رنګ، بېلوونکو نښو او ارثي ګډې ځانګړتیاوې ولري. د نړۍ ټول خلک په درېو اصلي توکمونو وېشل شوي دي. چې له سپین یا اروپایي توکم، ژېړ یا مغولي توکم او تور یا استوایي توکم دي.له یادو شوو توکمونو څخه هر یو توکم ځانګړي ارثي مشخصات لري، لکه: د وېښتانو شکل او رنګ، د پوستکي رنګ او د سترګو، پزې او د سر د کوپړۍ جوړښت او داسې نورې ځانګړتیاوې.

سپین توکم (نژاد): لوړه ونه، سپین پوستکی، جګه پزه او خرمایي وېښتان او پرانیستې سترګې، ځانګړې بڼه او داسې نور.

ژېړ توکم: ژېړ پوستکی، تور او صاف وېښتان، لږه ږیره،ګرد سر، بادامي سترګې، لنډه پزه، ټیټه ونه او لږ غوندې چاغ وي.

تور توکم (نژاد) تور یا نصواري ته ورته پوستکی او پلنه پزه، ګرګوتي وېښتان او پرېږې شونډې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګډ یا دوه رګه توکم: د مهاجرتونو او د مختلفو توکمونو تر منځ د ودونو په پایله کې منځته راغلي دي لکه: مولات او سامبو توکمونه.

سره پوستکي: اصلاً په ژېړ توکم پورې اړه لري خو د مذهبي عقیدو له مخې په مخ او وېښتانو نکریزې وهي. نو له همدې امله د سور پوستو په نوم مشهور شوي دي.

ستاسې په نظر د نوموړو توکمونو په منځته راتللو کې کوم لاملونه اغېزه لري؟ په داسې حال کې چې ټول انسانان له یوه مور او پلار څخه یعنې آدم (رض) او بي بي حوا (ع) څخه پیدا شوي دي.

پوهان دې پوښتنې ته داسې ځواب وایي:

توکمونه د طبیعي چاپېریال د بېلابېلو شرایطو، اقلیم او خوړو سره د تطابق له مخې چې په انساني ژوند باندې اغېزه لري، رامنځ ته شوي دي. نوموړي طبیعي شرایط په بېلابېلو توکمونو اغېزه کوي. د مثال په ډول په کومو ځایونو کې چې تور پوستي ژوند کوي، د لمر وړانګې په عمودي ډول لګېږي او د هوا تودوخه زیاته وي او لمر د سیمې د اوسېدونکو په پوستکي په مستقیم ډول اغېزه کوي، له اړتیا او اندازې څخه زیاته تودوخه انسانانو ته تاوان اړوي. نو له همدې امله ددې هېوادونو د اوسېدونکو جسم (اورګانېزم) د زرګونو کلونو په تېرېدو سره له اندازې څخه د زیاتې تودوخې سره توافق کړی دی او په پای کې د تور رنګه نسجونو ماده یې په پوستکی کې را ټولېږي. دغه نسجي ماده (میلانین) د پوستکي ایپدرمس رنګینه طبقه داسې حجرات لري چې د پوستکي رنګ جوړوي، ژېړ، نسواري، سور او آن تر دې چې تور رنګ لرونکي وي.

د هغو خلکو پوستکی چې ډېر میلانین لري د بدن پوستکی یې زیات تور وي، دغه ماده د لمر د وړانګو د نفوذ مخه نیسي او پوستکي د لمر په وړانګو له سوځېدو څخه ژغوري. د وخت په تېرېدو سره په دې ډله کې د پوستکي تور والی میراثي ګرځي، زیره او ګرګوتي وېښتان د سر کوپړۍ له تودوخې څخه ساتي.

سپین پوستي زیاتره په شمالي معتدله سیمو کې ژوند کوي. په داسې سیمو کې زیات اورښت، لندبل او زیاتره وریځ وي او خلک یې له لمر څخه لرګته اخلي نو له همدې امله یې بدن زیات لمر ته اړتیا لري. د هغوی په بدن کې د میلانین ماده یوازې په اوړي کې زیاتېږي. هغه وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د انسان بدن د لمر د وړانگو په واسطه د اړتیا وړ ویټامین ډي جوړ کړي د انسان پوستکی غنم رنگه گرځي.

په هغو ځایونو کې چې ژېړ پوستي ژوند کوي، په هغو ځایونو کې معمولاً باد او طوفانونه لگېږي چې له ځان سره خاورې، میده شگې انتقالوي. د کلونو په تېرېدو سره له دې بادونو او طوفانونو سره توافق کوي او د ژېړ پوستي سترگې تنگېږي چې وکولای شي د خاورې او شگو په وړاندې وساتل شي. دغه نښه په ژېړ پوستو کې ارثي گرځي او د زیاتره خلکو ورځني خواړه وریجې وي، چې ډېر لږ غذایي مواد لري. ټول توکمونه د ذکاوت او استعداد له مخې توپیر نه لري، د هغوی ظاهره څېره لکه چې ورڅخه یادونه وشوه د طبیعي او محیطي شرایطو محصول دی.

۱۹۶۵م کال د ملگرو ملتونو عمومي غونډې د ټولو ډولونو توکمیز توپیر د له منځته وړلو لپاره نړیواله معاهده لاسلیک کړه. د هغې له مخې یې د هر ډول نظریاتو خپرېدل چې په توکمي امتیازاتو ولاړ وي، منع کړل. توهین او د هر ډول توکمیز توپیر لپاره هڅې جنایت گڼي. دغه موضوع زموږ د هېواد اساسي قانون د دویم فصل په ۲۲ ماده کې درج شوې ده چې د افغانستان په اتباعو کې هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی. د افغانستان اتباع ښځې دي او که نارینه، د قانون په وړاندې مساوي حقونه او وجایب لري.

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مساوي ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوگانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې د استازي په واسطه خپلو ټولگیوالو ته وړاندې کړي.

۱- په بشري توکمونو کې کوم توکم ذکي او ډېر مستعد دی؟

۲- ولې تور توکمي تور پوستي او ظاهري ځانگړې څېره لري؟

۳- ولې سپین توکمي ظاهري ځانگړې خصوصیات لري ؟

۴- سور پوستي د نړۍ په کومه لویه وچه کې استوگن دي او د څېرې د سوروالي علت یې توضیح

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړئ؟

۵-ګډ توکم په څه ډول منځته راځي؟

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د تور پوستو ظاهري ځانګړتیاوې بیان کړئ.

۲-سور پوستي په نړۍ کې په کوم توکم پورې اړه لري؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱-د نړۍ ټول خلک په څلورو توکمونو لکه: سپین، سور، تور او ژېړ توکم وېشل شوي دي.

۲-سپین توکمي لوړه ونه، سپین پوستکی، جګه پزه، تور ګوړګوتي ویښتان لري.

۳- توکمونه د بېلابېلو طبیعي محیطونو، اقلیم او خوړو محصول دي.

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱-ګډ توکمونه د مهاجرت او د ودونو په وجه منځته راغلي لکه۰۰۰۰او ۰۰۰۰۰۰

۲-د اساسي قانون د دویم فصل ۰۰۰۰۰۰۰۰ مادې له مخې د افغانستان د اتباعو ترمنځ هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته واوروئ.

زموږ د هېواد خلک په کوم توکم پورې اړه لري. د هېواد اساسي قانون په کومه ماده کې هر ډول تبعیض منع کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: د توکمونو جغرافیایي وېش

په آسیا کې د ژبو او نژادونو د وېش نقشه

د نړۍ په کومو لویو وچو کې د سپین نژاد، او تور نژاد نفوس متمرکز شوی دی؟

د آسیا د لویې وچې نفوس له بېلابېلو توکمونو څخه جوړ شوي دي چې زیاتره یې ژیړ توکمي دي او پاتې نور یې سپین پوستي او تور پوستي دي.

د هغوی د جغرافیایي وېش په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

د آسیا د لویې وچې توکمیز ګروپونه:

الف ژیړ توکم: د آسیا په لویه وچه کې د دې توکم خلک د نورو توکمونو په پرتله ډېر دي. مغل، تبتیان، ساموېدیان، ترکمنان، قرغیزیان، د شمالي چین خلک، کوریایان په لړ. څه توپیر همدغه توکمي ځانګړتیاوې لري، د جنوب ختیځې آسیا خلک جنوبي چین، کامبوج، لاوس، تایلند، برما او ویتنام او آن د جاپان وګړي چې د پوستکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنگ يې روښانه دى، د همدغه توكم خلك دي. د دې توكم ځينې فرعي ډلې د شمالي سايبريا د تندرا او تايګاه په ځنګلونو (ستنې ډوله پاڼې لرونكي ځنګلونو) كې د څو زريزو خلكو د ډلې په څېر ژوند كوي.

ب- سپين توكم: په هندوچين كې د سپين پوستو توكم نسبتاً لږ شمېر مونډل كېږي چې په ابتدايي ډول ژوند كوي. د سپين پوستو د استوګنې اصلي ځاى د هماليا د غرونو د لړيو لويديځې سيمې او د هند نيمه وچه ده. افغانان، ايرانيان، بلوڅان، قفقازيان او روسان د سپين توكم ښې بېلګې دي. همدارنګه سامي توكم په عربستان، سوريه، اردن، اسرائيل، د تركيې يوه برخه او كردستان كې استوګن دي، په سپين غنم رنګه توكم پورې اړه لري.

ج: تور توكم: تور توكم په استوايي سيمو كې ژوند كوي چې توكم پېژندونكي هغوى ته نګريتو Negritos وايي. دغه تور پوستي كوړې كوړې ويښتان لري چې سوچه بېلګه يې په سيلون، هند كې د هماليې د غره په جنوب كې، د ملاكا په ټاپو وزمه، د انديمان او نيكوبار په ټاپوګانو كې تيت شوي دي. دغه خلك په نيمه ابتدايي حالت كې ژوند كوي او زياتره يې په ځنګلونو كې استوګن دي او د هماليا د غرونو په جنوب كې استوګنه كوي.

د اروپا د لويې وچې توكميزې ډلې:

د اروپا اوسېدونكي سپين پوستي دي او په شمالي، ختيځ، الپي، ديناريكي او مديترانه يي ډلو وېشل شوي دي. شمالي او ختيځ سپين توكم برخې د استوګنې ځاى سكنديناوي هېوادونه، انګلستان، د فرانسې شمال، المان، لهستان(پولينډ) د روسيې اروپايي برخه ده، الپي توكم يې د اروپا په مركزي او لويديځو برخو كې استوګن دي. په داسې حال كې چې مديترانه يي توكم ښاخګه يې غنم رنګه څېره لري د مديترانې د سمندرګي په شاوخوا هېوادونو كې ځاى پر ځاى شوي دي د اروپايي توكم ديناريكي برخه په البانيه او د ختيځې اروپا په ځينو هېوادونو كې ژوند كوي. لاپنيان د اروپا په ډېره شمالي برخو كې استوګن دي.

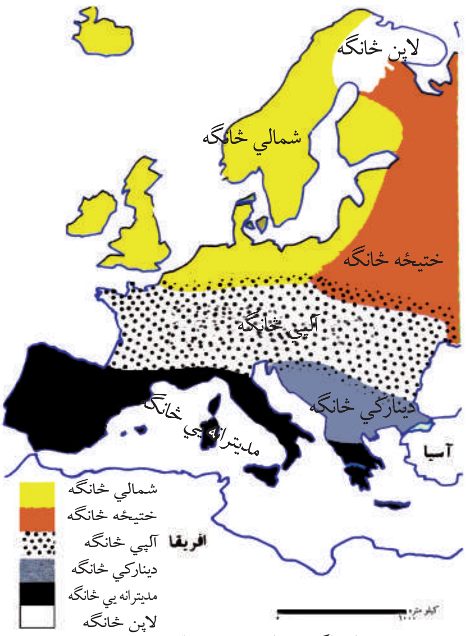

په اروپا كې د نژادونو د وېش نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افریقا دلویې وچې توکمیزې ډلې:

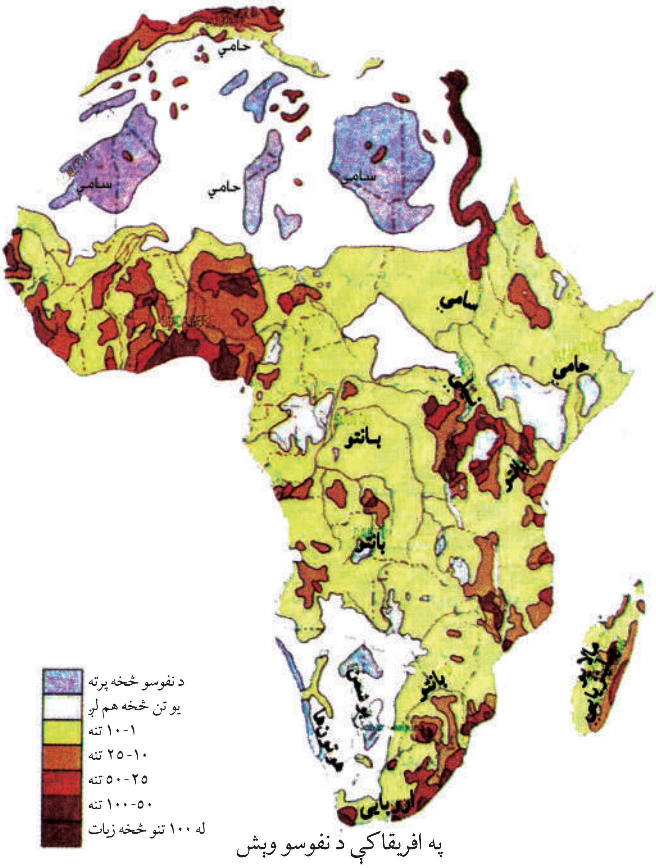

په افریقا کې د نفوسو وېش

د افریقا توکمیزې ډلې تور پوستي، عربان، بربریان، آسیایان او اروپایان تشکیلوي. تور پوستي د افریقا ۷۰ سلنه نفوس جوړوي، چې ټول یې د لویې صحرا په جنوب کې استوګن دي. تور توکم هم په څلورو ډلو وېشل کېږي چې بانتو، نیلوت Nelotes پیګمي Pygmies بوشمن Bushmen او هوتنټت Hottentots دي.

د دې هرې ډلې په څېره کې زیات توپیرونه لیدل کېږي. بانتو د افریقا د تور پوستو ډېره لویه ډله ده چې د افریقا په لوېدیځ کې په تېره بیا د دې سیمې د ساحل په اوږدو کې په مرکزي افریقا کې، په ختیځ او جنوب ختیځ برخو کې او د ماداغاسکر په ټاپو کې ژوند کوي.

د هغوی د بدن پوستکی قهوه یي، پلنه پزه، ډبلې شونډې او تاو تاو ویښتان لري.

نیلوت خلک جګه ونه لري (۱۸۳ سانتي متره) چې په سوډان، یوګندا او کینیا کې ژوند کوي.

پیګمیان په استوایي ځنګلونو کې استوګن دي. ونې یې ټیټې دي لوړوالی یې ۱۴۷ سانتي مترو پورې رسېږي.

بوشمن او هوتن ټیټې ونې لري او د کالاهاري د دښتې په شاوخوا کې ژوند کوي.

عربان او بربران د لویې صحرا په شمال کې استوګن دي. عربان غنم رنګه دي او تور ویښتان لري. د افریقا په شمال لوېدیځ کې سپین پوستي بربر قبیلې ژوند کوي چې په نسل کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسپانيې او ايټاليې له خلکو سره ورته والی لري. نو له همدې امله د الجزاير، تونس او مراکش هېوادونو، خلك د بربر د هېوادونو په نوم يادوي.

سپين پوستي اروپايي مهاجر، له استعمار څخه وروسته په افريقا کې تيت شول. د تمرکز اصلي ځای يې په شمال لويديځ کې (المغرب) او په جنوب کې (جنوبي افريقا او زمبابوي) دي. همدارنګه په کينيا او زاير کې هم ژوند کوي، مهاجر آسيايان له اروپايانو څخه زيات دي. هنديان په جنوبي افريقا، کينيا او يوګندا کې استوګن دي. د مورشس د ټاپوګانو نفوس زياتره هنديان دي.د مادغاسکر زياتره نفوس مالاييان او پولينزيان دي.

د امريکا د لوې وچې توکميزې ډلې:

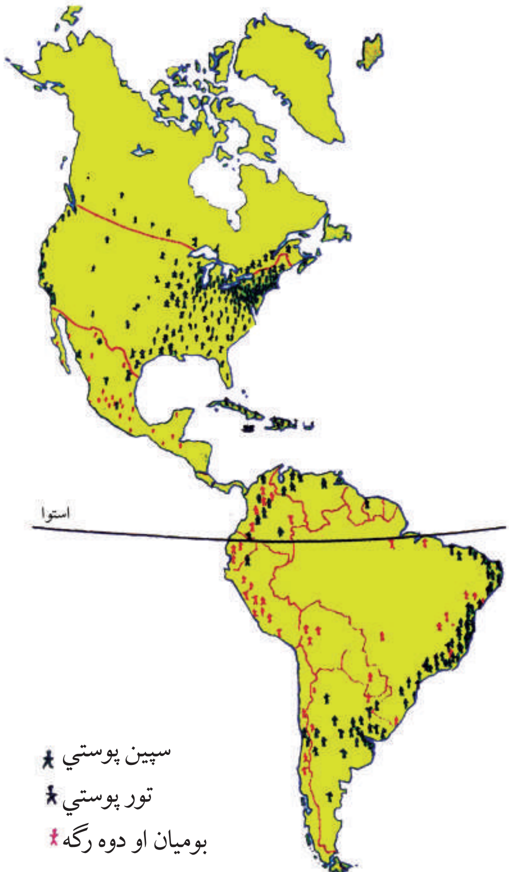

د امريکا په لويه وچه د نژادونو د وېش نقشه

د امريکا زيات اوسېدونکي سپين پوستي يا ګډ توکم څخه دي.د امريکا د لويې وچې اصلي اوسېدونکي سور پوستي دي چې په اصل کې د ژېړ توکمو برخه ده، چې د مذهبي عقيدې له مخې خپل مخ او ويښتان په نکريزو سره کوي. شمېر يې په شمالي امريکا کې ډېر محدود دی، خو په مکسيکو او السلوادور کې د نفوسو زياته برخه تشکيلوي د بوليويا، ګواتيمالا، اکوادور، پيرو او پاراګوای د لوړو سيمو نيم نفوس سور پوستي دي. د امريکا په لويه وچه کې د سپين پوستو د زياتوالي لامل د نړۍ له بېلابېلو هېوادونو څخه امريکا ته د سپين پوستو مهاجرت ګڼل کېږي ژېړ پوستي له چين او جاپان څخه دې لويې وچې ته مهاجرت کړی دی. تور توکم د غلامۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او غلامانــو د خرخــلاو د رواجولــو پــه پایله کې امریکا ته لــه افریقا څخه راوړل شــوي دي. له پورتوریکو، کیوبا او دومنیکن پرته نور ټول ټاپوګان د تورپوســتیو د اســتوګنې سیمې ګڼل کېږي او د ونزویلا، ســورینام، فرانســوي ګیانا او پانامه کې تور پوســتي ژوند کوي.
دوه رګه او ګډ توکمونه د سپین پوستو او تور پوستو د ودونو په پایله کې (مولات Mollstes) او تور پوستو او سور پوستو تر منځ د واده په پایله کې زانبوس Zanbus)) د څلورنیمو پېړیو په اوږدو کې رامنځته شوي دي، زیاتره دغه توکمونه د مرکزي او جنوبي امریکا په هېوادونوکې ژوند کوي. په اقیانوسیه کې زیات نفوس سپین پوستي اروپایي مهاجرین دي. یو لږ شمېر تور پوستي او ژېړ پوستي او دوه رګه توکمونه هم شته.

د استرالیا توکمیزې ډلې:

د اروپایانو له مهاجرت څخه مخکې په استرالیا کې ۵۰۰ تور پوستي قبیلې مېشتې وې چې د خلکو شمېر یې څه نا څه شپېته زرو تنو ته رسېده. د استرالیا اروپایي کېدنه له (۱۸۳۰)م کال څخه وروسته د اروپایانو له مهاجرت سره پیل شوه. لومړني مهاجرین یې هغه محکومین وو چې د هېواد د پرېښودو په جزا محکوم شوي وو. اوس د دې لویې وچې د دوه رګه نفوس اکثریت جوړوي. د هغې لامل دا و چې سپین پوستي ښځه حاضره نه وه چې دې ټاپوګانو ته مهاجرت وکړي، نو له همدې امله سپین پوستو نرانو له بومي ښځو سره ودونه وکړل او ګډ نفوس یې رامنځته کړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او له لاندې پوښتنو څخه دې یوې ته د یو او بل په مشوره ځواب برابر کړي او د ډلو استازي دې خپلو ټولګیوالو ته واوروي.
۱-د نقشې له مخې په نړۍ کې د سپین توکم د استوګنې ځای تثبیت کړی.
۲- د نقشې له مخې په نړۍ کې د ژېړ توکم د استوګنې ځای تثبیت کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د نقشې له مخې د تور توکم د استوګنې ځای تثبیت کړی.

۴-د ژېړ توکم د ظاهري بڼې خصوصيت وليکئ.

۵-ګډ توکم څه ته وايي او دغه توکم د نړۍ په کومه لويه وچه کې زيات دی.

پوښتنې:

لاندې تش ځايونه په مناسبو کلمو سره ډک کړئ.

۱- د آسيا د لويې وچې اکثريت نفوس ....تشکيلوي.

۲- د اروپا اکثريت نفوس........توکم، د افريقا...........توکم تشکيلوي.

۳-د تور پوستو او سپين پوستو د واده کولو په پايله کې.......... ګډ توکم را منځته شو.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د اروپايي سپين توکم غنم رنګه برخه د نړۍ په کومو هېوادونو کې ژوند کوي.

۲-د افريقا د لويې وچې د توکميزو ګروپونو نومونه واخلئ.

۳-د سور توکمو ځانګړتياوې بيان کړئ.

۴-ګډ توکم څه ته وايي او دغه توکم زياتره په کومه لويه وچه کې شتون لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

مهاجرين په کومو لويو وچو کې د نفوسو د زياتوالي سبب شوي.

د دې مطلب په هکله مقاله وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې دې ټولګيوالوته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

۶-۱۰ د نړۍ د مهمو دينونو په هکله څه پوهېږئ؟

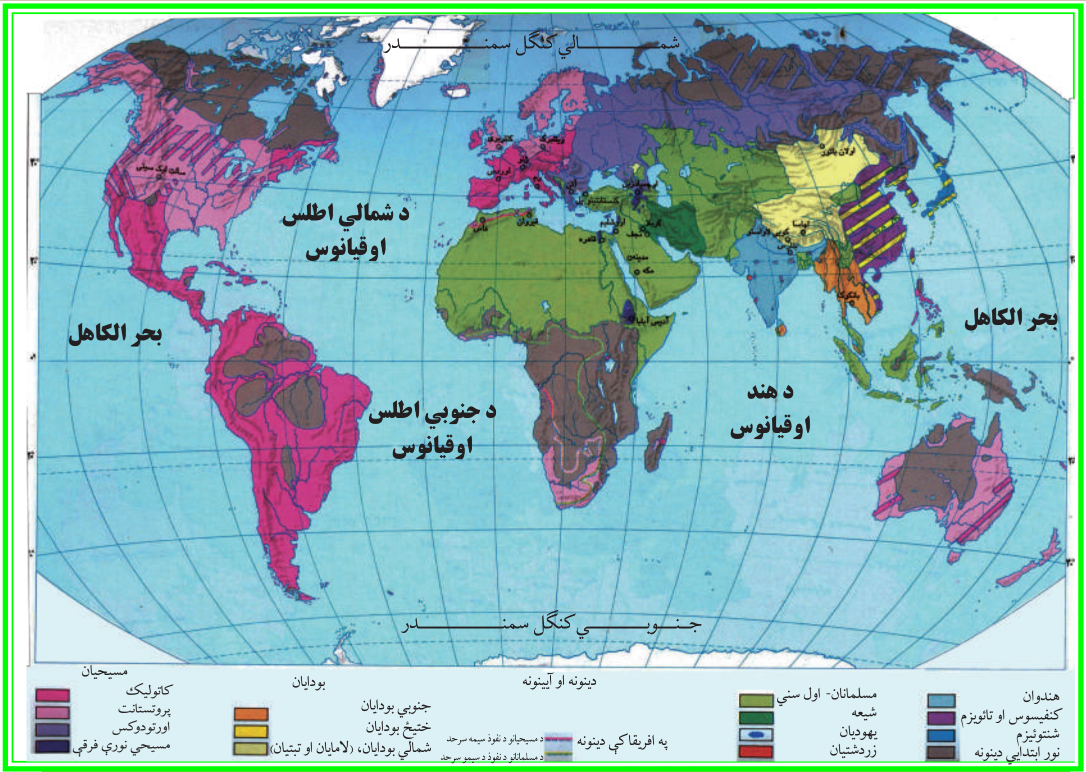

پاسنی نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې په نړۍ کې کوم دينونه زيات پېروان لري؟

دين د انسانانو د فرهنګ ډېر مهم عنصر دی. هر يو دين په يوه ټاکلي ځای کې منځته راغلی دی او وروسته نورو سيمو ته خپور شوی دی.دينونه معمولاً له سياسي، نژادي، ژبني او اقتصادي سرحدونو څخه اوړي او د نفوذ ساحه يې له پورتنيو لاملونو څخه د هېڅ يو تابع نه ده، دينونه د پيروانو د عقيدې له مخې په لاندې برخو وېشل کېږي:

۱. انيمېزم Animism **يا د طبيعي پديدو د عقيدو پيروان**: انيمېزم د انسانانو له لومړنيو دينونو څخه ګڼل کېږي، د دې دين پيروان وايي چې ټول شيان او جمادات روح لري. د دې دين پيروانو په تېرو وختونو او په تېره بيا له تاريخي دورې څخه مخکې، طبيعي په تېره بيا حيرانوونکي (خارق العاده) شيانو او پديدو ته په خدايي خاصيت قايل و، لکه: برېښنا، تندر، روښنايي، طوفان، باران او داسې نور د ماورای طبيعت قدرت په صفت پېژندل. دغه دين اوس په قطبي، بياباني او لېرې پرتو ځنګلي سيمو کې په تور پوستو او ژېړ پوستو خلکو کې ليدل کېږي.

۲. د ارباب الانواع د عقيدې پېروان: د دې عقيدې پېروانو باور درلوده چې هره حادثه او پديده

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلا خدای لري. دغه دين د يونان له مدنيت څخه پيل شوی دی او د روم د مدنيت په وخت کې اعلی درجې ته ورسېده لکه د اورغورځوونکي (اتشفشان)خدای، د برېښنا او تندر خدای، د سمندرونو خدای، د ستورو خدای، د باران خدای او داسې نور.

۳. د اسماني دينونو پيروان: دغه دينونه زياتره اخلاقي اړخ لري او د خدای(ج) عبادت ته يې پاملرنه کړې ده.

د هغې د لارښوونې له پاره يې بېلابېل پيغمبران نازل کړي، لکه: يهوديت، مسيحيت او اسلام چې تر ټولو کامل دين د اسلام مقدس دين دی.

د رخصتۍ ورځې هم په بېلابېلو دينونو کې توپير لري چې په اقتصادي فعاليتونو او نورو کارونو اغېز لري. د بېلګې په ډول په اسلام کې د جمعې ورځ او په عيسويت کې د يکشنبې ورځ رخصتي وي. په اسلامي سيمو کې د معمارۍ ځانګړی سبک شتون لري او کورونه د حريم ټاکلي ځايونه لري. جوماتونه ګلدستې، رواقونه، منارونه او ګنبدې په اسلامي هېوادونو کې ځانګړی سبک لري چې په عيسويت کې دا ډول سبک نه ليدل کېږي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ. هره ډله دې د نړۍ د دينونو په نقشه کې د انيميزم، ارباب الانواع او آسماني دينونو د عقيدو د نفوذ ساحه، په نښه کړي او هره ډله دې راټول شوي معلومات خپلو ټولګيوالو ته وښيي.

پوښتنې:

لنډ ځوابونه ورکړئ:

۱. د نړۍ دينونه په عمومي ډول په څو برخو وېشل شوي دي؟
۲. انيميزم څه ډول مذهب دی؟
۳. ارباب الانواع له انيميزم سره څه توپير لري؟
٤. کاملترين دين کوم يو دی؟
۵. د ځانګړو فرهنګي سيمو په رامنځته کېدو کې د مذهب اغېزې واضح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د نړۍ د مشهورو دينونو نومونه واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: د اسلام سپېڅلی دین

د نړۍ د اسلامي هېوادونو په هکله څه پوهېږئ؟

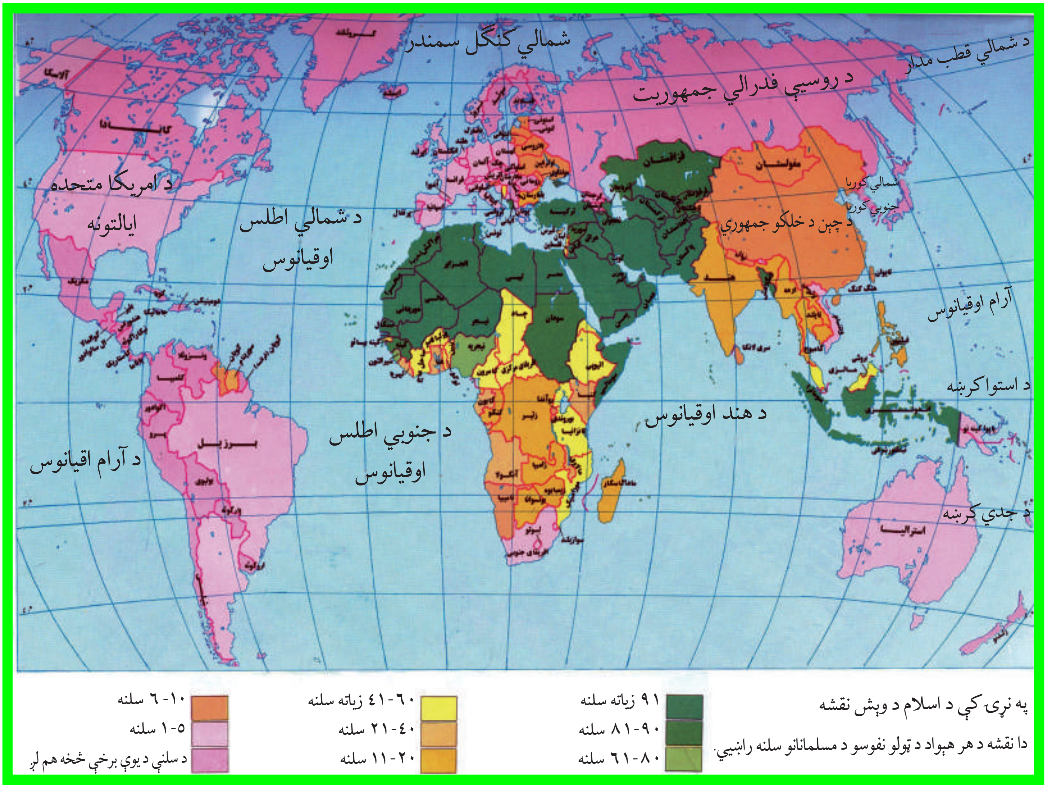

پورتنۍ نقشې ته ځیر شئ او ووایاست چې زیات اسلامي هېوادونه د نړۍ په کومه لویه وچه کې پراته دي؟

د اسلام سپېڅلی دین د الهي وحدانیت او ټولنیز عدالت په بنسټ ولاړ دی چې د حضرت محمد(ص) په بعثت او د قرانکریم په نازلېدو سره په مکه مکرمه کې انسانانو ته وړاندې شو.

کله چې حضرت محمد(ص) له مکې معظمې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړ، له هغې څخه وروسته د اسلام مقدس دین په ډېره چټکۍ خپور شو او د ختیځ او لویدیځ په افکارو یې زیاتې او دایمي اغېزې وکړې. زیاترو خلکو د قناعت او ښه والي له مخې اسلام ومانه او نور یې هم اسلام ته دعوت کړل نو ځکه په ډېره لږه موده کې په پراخه ساحه کې خپور شو.

اوس د نړۍ په ټولو هېوادونو کې اسلامي دعوت په یوه ډول یا بل ډول وجود لري.

نن ورځ مسلمانان د ځمکې په پراخه ساحه کې استوګن شوي دي. تقریباً د نړۍ د نفوسو پنځمه برخه مسلمانان دي. د آسیا لویه وچه د نړۍ د مسلمانانو د استوګنې لومړنۍ سیمه ده. د دې لویې وچې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي هېوادونه په منځني ختيځ، منځنۍ آسيا، جنوبي او جنوب ختيځمه آسيا کې پراته دي. د دې اسلامي هېوادونو د خاورې پراختيا ۱۵ ميليونه کيلومتره مربع او نفوس يې د آسيا د لويې وچې د نفوسو دريمه برخه ده. په آسيا کې د ۲۷ هېوادونو وګړي مسلمانان دي چې د ۱۸ هېوادونو رسمي دين اسلام دی.

د يادونې وړ ده چې د اسلام سپېڅلی دين د آسيا په جنوب ختيځ (اندونيزيا کې) د هند ګجراتي او ايراني سوداګرانو په ۱۳ پېړۍ کې له سوداګرۍ سره يوځای د اسلام دين هم خپور کړ، ترڅو چې د وخت حاکمانو هغه ومانه او د هغه د خپرولو له پاره يې هڅې وکړې. نن ورځ د دې سيمې زيات مسلمانان په اندونيزيا، ماليزيا، بروني او فيليپين کې استوګنه لري.

د افريقا لويه وچه د اسلام دويم مرکز ګڼل کېږي. د افريقا په لويه وچه کې د مسلمانانو د استوګنې سيمه د دې وچې په شمال کې پرته ده. دغه ناحيه د مديترانې د سمندرګي په جنوب کې د سوانا د تحت استوايي سيمې، په ختيځ کې د سره سمندرګي او په لويديځ کې د اطلس تر سمندر پورې غزېدلې ده. په نورو افريقايي هېوادونو کې مسلمانان په مختلفو فيصديو استوګن دي.

د اروپا او امريکا په لويه وچه کې د پام وړ شمېر مسلمانان اوسېږي. د اروپا په لويه وچه کې په البانيي، بوسني او هرزګوني او په امريکا کې سورينام په دواړو لويو وچو کې اسلامي سيمې ګڼل کېږي.

د ۲۰۰۰ ميلادي کال د احصايې له مخې په ۶۳ نورو هېوادونو کې هم له ۱-۳۸ سلنه پورې مسلمانان ژوند کوي. اوس په نړۍ کې داسې هېواد نه شته چې هلته مسلمانان نه وي د زياتو معلوماتو لپاره د دې لوست اړوند جدول ته مراجعه وکړئ.

د اسلامي نړۍ هېوادونه د اقتصاد او نفوسو له پلوه يو ډول نه دي خو په ځينو کارونو کې ګډې موخې لري. اسلامي زيات هېوادونه د طبيعي منابعو له مخې لکه: نفت، طبيعي ګاز، ډبروسکاره، مس، ربړ او داسې نورو له پلوه ډېر شتمن دي. د نړۍ ۶۵,۵ سلنه د نفتو زېرمې د فارس په خليج (په عرب خليج) کې پرتې دي. د همدغو سرچينو د شتون له مخې د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ ګرځېدلي دي.

په همدې ډول زيات اسلامي هېوادونه د استعماري هېوادونو د لاس وهنې او د متخصصينو د نشتوالي له مخې له خپلو طبيعي منابعو څخه هم ګټه نه شي اخېستلی. په همدې دليل په ارزانه بيه د لومړنيو اومو توکو د سر چينو(منابعو) محصولات صادروي او په مقابل کې په لوړه بيه له پرمختللو هېوادونو څخه کالي واردوي. د اقتصاد له پلوه په شتمنو هېوادونو پورې تړلي دي.

لاندنې جدول د ۲۰۰۰ میلادي کال د احصایې له مخې ترتیب شوی دی

اضافي معلومات

گڼه	د آسیا په لویه وچه کې	د مسلمانانو شمېر په سلنه	رسمي دین	گڼه	د افریقا د په لویه وچه کې	د مسلمانانو شمېرنه په سلنه	رسمي دین	گڼه	د اروپا لویه وچه	د مسلمانانو شمېرنه سلنه
۱	افغانستان	۹۹/۶	اسلام	۱	الجزایر	۹۹,۷	اسلام	۱	اذربایجان	۸۴
۲	اردن	۹۳,۵	اسلام	۲	تانزانیا	۳۵		۲	البانی	۳۸,۸
۳	ازبکستان	۷۶/۲	-	۳	تونس	۹۸,۹	اسلام	۳	بسینیا و	۴۳
	اندونیزیا	۷۶/۵	-		جیبوتي	۹۴,۱			هرزگونیا	
۴	امارات	۸۲/۷	اسلام	۴	چاد	۵۹				
۵	متحدعرب		اسلام	۵	سنیگال	۸۷,۶			د امریکا	
	ایران	۹۹/۲	اسلام	۶	سوډان	.۷۰/۳			د لویې	
۶	بحرین	۸۲/۴	اسلام	۷	سومالي	۹۸/۳	اسلام	۱	وچې	
۷	برونی	۶۴/۴	اسلام	۸	سیرالیون	۴۵,۹			هېوادونه	
	بنگله دیش	۸۵/۸	اسلام		ساحل عاج	۳۸/۶			سورینام	۱۹/۶
۸	تاجکستان	۷۸/۶	-	۹	صحرا	۱۰۰	-			
۹	ترکمنستان	۸۷/۲	-	۱۰	کومورو	۹۸				
۱۰	ترکیه	۹۷/۴	-	۱۱	گامبیا	۸۶,۹				
۱۱	پاکستان	۹۶	اسلام	۱۲	گینه	۶۷,۳				
۱۲	سوریه	۸۶/۲	-	۱۳	گینه بسیاو	۳۹,۹	-			
	فلسطین	۸۷/۷	اسلام		لیبیا	۹۶,۱	اسلام			
۱۳	قزاقستان	۴۲/۲	-	۱۴	مالی	۸۲	اسلام			
۱۴	قرغزستان	۶۰/۸	-	۱۵	مصر	۸۴,۴	اسلام			
۱۵	قطر	۸۲/۷	اسلام	۱۶	المغرب	۹۸,۳	اسلام			
۱۶	عربستان سعودي	۹۴	اسلام	۱۷	موریتاني	۹۹,۱	اسلام			
۱۷	عراق	۹۶	اسلام	۱۸	نیجیر	۹۰/۷				
	عمان	۸۷/۴	اسلام		نیجریا	۴۵/۹				
۱۸	کویت	۸۳	اسلام	۱۹	ولتای علیا	۴۸,۶				
۱۹	لبنان	۵۵/۳	-	۲۰	(بورگینافاسو)					
۲۰	مالدیو	۱۰۰	اسلام	۲۱	ارتیریا	۵۰				
۲۱	مالیزیا	۶۰/۴۵	اسلام							
۲۲	یمن	۹۸/۹	اسلام							

په برما، سریلانکا او فیلپین کې یو زیات شمېر مسلمانان ژوند کوي او د هند د نفوسو ۱۲ سلنه مسلمانان دي. د اسلامي نړۍ د کنفرانس غړي ۵۷ هېوادونه دي چې ۲۵ هېوادونه یې په آسیا ، ۲۷هېوادونه یې په افریقا ۳ هېواودونه یې اروپا او۲ هېوادونه یې په امریکا کې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي او هره ډله دې د نړۍ په ټولو لویو وچو کې د اسلام د دین د خپرېدو د علتونو په هکله په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د ډلو استازي دې د بحث پایلې په ټولګي کې وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث پایلې له خپل معلومات سره یوځای کړي او زده کوونکو ته دې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱.د اسلام د دین بنسټ په څه شي ولاړ دی؟

۲.په حضرت محمد(ص) لومړنۍ وحې څه وخت او په کوم ځای کې نازله شوه؟

۳.ولې اسلامي هېوادونه د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ دي؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱.د آسیا د جنوب ختیځ په کوم هېواد کې د نړۍ ډېر زیات نفوس ژوند کوي؟

الف: مالیزیا ب:اندونیزیا ج:بنګله دېش د:افغانستان

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له ورکړ شوي نقشې او د نړۍ د اسلامي هېوادونو د لست څخه په ګټې اخېستنې د اسلامي هېوادونو بې نومه نقشه کاپي او په هغې کې د اسلامي هېوادونو نومونه ولیکئ. او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې د لویو وچو په بېلوالي ټولګي کې وړاندې کړئ.

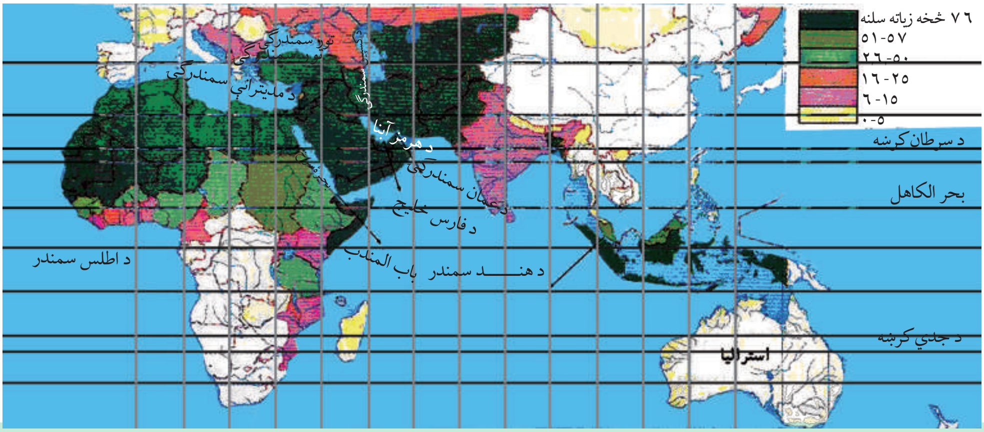

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب -د مسیحیت د دین په اړه څه پوهېږئ؟

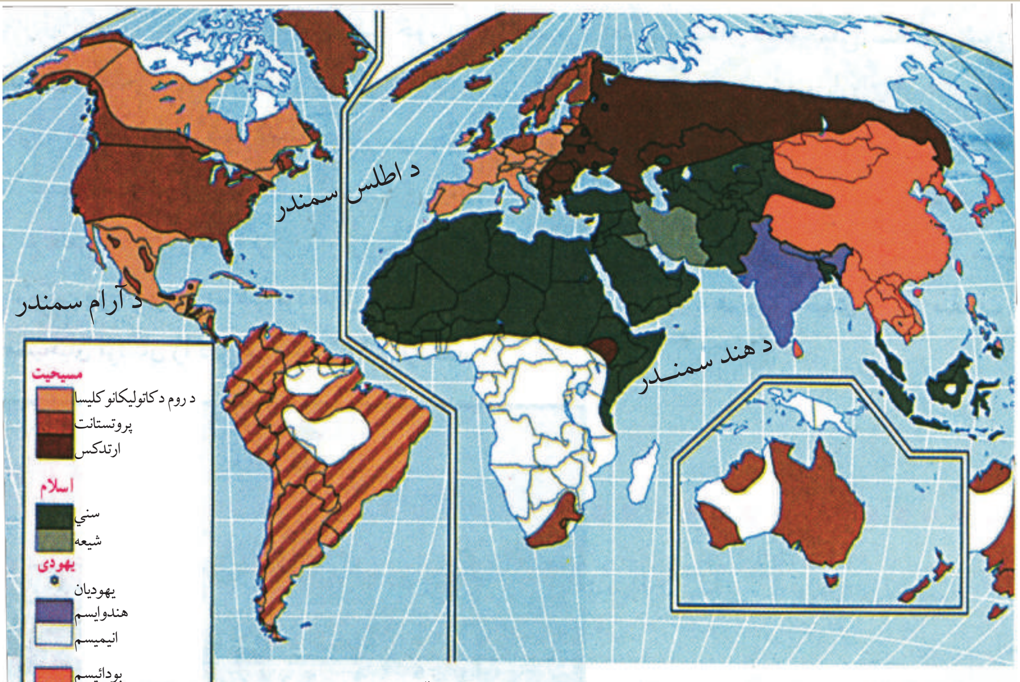

د نړۍ د دینونو نقشه

پورتنۍ نقشې ته وګورئ او وواياست چې د عیسویت د دین د پیروانو د نفوذ سیمې د نړۍ په کومو لویو وچو کې پرتې دي؟

عیسویت د آسماني نړیوالو دینونو له جملې څخه دی چې زیات پیروان لري او د لومړۍ میلادي پېړۍ په لومړیو کې څرګند شوی دی او د دویمې میلادي پېړۍ په پای کې په ډېره چټکۍ یې پراختیا موندلې ده.

دغه دین لومړی د حضرت عیسی (ع) بن مریم په واسطه په فلسطین کې خلکو ته ور وپېژندل شو. څرنګه چې حضرت عیسی(ع) پلار نه درلوده، نو ځکه د عیسی (ع) بن مریم په نوم یاد شوی دی. پیروان یې د هغه د پیدایښت په هکله ډېرې نظریې لري. آن دا چې ځینې هغه د الوهیت په درجه کې هم ګوري. له همدې امله د نن ورځې عیسویت له توحید څخه منحرف شوی او شرکونو او زیاتو خرافاتو په کې ځای نیولی دی، عیسویان په تثلیث عقیده لري یعنې په دریو خدایانو باور لري: خدای، خدای زوی (عیسی بن مریم) او روح القدس.

حضرت عیسی(ع) د بني اسرائیلو په انبیاوو کې وروستنی پیغمبر دی او د حضرت عیسی(ع) او حضرت محمد(ص) دپیدایښت ترمنځ بل پیغمبر نه دی رالېږل شوی. حضرت عیسی(ع) پخپل ژوند کې واده نه دی کړی او نه یې د استوګنې له پاره کور جوړ کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسیحیت دین د لومړي کنستاتین په وخت کې له ۳۰۶ څخه تر ۳۳۷ میلادي کلونو پورې رسمي دین او کلیسا د روم د امپراطور د حکومت د مستقیم نظارت لاندې و او قوانین یې له مسیحیت سره موافق کړل، د سان پیترو لومړنی کلیسا په اوسني واتیکان کې جوړه شوه.

د مسیحیت د دین د سترو څانګو په باره کې څه پوهېږئ؟

د عیسویت دین په ۲۵۰ مذهبي فرقو وېشل شوی دی چې له هغې جملې څخه یې درې لویې برخې دا ډول دي:

۱. **کاتولیک**: د کُلي او عمومي په معنا دی. دغه اصطلاح د هغې پخوانۍ کلیسا په باره کې چې په نورو څانګو وېشل شوې نه وه او د رومي کاتولیک په نوم یادېده، استعمالېده. د کلیسا په راس کې پاپ و. په لاتینۍ ژبه کې د پاپ اصطلاح د پلار په معنا ده.

د روم اسقف[1] د دغې برترۍ له مخې په ټولې مسیحي نړۍ باندې د مستقیم او مرکزي کنترول مدعي شو. د کاتولیکانو له نظره پاپ له ټولو ګناهونو، تېروتنو او اشتباګانو څخه مصئون دی. د کلیسا کار کوونکي باید واده ونه کړي. دغه مذهب په لومړۍ درجه په ایتالیا، بلجیم، فرانسه، اسپانیه، پرتګال او په ځانګړې توګه په لاتیني قوم کې او په دویمه درجه د اتریش، پولینډ، مجارستان، چک، سلواک، کرواتي او سلواني (پخواني یوګوسلاویا) او اقلیتونه یې د بریتانیا په اتحادیه او نورو اروپایي هېوادونو کې تر سترګو کېږي.

۲. **ارتودوکس** Orthodox: د کامل او صحیح په معنا دی. د روم امپراطوري په ۴۷۶ میلادي کال کې په دوو ختیځو او لویدېځو برخو ووېشل شوه. په همدې دلیل کلیسا هم د لویدیځ روم په کلیسا

۱- اسقف د کاتولیک کلیسا د مراتبو د سلسلې لوړ مقام دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(کاتولیک) او یوناني ختیځ روم (ارتودوکس) وویشل شوه. دلویدیځ روم کلیسا هڅه کوله چې خپل نفوذ په سلاویانو (بلغارستان) کې پراخه کړي. دغه عمل د ختیځ روم کلیسا ناراضه کړه.

په همدې ډول مسلمانانو د یرموك په جګړه کې د حضرت عمر(رض) د خلافت په دوره کې ٦٢٦ میلادي کال کې ختیځ روم ته ما ته ورکړه او د سوریې او فلسطین سیمې یې ازادې کړې. د امویانو د خلافت په دوره کې ترکیه هم د مسلمانانو په لاس کې ولوېده. د روم امپراطور دریم لیوي د اسلام د دین د نفوذ د مخنیوي لپاره ځیني مذهبي اصلاحات عملي کړل. په ٧٦٦ میلادي کال کې فرمان صادر شو چې د هغه له مخې د انځورونو او تمثالونو نصبول په کلیسا کې منع شول. دغه عمل یې یو ډول بت پرستي وګاڼه. دغه عمل په ختیځې او لویدېځې اروپا کې عکس العملونه رامنځته کړل. په ختیځ روم کې د نظامي قوې په زور عملي شول، خو د روم په ښار کې دریم پاپ ګری ګورس مذهبي شورا جوړه کړه او فتوا یې صادره کړه چې هر څوك چې په کلیسا کې تصویرونو او تمثال ته احترام نه کوي، د ایمان له دایرې څخه خارجېږي.

د دې دواړو مذهبي فرقو ترمنځ لوی اختلاف دا دی:

۱. ارتودوکس په قطعي ډول د دې اصل مخالف دي چې د روم پاپ د مسیحي کلیسا په ټولو ټولنو عمومي ریاست ولري.

۲. د روم پاپ معصوم نه دی، باید په ایماني او اخلاقي مسایلو کې تېروتنې ونه کړي. د ارتودوکس د کلیسا کارمندان په واده کولو کې خود مختار دي.

د روسیې، صربستان، رومانیه او یونان زیاتره خلك او په عمومي ډول په سلاویانو کې د ارتودوکس مذهب زیات پیروان شته.

۳. **پروتستانت** protestant: د اعتراض کوونکي په معنا دي.

کاتولیکي کلیسا چې زیاتره د شکوه او جلال پسې ګرځېده نو د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره یې د ګناهونو د بخښنې پاڼې او لوحې خرڅولې او روحاني مقام یې د پیسو په مقابل کې پلوره. آلمان کې مارتین لوتر روحاني چې (۱۴۸۳-۱۵۴۶ میلادي کال پورې ژوندی و، اعتراض وکړ. ده په ۱۵۱۷ میلادي کال د اکتوبر په ۳۱ اعتراضیه لیک چې ۹۵ مادې یې درلودې، ولیکه.په ۱۵۳۴ میلادی کال کې انجیل د لاتیني ژبې څخه چې مذهبي ژبه وه، په آلماني ژبه وژباړل شو او د انجیل لوستل اسانه شول. نو زیاتره خلك د لوتري کلیسا پلویان شول چې شرایط یې اسانه وو او ډېر لږ یې شعایرو او رسم و رواجونو ته پام کاوه دغه مذهب دلوتریسم په نوم هم یادېږي.

د پروتستانت څانګه په اروپا کې په جرمني قومونو کې زیات پیروان لري. د دغه مذهب پیروان په فنلنډ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سویډن، ناروې، ډنمارک، انګلستان، هالنډ، المان، اتریش او د سویس، چک، سلواک د هېوادونو په یوه برخه کې او هم د اروپا په نورو هېوادونو کې ځینې کوچنی لړکی ژوند کوي.
د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته، په ۱٦میلادي پېړۍ کې چې اروپایانو لویې استعماري امپراتورۍ جوړې کړې، نو په ټوله نړۍ کې یې خپل دود او مذهب خپور کړ. اوس د اروپا په ټولو پخوانیو مستعمرو کې په بېلابېلو سلنو د دې دین پیروان شته د مثال په ډول د ټولو جنوبي او منځنۍ امریکا د هېوادونو مذهب کاتولیک او د شمالي امریکا د هېوادونو پروتستانت او کاتولیک دی. په همدې ډول په هغو افریقایي هېوادونو کې چې یو وخت د اروپا د استعمار لاندې وو، دغه مذهبونه شته. بېه مثال یې جنوبي افریقا، ایتوپې او د ګینې د خلیج ساحلي هېوادونه دي.
د آسیا او اوقیانوسیې د پخواني استعمار لاندې هېوادونو کې په مختلفو سلنو د دې مذهب پیروان شته دي. سره له دې هم عیسوي دین د جنوبي امریکا په درېوو هېوادونو کې لکه: ارجنټاین، بولیوي او پیرو په یو افریقایي هېواد لیسوتو او په درېوو اروپایي هېوادونو مالټ، ناروې او واتیکان کې د هېوادونو رسمي دین ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې په نړۍ کې د عیسویت د دین د خپرېدو د لاملونو په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړي او د کار نتیجه دې د ډلې استازی خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:
۱. د عیسویت دین ولې په دې نوم یادېږي؟
۲. د بني اسرا ئیلو په نبیانو کې وروستنی نبي څوک و؟
۳. د حضرت مسیح(ع) د زېږېدنې په هکله خپل معلومات وړاندې کړئ.
٤. د عیسویت د دین مهمې ځانګې کومې دي؟
٥. د کاتولیکي او ارتودوکس د کلیساوو ترمنځ توپیر څه دی، واضح یې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا له لویې وچې څخه د باندې د عیسویت د دین د خپرېدو په هکله تبصره وکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج -د تائوییزم taoism او شینتوییزم shIntoism دینونو په هکله څه پوهېږئ؟

د نړی د ادیانو نقشه په ۱۲۳ مخ کې ولولئ او د تائوییزم او شینتوییزم د دین ساحه په کې په نښه کړئ.

تائو په چینې ژبه کې د لارې او طریقې په معنا دی دغه مکتب د چین لوی فیلسوف لاوو تزو او یا لاووتان پورې اړه لري. یو افسانوي سړی چې د څېړني او مطالعې خاوند و، د هغه د ژوندانه په هکله کوم معلومات په لاس کې نه شته. آن دا چې د موجودیت حقیقت یې هم تر پوښتنې لاندې دی. داسې روایات شته چې دغه شخصیت د چو په ایالت کې له میلاد څخه مخکې په ۶۰۴ کال کې نړۍ ته راغلی او ځینې د هغه د زېږېدلو نېټه له میلاد څخه مخکې ۵۰۷ کال بولي.

د تائوییزم فلسفه د کنفسیوس له عصرڅخه په چین کې مخکې ده.د چین قوم او ملت په دغې عقیدې ولاړ دی. د تائوییزم دین په ۱۶۵ میلادي کال کې د هوان له خوا د هان د لړۍ خاقان په واسطه رسمي شو او د هغه په نوم یې معبد جوړ کړ، خو دومره زیات پرمختګ یې ونه کړ. د تانګ د لړۍ بنسټ ایښودونکي په ۶۱۸ میلادي کال کې په هغه ایمان راووړ. له دې څخه وروسته تائوییزم په سازماني بڼه رسمي دین شو.

• شینتوییزم په لغت کې د خدایانو د لارې په معنا دی او د جاپان د خلکو دین دی.

د دې دین له مخې زیات شمېر خدایان شته چې امپراطور هم د خدایانو له ډلې څخه شمېرل کېږي.

دغه آیین د جاپان له میلاد څخه په مخکې تاریخ پورې اړه لري.

جاپانیان باور لري چې له جاپانیانو څخه پرته نور باید په دې هېواد کې ژوند ونه کړي او چاپانیان هم باید په بل ځای کې مړه نه شي. جاپانیان خپله سیمه الهي هېواد بولي او نور هېوادونه د دې ځانګړتیاوو لرونکی نه ګڼي.

د شینتوییزم دین د جاپانیانو ډېر پخواني دین دی چې وروسته یې د کنفسیوس او بودایي دینونو د اغېزو لاندې تحول وکړ. اوسنی بڼه یې اداب، عنعنات، د مقدسو ځایو زیارت، جشنونه او عمومي اخترونه دي. دغه مسئلې په مذهبي اړخ غلبه لري. د دې دین پیروان په جاپان او د ختیځې آسیا په زیاترو هېوادونو کې ژوند کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه نفري ډلو وویشل شي او د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو د فلسفې په عمده ټکو دې په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. د تائوییزم د دین معنا څه ده او دغه دین په کوم هېواد کې رامنځته شو؟
۲. د تائوییزم دین پیروان په کومو هېوادونو کې استوګنه لري؟
۳. د شنتوییزم د دین معنا څه ده او دغه دین په کومو هېوادونو کې زیات پیروان لري؟
۴. د شنتوییزم د دین له مخې د جاپانیانو نظر د خپل هېواد په باره کې بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو په هکله خپل نظر په خو کرښو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د- د بودايي او هندوييزم د دينونو په هكله څه پوهېږئ؟

په (۱۲۳ او ۱۲۹) مخ كې د نړۍ د مذهبونو نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې بودايي دين د نړۍ كومو هېوادونو ته پراختيا موندلې ده؟

بودايي Buddha دين له ميلاد څخه پنځه پېړۍ مخكې رامنځته شو. د هغه موسس د سيدارتا په نوم يو شهزاده و چې په (۳۰) كلنۍ عمر كې يې په دې لاركې برياليتوب تر لاسه كړ او د گوتاما لقب ورته وركړ شو. ځرنگه چې پوهې او حقيقت ته ورسېده نو بودا عاقل او فيلسوف ونومول شو.

بودا باور درلود چې انسان بايد خپل نفساني تمايلات، شهوت او غضب وپېژني او هغه كنټرول كړي. بودايي دين ډېر پلويان او كتابونه لري چې له ټولو څخه يې زيات مقدس تري پتيكا(درې ټوكرۍگل) دی. نن ورځ ددې دين ډېر پېروان په هند، جاپان، چين، مغولستان، تبت، برما،كامبوج، تايلېند بوتان او د نړۍ په نورو سيمو كې ژوند كوي. مقدس ښارونه يې په هند كې بنارس او په تبت كې لهاسا دی. دغه دين د كامبوج، بوتان او تايلېنډ په هېوادونو كې رسميت لري. د يادونې وړ ده چې د بودا مجسمه لومړی په گندهارا (د جلال آباد په هډه كې) د كنشكا د حكومت په وخت كې په افغانستان كې جوړه شوې وه. وروسته په باميانو كې لويې مجسمې په غره كې و توږل شوې او د بوديزم د زيارت كوونكو ډېر ستر ځای گڼل كېده. د دې دين له سترو فرقو څخه لاماييزم دی. لاماييزم د بوديزم ځانگړې بڼه گڼل كېږي او زيات قلمرو يې په تبت كې دی چې د كار واك يې د روحاني رئيس په لاس كې دی چې لاما نومېږي.

هندوييزم Hinduism يو ټولنيز مذهبي سيستم دی چې په هندوستان كې د ۱۵۰۰ ق. م. كالو په شاوخوا كې يې رواج درلوده. نن ورځ د هند زياتره خلك د دې دين پيروان دي.

د دې دين ځانگړتيا د روح تناسخ دی. د هندوانو په باور هر انسان په نړۍ كې د خپلو نيكو او بدو عملونو مسؤول دی. د هغوی په باور كه چېرې انسان خپل ژوند په سمه توگه سر ته ورسوي، نو روح يې د ښه سړي جسم ته او كه بدكاره اوسي نو روح يې د مجازاتو له پاره د بد سړي جسم ته، آن دا چې حيواناتو ته انتقالېږي او تر هغه وخته دې كار ته دوام وركوي چې انسان نيك كارونه سرته ورسوي.

هندوان بايد طبقاتي قوانين مراعات كړي او داسې باور ولري چې د هغو په رعايت سره بيا په دې نړۍ كې زېږي او د هوسا ژوند خاوندان به شي. د هندوانو دين درې خدايان لري برهما(د موجوداتو خالق)، وېشنو(د موجوداتو د ساتنې خدای)او شيوا(د موجوداتو د له منځه وړلو خدای) د دې دين مقدس كتاب ويدا (د برهمنيانو ودا Vda)نوم لري. دغه كتاب د هند د ارياپانو له پاره هم سپېڅلی دی چې د سانسكريت په ژبه ليكل شوی دی. د هند د دې پخواني دين اصول، مذهبي سرودونه او دستوورونه گڼل كېږي چې لرغونتوب يې له ميلاد څخه ۷ پېړۍ مخكې دی.

هندوييزم په كاست مذهبي طبقاتو باور لري چې نوموړي طبقات له برهمنانو، وېشيا،كشتريا او شودرا دي چې د هرې طبقې مقام په ټولنه كې ټاكل شوی دی د پام وړ نقطه دا ده چې د نړۍ ټول لوی دينونه د آسيا په لويه وچه كې ځرگند شوي دي او د نړۍ نورو سيمو ته خپاره شوي دي. هر دين په بېلابېلو فرقو وېشل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د بودیزم او هندوییزم د دینونو په عمده ټکو بحث وکړي او د ډلې استازی دې د فعالیت نتیجه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې موضوع را ټوله او د خپلو معلوماتو سره دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. د بودیزم د دین بنسټ ایښودونکی څوک و، چېرې رامنځته شو او مقدس کتاب یې څه نومېږي؟

۲. د بودیزم دین د نړۍ په کومو هېوادونو کې پیروان لري؟

۳. د هندویزم په دین کې د روح تناسخ په کومه معنا کارول کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د هندویزم مقدس کتاب .... په نوم یادېږي.

۲. د بودایانو مقدس کتاب د........... په نوم یادېږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ګرانو زده کوونکو! د بودیزم او هندویزم دینونو په سیاسي فلسفي مسألو خپله تبصره ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

اضافي معلومات

ګڼه	هېوادونه	هندوایيزم	بودییزم	تائوایيزم	شنتوایيزم	ګڼه	هېوادونه	هندوایيزم	بودیزم	تائوایيزم	شنتوایيزم
۱	اندونیزیا	٪ ۳/۴				۱۰	فیجی	٪ ۳۳/۳			
۲	انګلیستان	٪ ۱				۱۱	شمالی کوریا		٪ ۲۲/۸		
۳	بنګله دیش	٪ ۱۲/۴	٪ ۰/۶			۱۲	مالیزیا		٪ ۱۹/۲		
۴	بوتان	٪ ۲۰/۵	٪ ۷۴			۱۳	میانمار		٪ ۷۲/۷		
۵	تایوان		٪ ۴۳/۴	٪ ۳۴/۵		۱۴	موریس	٪ ۴۹/۶			
۶	پاکستان	٪ ۱/۲				۱۵	نیپال	٪ ۸۰/۶			
۷	جاپان				٪ ۸۴/۲	۱۶	ویتنام		٪ ۴۹/۲		
۸	چین		٪ ۸/۵	٪ ۲۰/۱		۱۷	هند	٪ ۸۱/۳	٪ ۹/۱		
۹	سنګاپور	٪ ۴۲/۴									

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۲۰ د نړۍ مهمې ژبې

آيا د نړۍ مهمې ژبې پېژنئ؟

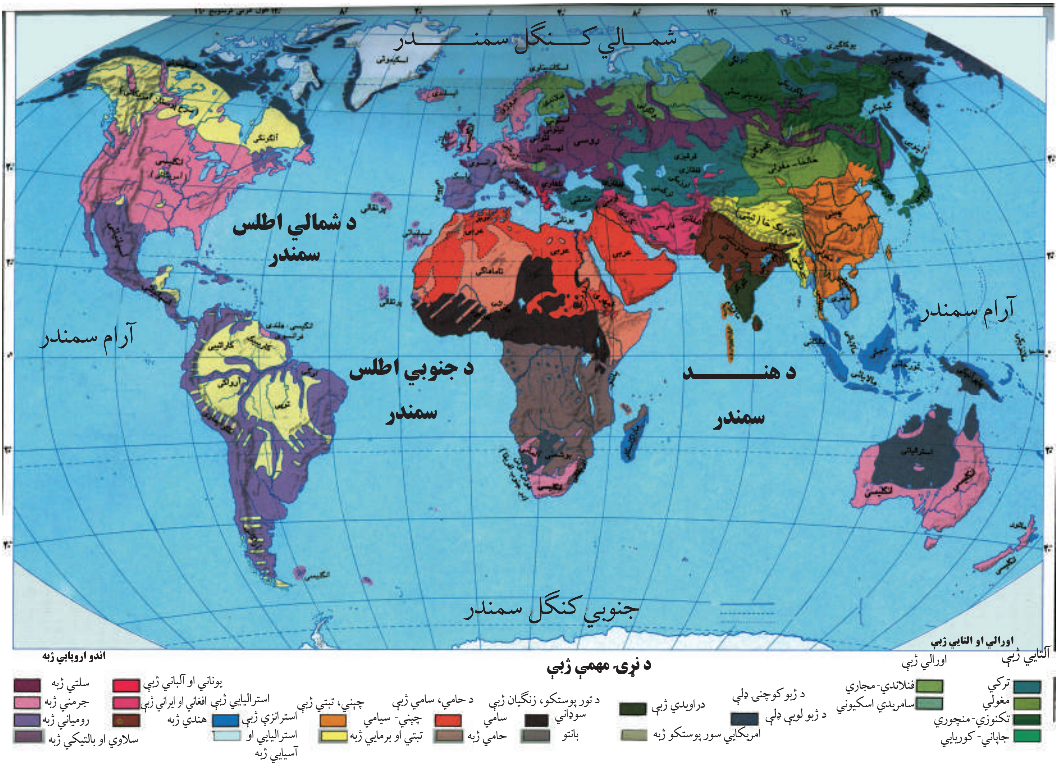

پورتنۍ نقشه په غور سره مطالعه كړئ. د دې نقشې مختلف رنګونه د نړۍ د بېلابېلو ژبو ښكارندويي كوي.

ژبه د صوتي سمبولونو قراردادي كسبېدونكې سيستم دى چې انسان يې په وسيله خپلې تجربې تبادله كوي او راتلونكو نسلونو ته يې لېږدوي.

ژبه د پوهولو او را پوهولو (افهام او تفهيم) وسيله او د علايمو سيستم دى چې د پوهې د انتقال او حاصلولو، معاشرې او د خلكو د تفاهم له پاره كارول كېږي. ژبه د انسانانو د كار او فعاليت په بهير كې منځته راغلې او په تدريجي ډول يې تكامل كړى. خبرې كول انسان ته د دې توان وركوي چې خپلې تجربې وساتي او راتلونكي نسل ته يې ولېږدوي.

د دنيا هغه ژبې چې يوه ريښه ولري، د ژبو د كورنۍ په نوم يادېږي. د نړۍ د ژبو كورنۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې ډول دي:

الف: **اندو اروپايي ژبې**: دا ژبو د ډلو ډېره پراخه ډله ده چې د اندو اروپايي په بېلابېلو څانګو لکه: لاتين، بالتيک، سلاويک، جرمانيک، اريک او ارمني وېشل شوې ده.

ب: دنيګرو ژبه کې لاندې دوه ژبې شاملې دي:

۱-د سوډان په جنوب، د چاد په جمهوريت، نايجريا او د افريقا په استوايي هېوادنو کې خلک په دې ژبې خبرې کوي.

۲-: **د بانتو ژبه**: د کانګو، زمبيا او انګولا د حوزې خلک پرې خبرې کوي.

ج: **حامي او سامي ژبه**:

- **سامي ژبه**: د عربستان په ټاپو وزمه، د مصر په عربي جمهوريت، ليبيا، الجزاير، مالي او په مراکش کې مروجه ده.
- **حامي ژبه**: په حبشه، الجزاير، نايجر او د سنيګال په يوه برخه کې خلک پرې خبري کوي.

په التايي او اورالي ژبو کې لاندې پنځه ژبې شاملې دي:

۱ - د فن ژبه: د الپ، فنلنډ، اويستاک او د اروپايي روسيې شمالي خلک پرې خبرې کوي.

۲ - **ترکي**: په ترکيه، ترکمنستان، ازبکستان، قزاقستان، قرغزستان، چين او افغانستان کې پرې خبرې کوي.

۳ - **منګوليايي**: په منګوليا (مغلستان) او د چين په شمال کې خلک پرې خبرې کوي.

۴ - **د توګوس ژبه**: د سايبريا په شمال کې په تېره بيا د تايګا او تندرا سيمو کې مروجه ده.

۵ - **جاپاني او کوريايي ژبه**: د جاپان په ټاپوګانو او د کوريا په ټاپو وزمه کې خلک پرې خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوري ژبې:

۱- مالیزیایي او پولنزیایي ژبه: مالیزیایي او پولنزیایي ژبه د جاوا، سوماترا په ټاپوګانو، د کمبودیا په یوه برخه او د بورنیو په ټاپوګانو کې رواج لري.

۲- د امریکا اصلي او بومي ژبه د امازون په حوزه کې مروجه ده.

۳- د دراویدن ژبه: د هند په جنوب کې او د سریلانکا په یوه برخه کې رواج لري.

۴- چیني ژبه د یوې کتلې په توګه د چین په هېواد کې رواج لري.

آیا پوهېږئ چې د نړۍ زیات خلک په کومو ژبو خبرې کوي؟

• مخامخ جدول په غور ولولئ

•ماندرمن (چینایي) ژبه د ختیځې آسیا له ډېرو معروفو ژبو څخه ده. د نړۍ پنځمه برخه خلک یا تقریباً ۸۵۳ میلیونه چینایي او په مجموع کې په نړۍ کې ۱۲۱۳ میلیونه تنه په دې ژبه خبرې کوي.

• انګلیسي ژبه چې د اندو اروپایي ژبو یوه څانګه ده، میلیونونه انسانان پرې خبرې کوي او د نړۍ په ۵۰ هېوادونو کې رسمي ژبه ده.

•عربي ژبه چې د سامي ژبو له کورنۍ څخه ده، د نړۍ له ۲۲ هېوادونو څخه په زیاتو هېوادونو کې رسمي ژبه ده او خبرې پرې کېږي. د یادونې وړ ده چې د ژبې پراختیا له سیاسي حدودو سره مطابقت نه لري. ښایي په یوه هېواد کې څو ژبې وي. خو د یوه هېواد ټول هغه خلک چې د هغه هېواد په سیاسي حدودو کې ژوند کوي، خپل ځان په

اضافي معلومات

د نړۍ مهمې ژبې چې زیات ویوونکي لري.(شمیر یې په میلیون تنو)

ژبه	مورنۍ ژبه	د ژبې ټول ویونکي
ماندرین چینایي	۸۵۳	۱۲۱۳
هندي	۳۴۸	۴۵۴
اسپانوي	۳۴۶	۴۰۱
انګلیسي	۳۳۰	۴۸۷
بنګالي	۱۹۷	۲۰۴
عربي	۱۹۵	۲۳۰
پرتګالي	۱۷۳	۱۸۶
روسي	۱۶۸	۲۸۰
جاپاني	۱۲۵	۱۲۶
آلمان	۹۸	۱۲۴
فرانسوي	۷۴	۱۲۶
مالای اندونیزیایی	۵۴	۱۶۴
ایتالوي	–	۶۲
اردو	–	۶۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه واحد پورې تړې او په هغې افتخار کوي. لکه افغانستان. په دې هېواد کې له ۳۰ څخه زياتې ژبې او لهجې شته خو ټول په دوو رسمي ژبو پښتو او دري ليکل او لوستل کوي او په هغوسيمو کې چې زياتره خلک يې په اوزبکي، ترکمني، بلوچي، پشه يي، نورستاني او پاميري ژبو خبرې کوي، د پښتو او دري سر بېره، په هغه سيمه کې دريمه رسمي ژبه ده.

• سر بېره پر دې نړۍ کې داسي هېوادونه هم شته چې بېل سياسي حدود لري خو په يوه ژبه خبرې کوي لکه: عربي ژبه چې په عربستان، سوريه، عراق، مصر، ليبيا کې مروجه او رسمي ژبه ده.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او د نقشي له مخې دې د نړۍ د لويو ژبو سيمې وټاکي. د ډلي استازي دې لاس ته راغلي معلومات خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دی وړاندې شوي مطالب له خپلو معلوماتو سره په مناسب ډول راټول کړي.

پوښتني:

لنډ ځواب وليکئ

۱- ژبه تعريف کړئ

۲- سامي او حامي ژبې د نړۍ په کومو هېوادونو کې رواج لري؟

۳- د پنځو هغو لويو ژبو نومونه واخلئ چې زيات شمېر خلک پرې خبرې کوي؟

٤- ولې په نړۍ کې چينايي ژبه زيات و يونکي لري؟

٥- په اندو اروپايي ژبو کې کومې ژبې شاملې دي؟

٦- التايي او اورالي ژبې په کومو څانګو وېشل شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د ژبې د اهميت په باره کې څو کرښې وليکي او د جغرافيې په بل ساعت کې دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف-عربي ژبه

ستاسې په نظر عربي ژبه د نړۍ په کومو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

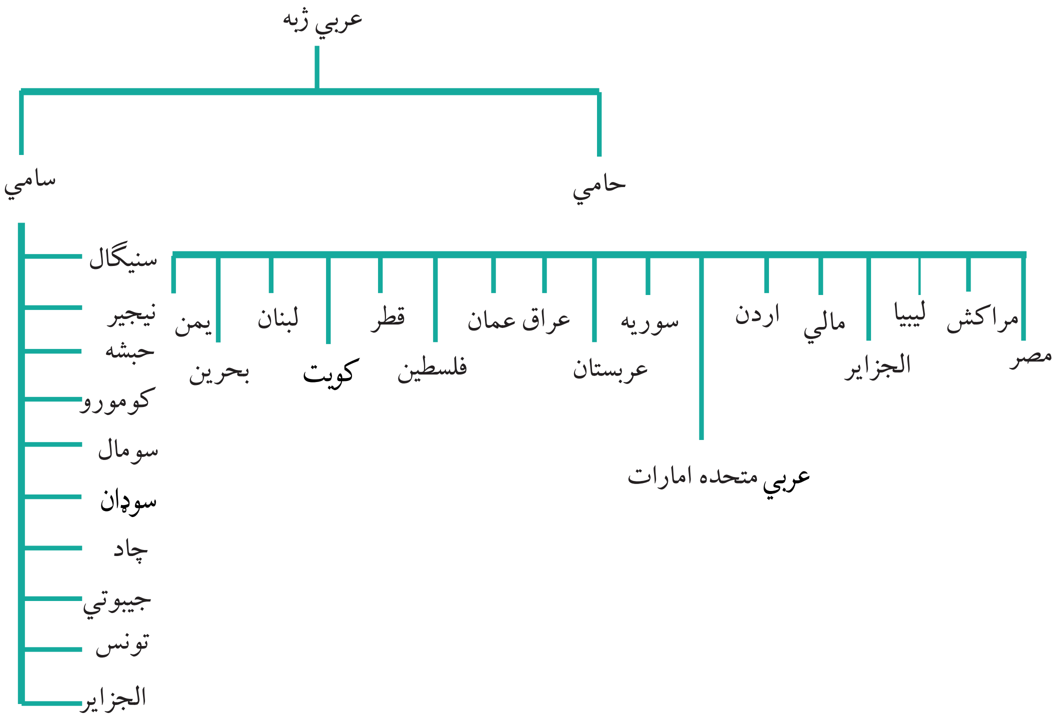

په (۱۳۷) مخ کې د نړۍ د ژبو نقشه ولولئ د حامي ژبې د نفوذ ساحه له سامي څخه بېله کړئ.

دا خبره څرګنده ده چې د هېوادونو او ملتونو تر منځ اړیکې د ژبې د پراختیا او د اړیکو نه شتون د ژبې بېلوالی او محدودیت منځته راوړي. لکه: عربي ژبه چې د اسلام د مقدس دین د خپرېدو او نفوذ له مخې په ټوله نړۍ کې خپره شوې ده.

عربي ژبه د نړۍ د مسلمانانو د مقدس کتاب قرآن کریم ژبه ده. نو له همدې امله ځانګړی ارزښت لري.

سره له دې چې قرآنکریم په ډېرو ژبو ژباړل شوی دی، خو د نړۍ ټول مسلمانان هغه په اصلي ژبه یعنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي تلاوت او زده کوي. نو له همدې امله ټولو مسلمانانو ته په کار ده چې د قرآنکريم او نبوي احاديثو د تلاوت او د الهي احکامو څخه د ګټې اخيستنې له پاره د عربي ژبې قاعدې زده کړي.

هغه وخت د عربي ژبې زده کړې د قواعدو تدوين او وضع کولو ته اړتيا پيښه شوه چې د اسلام دين غير عربي هېوادونو او قومونو ته ورسېده او هغه هېوادونه او قومونه د عربي ژبې حوزې ته ورننوتل او په دوامداره ډول يو بل ته نژدې شول. لږ لږ يې د عربي په زده کړه پيل وکړ، خبرې او ليکل يې پرې کول.

د د غو قواعدو ترتيب کولو دوه موخې لرل.

۱- په قرآن، نبوي احاديثو او نورو شرعي حکمونو باندې د آسانه پوهېدلو له پاره.

۲- د نورو ژبو له تصرف څخه د عربي ژبې ساتنه.

په دې ډول عربي ژبه د اسلامي نړۍ په زياتو سيمو کې د محلي ژبو ځای ونيوه آن دا چې په منځنيو ميلادي پېړيو کې علمي او ادبي کتابونه چې د هغه مهال پوهانو ليکل او راټولول، زياتره په عربي ژبه وو. نو له همدې امله عربي ژبه د خپل عصر علمي او نړيواله ژبه ګڼل کېده چې له نيکه مرغه اوس هم د نړيوالو ژبو په کتار کې شامله ژبه ده.

عربي ژبه د آسيا او افريقا په لويو وچو سربېره د مسلمانانو د نفوذ په پايله کې د اروپا په جنوب کې تر پرتګال هم ورسيده. تر اوسه د عربي ژبې اصطلاحات د ادبي، نظامي، تجارتي، بيړۍ چلونې، ستور پوهې او د کيميا، رياضي، بيالوژي، طب او درمل جوړولو په علمونو کې کارول کېږي. دغه اصطلاحات زياتره په فرانسوي، ايټالوي او اسپانوي ژبو کې رواج شوي دي.

د نړۍ له ۲۲ هېوادونو څخه چې رسمي ژبه يې عربي ده، لس هېوادونه په افريقا او ۱۲ هېوادونه يې په آسيا کې پراته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اضافي معلومات:

د نړۍ هغه هېوادونه چې رسمی ژبه یې عربي ده، دا دي.

افریقایي هېوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:	آسیایي هېوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:
۱ـ الجزایر	۱ـ اردن
۲ـ تونس	۲ـ متحده عربی امارات
۳ـ جیبوتي (عربي او فرانسوی)	۳ـ سوریه
۴ـ چاد عربي او فرانسوی	۴ـ عراق
۵ـ سودان	۵ـ سعودی عربستان
۶ـ سومالي	۶ـ عمان
۷ـ کومورو	۷ـ فلسطین
۸ـ لیبیا	۸ـ قطر
۹ـ مصر	۹ـ کویت
۱۰ـ مراکش	۱۰ـ لبنان
	۱۱ـ یمن
	۱۲ـ بحرین

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوعګانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او پایلې دې د ډلو استازي خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

- هغه هېوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده، لست کړئ.
- ولې د اروپا په لویه وچه کې تر اوسه دعربي ژبې لغات او اصطلاحات په کیمیا، ریاضي، بیالوژي، طب او داسي نورو برخو کې استعمالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- ولې عربي ژبه په زياترو هېوادونو کې خپره شوې ده؟

۲- عربي ژبه د آسيا او افريقا په څو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۳- د عربي ژبې ريښه معرفي کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ولې د عربي ژبې زده کړه د نړۍ د ټولو مسلمانانو له پاره اړينه ده؟
تر دې سرليک لاندې مضمون وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب– انګليسي ژبه

د هندو اروپايي ژبې جدول

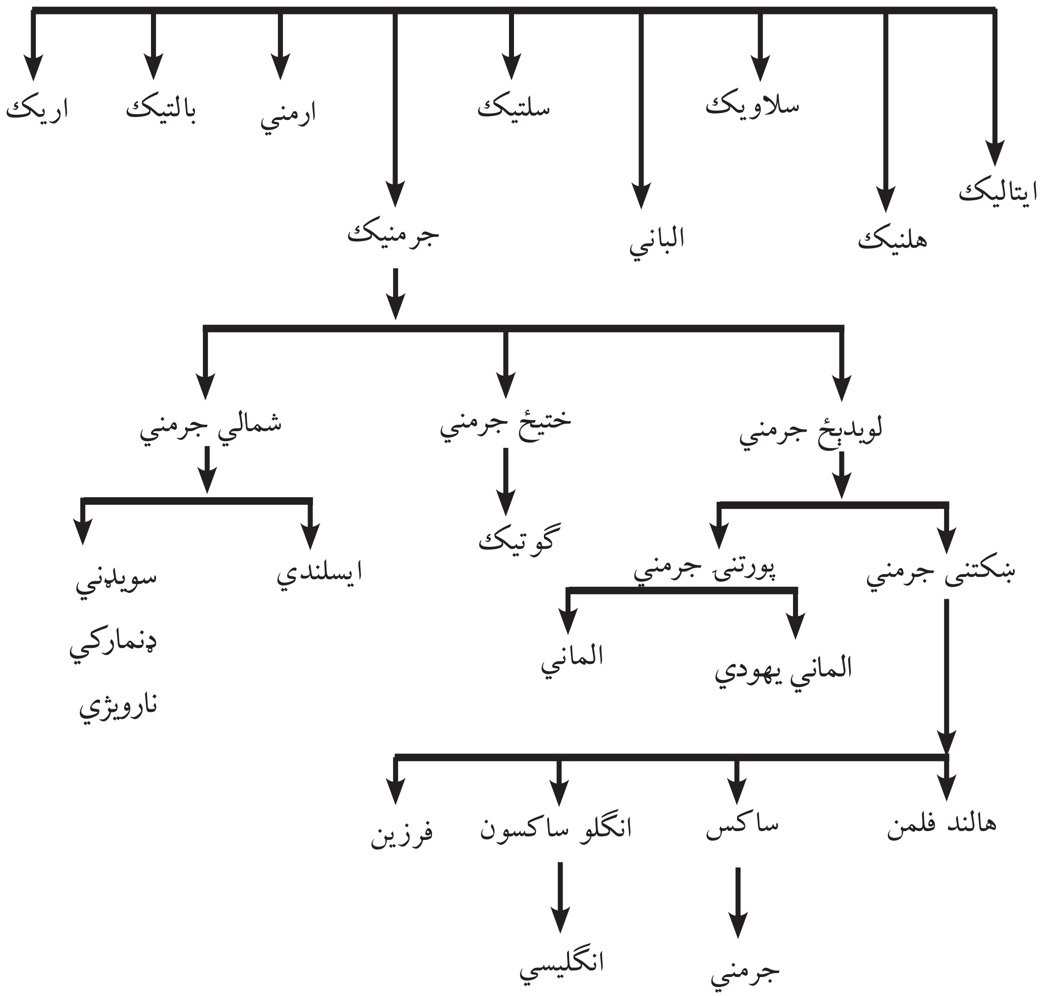

ولې دنړۍ زياتره خلک د انګليسي ژبې له زده کړې سره مينه لري؟

پورتنی جدول په غور ولولئ او ووایاست چې انګليسي ژبه د اندو اروپايي ژبو له کومې ډلې څخه ده؟

د انګلو ساکسون د استعمار له دورې څخه د فرانسې د نور ماندي خلکو ترفتحې پورې يعنې له ۵۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه تر ۱۰٦٦ میلادي کال پورې په انګلینډ کې ډېره پخوانۍ مروجه ژبه انګلیسي وه. دغه سوچه توتیاني ژبه ډېره مشکله او له څو لهجو څخه مرکبه وه د نور ماندیانو په واسطه د انګلینډ له فتحې څخه وروسته فرانسوي ژبه هم مروجه شوه او تر ۱۲۵۰ میلادي کا ل پورې خلکو په انګلیسي او فرانسوي ژبه په انګلینډ کې خبرې کولې.

وروسته د دې دوو ژبو له یوځای کېدو څخه یوه بله ژبه د سوچه انګلیسي ژبې په نوم منځته راغله. نو له همدې امله انګلیسي ژبه له توتانيTeutonie (پخوانۍ انګلیسي)، لاتیني او فرانسوي ژبې (نورماندي) څخه مرکبه ده. بیا هم انګلیسي ژبه د عمومي خصوصیاتو او د صرف او نحوې د جوړښت له مخې په بشپړ ډول توتاني شمېرل کېږي.

خو هغه لوی تغیر چې په انګلیسي ژبه کې را منځته شو یو په بل پسې د بهرنیو کلماتو داخلېدل وو چې د معاصرو علومو د پرمختګ او د عمومي افکارو په پراختیا پورې اړه لري. یو زیات شمېر کلمې په دې ژبې ورزیاتې شوې چې ډېرې یې یوناني، فرانسوي او ځینې یې عبراني او لاتیني دي. انګلستان په ۱۹ پېړۍ کې یوه پراخه مستعمراتي امپراطوري جوړه کړه چې لمر په کې نه پرېوته. په هغو مستعمرو کې د اقتصادي منابعو د ښکېلاک سربېره د خپل دود په خپرېدو یې هم پیل وکړ چې عمده برخه یې انګلیسي ژبه او مذهب دی. هغه خلك چې مورنۍ ژبه یې انګلیسي ده، په نړۍ کې یې شمېر ۳۳۰ میلیونو ته رسېږي. د نړۍ د ۱۵۷ میلیونو نور نفوسو لپاره دویمه ارتباطي ژبه ده. همدا رنګه انګلیسي د بریتانې په پخوانیو ٤۹ مستعمره هېوادونو کې چې اوس یې خپلواکي هم اخیستې ده او د هېواد اصلي ژبې یې ډېر انکشاف نه دی کړی، انګلیسي ژبه د لومړنۍ رسمي ژبې او په ځینو هېوادونو کې د دویمې رسمي ژبې په توګه منل شوې ده.

د انګلیسي ژبې زده کړه د یوې نړیوالې ژبې په توګه د نړیوال تفاهم سربېره په جغرافیه او نورو علمو کې د معلوماتي معتبرو مأخذونو په توګه په انټرنېټ، کتابونو او مجلو کې له انګلیسي څخه ګټه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او د انګلیسي ژبې د پرمختیا په لاملونو دې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې د خپل بحث نتیجه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د ډلو بحث له خپلو معلوماتو سره راټول کړي او ټولګي ته دې توضیح کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- انګلیسي ژبه ولې د نړۍ په ٤۹ هېوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې ده؟
۲- انګلیسي ژبه له کومو پخوانیو ژبو څخه جوړه شوې ده؟
۳- ولې زیاتره ځوانان غواړي انګلیسي ژبه یاده کړي؟
٤- د نړۍ ټولو لویو وچو ته د انګلیسي ژبې د خپرېدو لامل توضیح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د انګلیسي ژبې د زده کړې د اړتیا په هکله خو کرښې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اضافي معلومات

هغه هېوادونه چې انگلیسي ژبه په کې د رسمي ژبې په توگه منل شوې ده (له انگلستان پرته په ٤٩ هېوادونو کې رسمي ژبه ده)

د امریکا په لویه وچه کې	د افریقا په لویه وچه کې	د اروپا په لویه وچه	په اوقیانوسیه کې	د اسیا په لویه وچه کې
۱- انتیگوا او باربودا	۱- اوگاندا	۱- انگلستان	۱- استرالیا	۱- سینگاپور
۲- د امریکا متحده ایالتونه	۲- بوتسوانا	۲- ایرلنډ	۲- تونگا	
۳- بهاما	۳- تانزانیا	۳- مالتا	۳- تو والو	
٤- باربادوس	٤- زیمبابوې		٤- ساموا	
٥- بلیز	٥- نامیبیا		دسلیمان ټاپوگان	
٦- ترینیداد او توباگو	٦- سویزرلینډ		٦- فیجي	
۷- جامیکا	۷- سرالیون		٦- کریپاتي	
۸- دومنیکا	۸- سیشل		۸- مارشال	
۹- سنټ کیتس او نویس	۹-گانا		۹- میکونزي	
۱۰- سنټ لوسیا	۱۰-کامرون		۱۰- نائورو	
۱۱- سنټ وینسنت او کرنادین	۱۱-کینیا		۱۱- وانو آتو	
۱۲-کاناډا	۱۲-گامبیا		۱۲- پاپواگیني	
۱۳-گرینادا	۱۳- لیستو		۱۳- پالائو	
۱٤-گویان	۱٤- لایبریا			
	۱٥- مالاوي			
	۱٦- موریس			
	۱۷- نایجریا			
	۱۸- زامبیا			
	۱۹- جنوبي افریقا			

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج-لاتيني ژبه (فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي)

د ایندو اروپايي ژبې کورنۍ

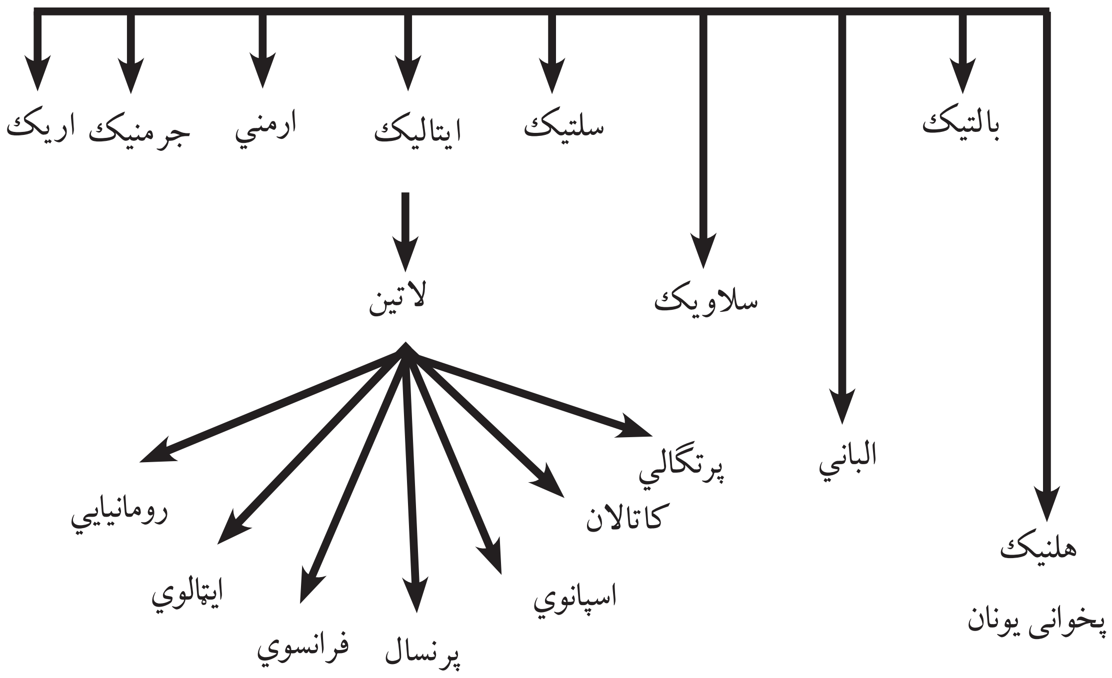

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنی جدول ولولئ او وواياست چې د لاتيني ژبې څخه کومې ژبې منځته راغلې دي.

رومي ژبه د ایتالیایانو پخوانی ژبه د اندو اروپایي ژبو د کورنۍ له ډلې څخه ده چې د پخواني روم د امپراتورۍ لاندې سیمو کې پرې خبرې کېدلې. په لویدیځه اروپا کې یې ورو ورو تغیر وکړ او په محلي لهجو تبدیله شوه لکه: د اسپانیې، پرتګالي او فرانسې او په ختیځ کې د اروماني او البانیې د خلکو ژبې د بېلګې په توګه یادولی شو. د رومیانو پخواني آثار له میلاد څخه مخکې په شپږمې پېړۍ پورې اړه لري، خو د لاتین ادبیات په دریمې پېړۍ کې پېل شول. فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي ژبې د ژوندیو ژبو له ډلې څخه دي چې د استعمار

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نورو لاملونو له مخې د ژبې د اصلي ويونکو له حوزې څخه د باندې يې رواج وموندﻩ او پراخ ګرامر لري. اسپانيه، پرتګال او فرانسه هغه هېوادونه دي چې د جغرافيايي اکتشافاتو وروسته يې وکولی شول چې په امريکا، افريقا، آسيا او اوقيانوسيه کې لويې مستعمرې لاس ته راوړي په هغو سيمو کې يې خپل کلتور او دود هم مروج کړ چې د دغه کلتوري نفوذ يوه مهمه برخه ژبه ګڼل کېږي.

د اروپا د استعمار لاندې هېوادونو کې د څو پېړيو ولکو په پای کې د مستعمره شوو هېوادونو محلي او سيمه ييزو ژبو وده ونه کړه. سره له دې چې خپلواک هېوادونه هم دي، خو د پخوانيو استعماري ژبو د نفوذ له مخې يې خارجي استعماري ژبه د خپل هېواد د رسمي ژبې په توګه منلې ده. لکه: فرانسوي ژبه د نړۍ په ۲۶ هېوادونو کې، اسپانوي ژبه د نړۍ په ۱۹ هېوادونو کې او پرتګالي ژبه دنړۍ په ٦ هېوادونو کې رسمي او لومړنۍ ژبه او په ځينو هېوادونو کې دويمه رسمي ژبه ده.

د زياتو معلوماتو له پاره هغه جدول چې ضميمه دی، ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لاتیني ژبې ځانګې چې د ژبې د اصلي ټاټوبي څخه بهر په نورو هېوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې دي

دلاتیني ژبو څانګې

پرتګالي		اسپانوي		فرانسوي	
هېوادونه	لویې وچې	هېوادونه	لویې وچې	هېوادونه	لویې وچې
انګولا	افریقا	اندورا	اروپا	مونا کو	اروپا
برازیل	جنوبي امریکا	ګینه استوایي	افریقا	فلیپین	آسیا
ختځ تیمور	آسیا	ارجنټاین	جنوبي امریکا	منځنۍ افریقا	افریقا
ساوتومه و ترنسیپ	افریقا	اکوادور	جنوبي امریکا	بنین	افریقا
کپ وردو	افریقا	االسلوادور	جنوبي امریکا	بروندي	افریقا
ګینی بیساو	افریقا	اوروګوای	جنوبي امریکا	بورکینافاسو	افریقا
		بولیوی	جنوبي امریکا	توګو	افریقا
		پیرو	جنوبي امریکا	چاد	افریقا
		پاناما	جنوبي امریکا	جیبوتي	افریقا
		پاراګوی	جنوبي امریکا	روندا	افریقا
		دومنکین	جنوبي امریکا	ساحل عاج	افریقا
		چیلي	جنوبي امریکا	سنیګال	افریقا
		کلمبیا	جنوبي امریکا	سیشل	افریقا
		کستاریکا	جنوبي امریکا	کومورو	افریقا
		کیوبا	جنوبي امریکا	ګا بون	افریقا
		ګوایتیمالا	جنوبي امریکا	ګینه	افریقا
		نیکاراګوا	جنوبي امریکا	لوکزامبورک	اروپا
		ونزویلا	جنوبي امریکا	مادغسکر	افریقا
		هندوراس	جنوبي امریکا	موناکو	اروپا
				نیجریا	افریقا
				نیجر	افریقا
				کامیرون	افریقا
				کانګو برازویل	افریقا
				کانګو کنشاسا	افریقا
				هایتي	منځنۍ امریکا
				کاناډا (انګلیسی و فرانسوي)	شمالي امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د لاتیني ژبې د یوې څانګې پرتګالي،اسپانوي، فرانسوي او نورو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي چې ولې د نړۍ په زیاتو هېوادونو کې نوموړې ژبې تر اوسه پورې رسمي ژبې دي؟ د بحث پایلې دې د ډلې استازی ټولګي ته بیان کړي او ښوونکی دی د ډلې د بحث پایلې له خپلو معلوماتو سره راټول کړي او ټولګي ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د لاتیني ژبې د کورنۍ څانګې معرفي کړئ.

۲- فرانسوي ژبه، له فرانسې پرته د نړۍ په څو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۱- فرانسوي ژبه د لاندې ژبو د کورنۍ یوه څانګه ده.

الف: جرمنیک ب: لاتین ج: سلاوي د: سانسکرت

۲- اسپانوي او پرتګالي ژبې د لاندې ژبو څانګه ده.

الف: سلاوي ب: پخواني یونان ج: لاتین د: جرمنیک

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هغه جدول په مرسته چې د هېوادونو رسمي ژبه یکې فرانسوي، پرتګالي او اسپانوي ده د نړۍ په نقشه کې تثبیت کړئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د- جرمني ژبه

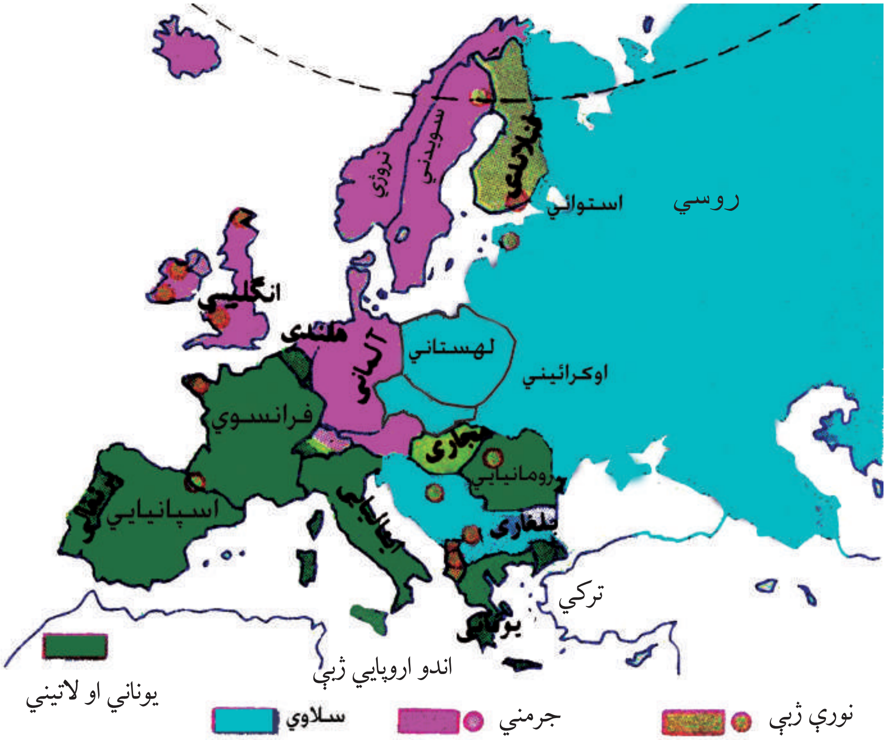

د جرمني ژبې د جغرافیایي وېش نقشه ولولئ او په نقشه کې د جرمني ژبې د نفوذ ساحه تثبیت کړئ.
د زیاتو معلوماتو لپاره اړونده جدول هم ولولئ.

یوې قبیلې له میلاد څخه مخکې د لومړنۍ زرکلنې دورې په منځنۍ برخه کې د المان په شمال او د سکندیناوي د ټاپووزمې په جنوب کې ژوند کاوه او له دویمې میلادي پېړۍ څخه وروسته یې نورو سیمو ته مهاجرت وکړ چې اوس هلته استوګن دي.

د جرمني ژبه د اندو اروپایي ژبو له ډلې څخه ده چې انګلو ساکسون ژبې لکه: الماني، هالنډي او انګلیسي، د ایسلینډ د خلکو ژبه او د سکندیناوي ژبې (د ناروي، سویډن او ډنمارک د خلکو ژبې) او ګوتیک ژبه Gothic احتوا کوي. د ګوتیک د ژبې اثار د میلادي څلورمې پېړۍ را په دې خوا موجود دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرمني ژبه په دوه محلي لهجو وېشل شوې ده:

۱- د لوړو سيمو جرمني ژبه، چې په جنوبي برخه کې پرې خلک خبرې کوي او د جرمني ژبې رسمي ادبيات جوړوي.

۲- د هوارو سيمو جرمني ژبه چې د هېواد په شمالي جلگو کې پرې خبرې کېږي. له دې ژبې څخه فلامندي او هالنډي ژبې مشتق شوې دي. الماني ژبه د المان د هېواد سربېره د اطريش، لختين شتين او سويس (الماني، فرانسوي او ايتالوي) رسمي ژبې دي. د لوکزمبورگ ۷۰ سلنه خلک او د هالنډ يو شمېر خلک په الماني ژبه خبرې کوي.

د يادونې وړده چې انگليسي ژبه هم د جرمني د هوارو سيمو د خلکو د ژبې يوه څانگه ده چې د انگلو ساکسون Anglo Saxon د قبيلې د خلکو په واسطه په شپږمه ميلادي پېړۍ کې انگلستان ته يووړل شوه او وروسته د فرانسوي تورو سره گډه شوه. د انگلستان خلک او د ايرلينډ د يوې برخې خلک په هغې گړېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

ټولګی دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د جرمني ژبې سیمې په نښه کړي او د ډلې استازی دې هغه هېوادونه چې الماني ژبه په کې ډېره مروجه ده، خپلو ټولګیوا لو ته وروپېژني.

د اندو اروپایي کورنۍ ژبې

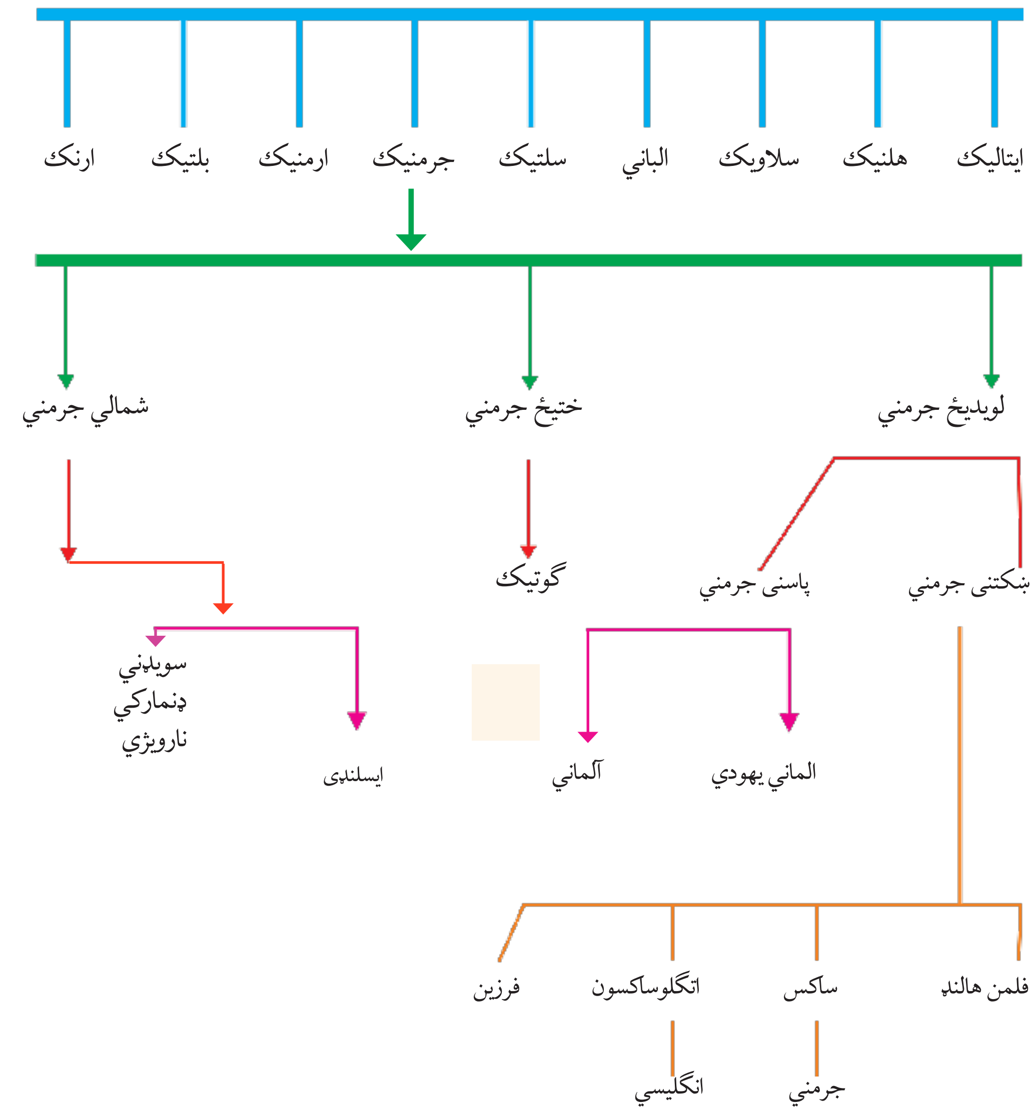

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډځواب ورکړئ

۱- د اروپا کومې ژبې د جرمني ژبې يوه برخه ده؟

۲- د جرمني ژبې څخه کومې ژبې رابيلې شوې دي؟

۳- د سکندنوي ټاپووزمې هغه ژبې چې جرمني ريښه لري، نوم يې واخلئ؟

٤- الماني ژبه د کومو هېوادونو رسمي ژبه ده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د اروپا د لوېې وچې نقشه پې ليکنې رسمه کړئ. د ژبو د عمومي جدول په مرسته د جرمنيک لويديځ، ختيځ او شمالي جرمني د هند او اروپايي ژبو د کورنۍ سيمې او څانګې په بېلابېلو رنګونو رنګ کړئ او د جغرافيې د مضمون په را تلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـ-د چېنايي، جاپاني او اندونزيايي ژبو په باره کې څه پوهېږئ؟

د اسيا د لويې وچې ژبې

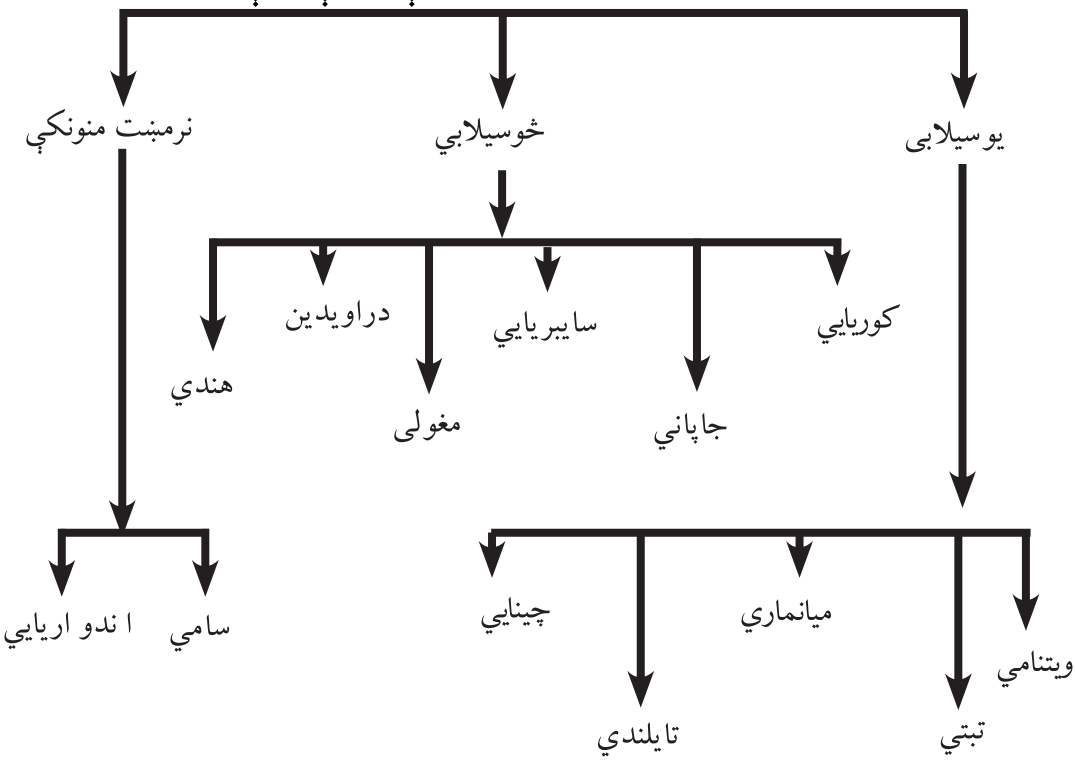

د ۱۳۷ مخ نقشه او چارت ولولئ او ووایاست چې چينايي ژبه له جاپاني څخه څه توپيرلري؟

چېنايي ماندرين ژبه لکه: د ويتنامي (انامي)، تبتي، تايلنډي او ميانماري(برمايي) ژبو په څېر د ژبپوهنې د اصطلاح له مخې يو هيجايي ژبه ده. د دې ژبې کلمې جلا سېلابونه لري. د کلماتو صرف ډېر لږ. د هغو د تغير سبب ګرځي.

چېنايي ژبه ډېره پخوانۍ او د پراخو ادبياتو لرونکې ده. د دې ژبې الفبا څلور سوه توري لري او مصوره ده او څو سوه فرعي نښې هم لري. نو له همدې امله د هغې زده کړه ستونزمنه ده او هر څوک هغه نه شي زده کولی او د ولس د بېسوادۍ سبب ګرځېدلې وه. له همدې امله د هغې د اسانولو له پاره هڅې شوې دي. د دې ژبې ويونکې په خپلو منځو کې نژادي او توکميزې اړيکې لري او د شمېر له مخې د آسيا د لويې وچې نيم نفوس جوړوي او د نفوذ ساحه يې د آسيا په ختيځ کې ده.

• په څو سيلابي ژبنۍ ډله کې کوريايي، جاپاني، د سايبريا د خلکو زياته برخه، منځنۍ آسيا، د راويدي او هندي ژبې شاملې دي. چې په دې ژبنۍ ډله کې د مختاړې او روستاړې ډېرې پېچلې کلمې موجودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي.

• هغه ژبې چې نرمښت منونکې دي د جلا عنوانو تر سرلیک لاندې مخکې معرفي شوې دي.

اندونزیایي ژبه: چې د مالایي ژبې د مالیزیا د هېواد د جنوبي برخې څخه بېله شوې ده د اندونزیا د هېواد رسمي ژبه ده. په ۱۹۲۸ میلادي کال کې د ملي ژبې په توګه وټاکل شوه. د وخت په تېرېدو د عربي، چیني، هالنډي، پرتګالي، سانسکریتي، تامیلي، فرانسوي او انګلیسي ژبه کلمې په دې ژبې کې شاملې شوې دي. د بېلګې په توګه په دې ژبه کې تقریباً د هالنډي ژبې ۷۰۰۰ کلمې موجودې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. د ژبو د کورنۍ نقشه دې په (۱۳۷) مخ کې په غور ولولي او بیا وروسته دې د ژېړ پوستو خلکو ژبې د هغو د اړونده هېوادونو سره یو د بل په مرسته وټاکي ښوونکی دې د فعالیت پایله د خپلو معلوماتو سره راټول کړي

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د ماندرین چینایي ژبې ځانګړتیاوې وواياست.

۲- آسیايي یو سېلابي ژبې کومې دي؟

سم ځواب انتخاب کړئ

۱- چینایي ژبه په کومې کورنۍ پورې اړه لري:

الف: یوسیلابي ب: خوسیلابي ج: نرمښت منونکي د: ټول ځوابونه سم دي

سم ځوابونه غوره کړئ.

۱- اندونزیایي ژبه له مالایي ژبې څخه بېله شوې ده.

۲- ماندرین چینایي ژبه ٤٠٠ توري او څو سوه نښې لري؟

۳- د ویتنامي، تبتي، تایلنډي او برمایي ژبې څو سیلابي ژبې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د آسیا د لویې وچې نقشه بې لیکنې رسم کړئ او یو سیلابي او څو سیلابي ژبې په جلا رنګونو رنګ کړئ او په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و- د بالتیک- لیتواني او سلاوي ژبې

د ایندو اروپایي ژبو کورنۍ

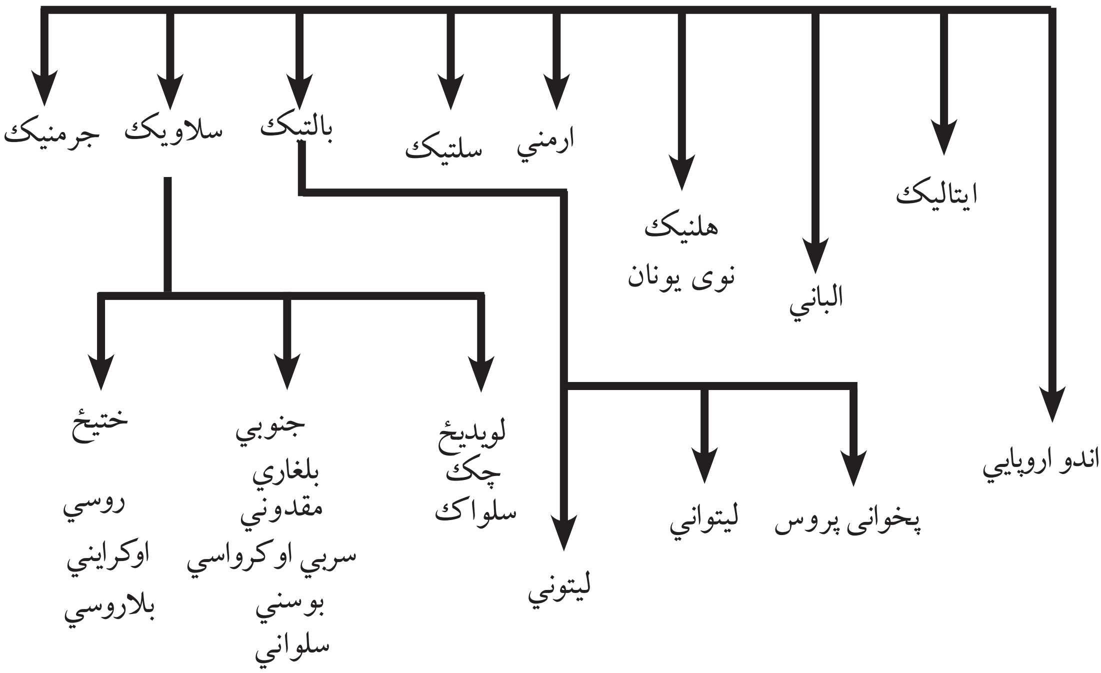

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنی ګراف په غور ولولئ او ووایاست چې سلاوي ژبه په کومې ژبنۍ کورنۍ پورې تړلې او کومې څانګې لري؟

سلاوي ژبه د هندو اروپایي ژبو له څانګو څخه ده چې په ختیځه اروپا او د بالکان په نورو سلاوي هېوادونو کې مروجه ده.

د مسیحیت د لومړۍ پېړۍ پیل کې بالتیکي او سلاوي قبیلو د ختیځې اروپا لویه برخه نیولې وه چې په لویدیځ کې یې د جرمني قبیلې او په جنوب کې یې اریایي قبیلو استوګنه درلوده د پنځمې پېړۍ څخه وروسته سلاویانو د خپل نفوذ سیمه په بېلابېلو خواوو کې پراخه کړه او اوس سلاوي ژبې د ختیځې اروپا په پراخه ساحه کې رواج لري.

سلاوي ژبه زیاتې محلي لهجې لري چې ډېره مهمه یې روسي ژبه ده چې د سایبریا په ټایګا، د ترانس سایبریا د اوسپنې کرښې په دواړو اړخونو، آذربایجان او اوکراین کې مروجه ده.

سلاوي ژبه په څو محلي لهجو هم وېشل کېږي چې د هنګري او بالکان یو څه خلک او همدارنګه چکیان، سلواکیان. پولنډیان، سربیان. بوسنیان، کرواتیان، بلغاریایان او د مقدونیې خلک پرې خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بالتیک د سمندرګي د سواحلو د خلکو ژبه د سلاوي له ژبې سره ورته والی لري او لیتوانیایي ژبه هم د سلاوي ژبې د کورنۍ څانګه ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ چې د سلاوي ژبې د عمده څانګو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث موضوع راټوله او له خپلو معلوماتو سره یو ځای دې شاګردانو ته واوروي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- سلاوي ژبه د کومې ژبنۍ لویې کورنۍ څانګه ګڼل کېږي؟

۲- سلاوي ژبه د اروپا په کومه برخه کې زیات ویونکي لري؟

۳- د سلاوي ژبې مهمې څانګې معرفي کړئ.

٤- د بالتیک ژبه په کومو څانګو وېشل شوې ده؟

سم ځوابونو په نښه کړئ

۱- سلاوي ژبه د اندو اروپایي ژبو څانګه ده (   )

۲- سلاوي ژبه زیاتره په ختیځه اروپا او د بالکان په نورو هېوادونو کې مروجه ده؟

۳- د سلاوي ژبې مهمه څانګه روسي ژبه ده (   ).

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا نقشه بې لیکنې رسم کړئ او د سلاوي ژبې د نفوذ سیمه په یو رنګ په نښه کړئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ز- هندي او اردو ژبې

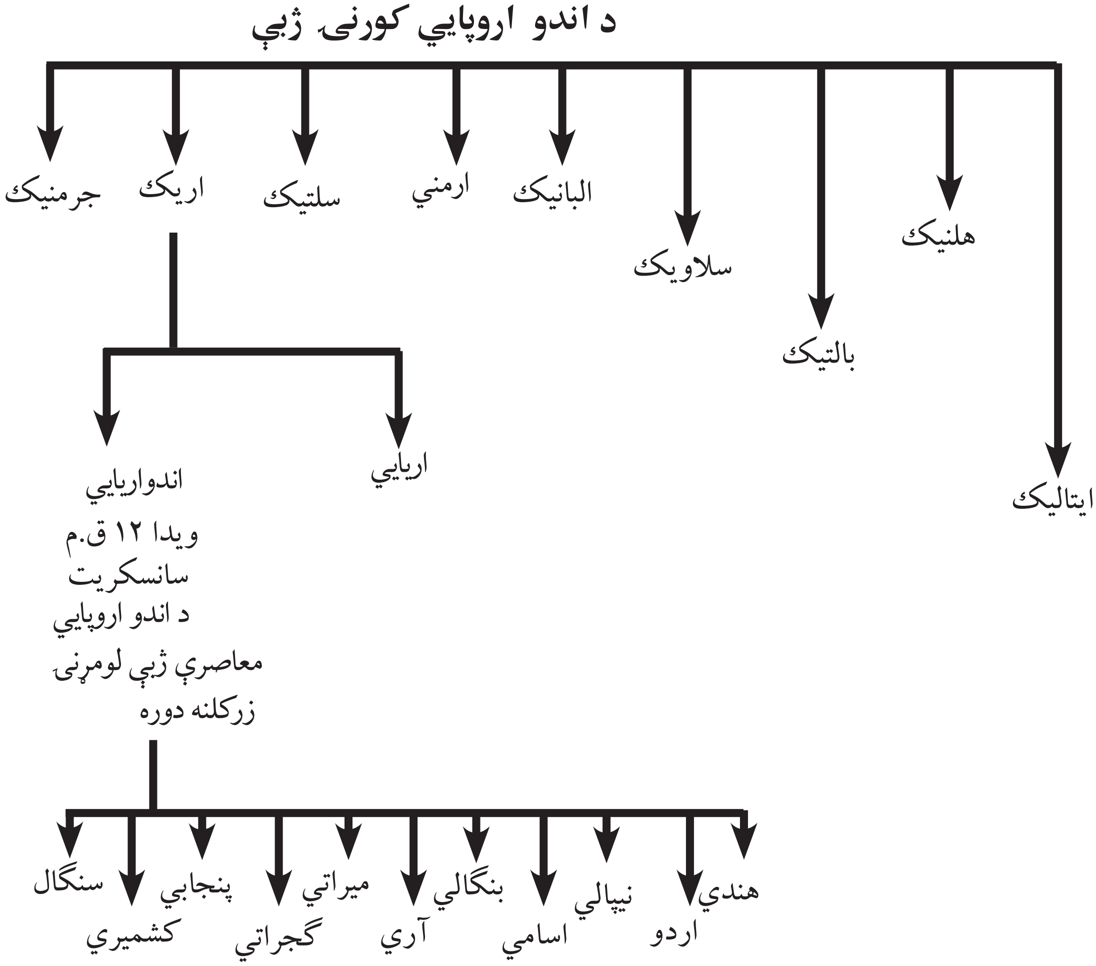

پورتنی جدول په غور ولولئ او ووایاست چې د اردو ژبه د کومې ژبنی ډلې پورې اړه لري.

هندي ژبه د هند اصلي او رسمي ژبه ده. اردو د پاکستان او بنګالي د بنګله دېش اصلي او رسمي ژبې دي.

اردو په تاريخي لحاظ د سانسکريت څخه مشتق شوې ده له فارسي سره ګډه شوې او له هغې څخه يوه نوې ژبه د اردو په نوم جوړه شوې ده. په پای کې د بېلابېلو لاملونو له مخې د پاکستان، بنګله دېش او هند د يوې برخې ګډه ژبه ګڼل کېږي. دغه ژبه د شاه جهان د حکومت په دوره کې ۱۶۲۷ -۱۶۸۵ ميلادي کال پورې په هند کې د تيموريانو د کورنۍ بنسټ اېښودونکي د ظهرالدين بابر لمسی چې د هند د مغلانو په نوم هم يادېږي د اردو ژبې په نوم ونومول شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اردو ژبه د پخوانۍ فارسي، ترکي او هندي ژبو څخه جوړه شوې ده. لومړني بنسټونه یې په هند کې د مسلمانو فاتحینو په راتلو سره ایښودل شوي دي. څرنګه چې د سلطان محمود غزنوي او د هغه د زوی سلطان مسعود د حکومتونو په دوره کې هندیانو ته د غزنویانو په دربار کې لوړې څوکۍ ورکړل شوې وې، په هند کې د غزنویانو د دربار ژبه هم فارسي او د هند مسلمانو حاکمانو په همدې ژبې خبرې کولې نو له همدې امله د دري ژبې اغېزې په اردو ژبه کې را منځته شوې. د اردو اصطلاح ترکي ده او معنا یې عسکر او د عسکرو قرارګاه ده.

څرنګه چې ترک، فارس او هنود عسکر په یوه عسکري غونډ ځای کې یوځای وو، نو د اردو ژبه له درېو ژبو ترکي، دري او هندي ژبو څخه جوړه شوه او د اردو په ژبه یاده شوه چې وروسته د انګلیسانو د څو پېړیو واکمنۍ په واسطه انګلیسي اصطلاحات پرې هم ور زیات شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په دوه نفري ډلو ووېشئ، هره ډله دې د اردو ژبې په تاریخچه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث موضوع دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. د مضمون ښوونکی دې د بحث موضوع را ټوله کړي او لاس ته راغلي معلومات دې له زده کوونکو سره شریک کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د اندو اریایي معاصرې ژبې کومې دي؟

۲- اردو ژبه ولې په دې نوم یادېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ.

۱- اردو ژبه د........................ د حکومت په دوره کې د اردو په نوم یاده شوه.

۲- اردو ژبه له ______، ______ څخه جوړه شوې ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د جنوب ختیځې آسیا نقشه بې لیکنې رسم کړي او اردو ژبې هېوادونه دې په جلا رنګ، رنګ کړي او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې زده کوونکو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

۷-۰۱ اړیکي او نړیوال کېدنه Globalization

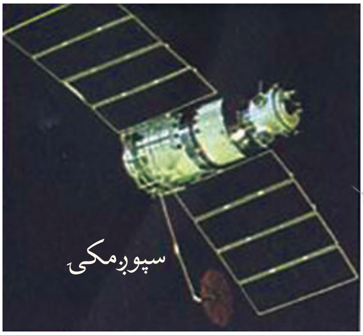

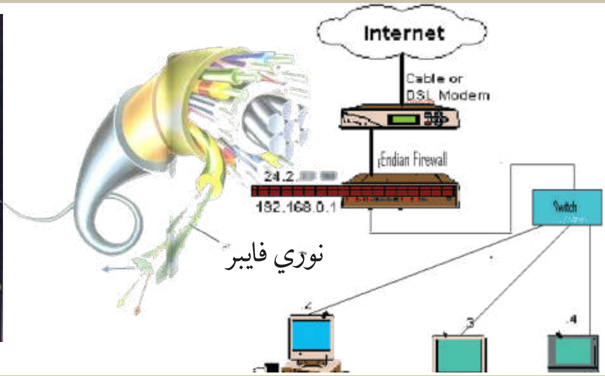

آیا د نړیوال کېدو له موضوع سره بلد یاست.

هغه پرمختګونه چې د پوهنې په بېلابېلو برخو کې رامنځته شوي.لکه مخابرات، په تېره بیا هغه معلومات چې د مصنوعي سپوږمکیو، رادار او انټرنېټ او داسې نورو څخه لاس ته راځي، نړۍ یې له پخوا څخه ډېره نژدې کړې ده. د هېوادونو ترمنځ اړیکې یې ټینګې کړې دي.
له لرې فاصلې څخه معلوماتو Remote sensing په سوداګرۍ، صنعت، ټرانسپورټ (ځمکني، هوايي او سمندري)، دود او د هېوادونو او له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته د مالونو او کالیو په لېږدولو کې آسانتیا رامنځته کړې ده. نو همدې ټولو مسألو نړیوال کېدنه، په تېره بیا په جغرافیه کې الکترونیکي مخابراتو او د مصنوعي سپوږمکیو اړیکو خپل حقیقي اړخ غوره کړی دی. د یادونې وړ اسانتیاوې یې د جغرافیې په بېلابېلو برخو کې برابرې کړې دي او په دې اساس یې نړۍ په یوه لوی مقیاس د انسانانو ګډ کور جوړې کړی. د ساینس او تکنالوژۍ د پرمختګ، فضا ته د انسان سفر، د فضايي تم ځایونو شتون او د مصنوعي سپوږمکیو لېږل د ځمکې شاوخوا ته انسان وکولی شول چې د هغو په مرسته په بېلابېلو برخو کې اړیکې یو له بل سره نژدې کړي. د مثال په ډول د مصنوعي سپوږمیو په مرسته انسان کولی شي له کابل څخه نیویارک، کاناډا او د نړۍ نورو لرېو سیمو ته، له مکاني واټن سره سره په ډېر لږ وخت کې تماس ونیسي.
په دې سربېره په سوداګرۍ، بانکي چارو، د اسعارو دتبادلې او راکړې ورکړې د ودې او ټرانسپورټي چارو او نظامي چارو کې د نړۍ ټولې سیمې د معلوماتو د پوښښ لاندې راولي. نو زماني او مکاني واټن د تماس لپاره نژدې شوی دی چې د نړیوالتوب Globalization مفهوم افاده کوي
د اړیکو پرمختګونه یا Telecommunication لکه: پرمختللی رادار، ټېلفونونه، موبایل، انټرنېټ، فکس او د نړۍ د سپوږمکیو سیستمونه د نړۍ هېوادونه یو له بل ته نژدې کړي او هغه واټن چې د نړۍ د هېوادونو ترمنځ موجود و، له منځه لاړ.
د ارتباطي او اړیکو او خبرتیا وسایلو چټکه وده لکه فکس، کمپیوټر، انټرنېټ، ټېلفون، ټلویزیون او داسي نورو د هېوادونو د نژدې کولو لپاره زمینه برابره کړې ده، د مثا ل په ډول که چېرې د وارداتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالونو واردوونکي وغواړي له جاپان څخه زيات سوداګريز مالونه او کالي نيويارك او دوبی ته وارد کړي.
وارد‌وونکي د انټرنېټ په مرسته له اړوندو کمپنيو څخه د مالونو د لېږدولو غوښتنه کوي. په لومړي پړاو کې فرمايش اخېستل کېږي او وروسته صادروونکې کمپنی د مالونو بيه، کرايه او د مالونو د بيمه کولو اطلاع ورکوي.
واردوونکی د الکټرونيکي اويز په واسطه د مالونو بيه د انټرنېټ له لارې مقابل لوري بانکي حساب ته استوي او وخت پر وخت د انتقالاتي وسايلو خط السير د مصنوعي سپوږمکيو، انټرنېټ، موبايل په واسطه کنټرولېږي، ترڅو چې مالونه اخيستونکي ته ورسېږي.
د لېږدونې دا بهير د نوري فايبر يا الکټرونيکي اسانتياوو په مرسته اسانه شوی دی او د زرګونو کيلو مترو واټن په يوه دقيقه کې تنظيموي. دغه په نړۍ کې د ارتباطي مسايلو د نړيوالتوب ګټه ده.

په ټولګي کې فعاليت:

ګران زده کوونکي په درېو ډلو له وېشلو څخه وروسته د نړۍ د درېوو مهمو وسيلو لکه: راډيو، ټلويزيون او ټېلفون په باره کې بحث وکړي او د بحث پايله دې د ډلې استازي خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي او ښوونکی دې له خپل معلومات سره د فعاليت نتيجه راټوله کړي.

پوښتنې:

له خلورو ځوابونو څخه سم ځواب غوره کړئ

۱- ګلوبلايزيشن څه دی:

الف: اړيکې　　ب: نړيوالتوب　　ج: سياسي نظام　　د: د اړيکو نشتوالی

۲- ټېلفون د لاندې موضوعاتو لپاره کارول کېږي:

الف: د کاليو تبادله　　ب: د سوداګريزو کاليو تسليمول

ج: د موسسو او افرادو ترمنځ د اړيکو تامينول　　د: هيڅ يوسم نه دی

جمله بشپړ کړئ:

۳- انټرنېټ په نړۍ کې .... ښه وسيله ده.

لنډ ځواب وواياست:

٤- د عصري پرمختللو ارتباطي وسايلو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ارتباطي وسايل کوم مفهوم افاده کوي او ارزښت يې په کومه برخه کې دی؟ مهرباني وکړئ په کتابچو کې يې وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې شرح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اړیکو د وسیلو ډولونه:

د اړیکو څو ډوله وسیلې پېژنئ؟

د پیغام په انتقال کې د جغرافیایي حقایقو موندل، د نورو علومو په څېر، د اړیکو د وسیلو پورې اړه لري. نو له همدې امله د اړیکو د وسایلو غوره ډولونو زده کړه د جغرافیایي څانګې د زده کوونکو لپاره حتمي او اړین کار دی. په تېره بیا د نن ورځې څېړنې د لمریز نظام، مصنوعي سپوږمکیو او د هغو تحولاتو او د حقایقو د موندلو په هکله لکه کانونه، کرنیز افتونه او داسې نور او همدارنګه نوي پرمختګونه د کایناتو او د سیارو په هکله د حقایقو موندل او د هغو اړیکې له ځمکې سره هغه اړینې مسألې دي چې د مخابراتي وسایلو په واسطه سرته رسېږي.

انسانانو د ژوندانه له لومړیو وختونو څخه په ځمکه باندې له اشارو، نښو او ساده وسیلو څخه ګټه اخیستله. همدا رنګه ډول او نغاره به یې وهله او بیا وروسته یې له اهلي حیواناتو څخه ګټه اخیستله او په پای کې له موټر، سیم لرونکي ټیلفون مونولوګ او بې سیم ټیلفون، راډیو، ټلویزیون، انټرنېټ او رادار څخه یې ګټه اخیستله.

ډیجیتل ټیلفون او مونولوګ څخه ګټه اخیستنه په اوسني وخت کې مخابراتي ستونزې حل کړې او یو له بل سره یې اړیکې ټینګې کړې دي.

د تیلي کمونیکشن په برخه کې اختراعګانو د نړۍ څېره بدله کړه او د اړیکو په سیستم کې پرمختګونه په هوانوردۍ، سمندري ترانسپورټ او د حمل و نقل په ډېرو نورو برخو کې بنسټیز تغیرات رامنځته کړي. لوی بدلونونه په تېره بیا له دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته اختراعګانې چټکې شوې. ډله ییزې اړیکې په اروپا او امریکا کې د اړیکو معاصرې دستګاوې جوړې شوې.

د ارتباطي وسیلو په توګه د راډیو را منځته کېدلو، وکولی شول چې انسانان یو له بل سره نژدې کړي او د راډیو منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لرې واټنونه د غږ د خپرولو په واسطه نژدې کړي. د سوداګریزو مالونو اخبار خپرول، د تولیدي، صناعتي او تخنیکي مالونو اعلانول، ورځپاڼې، تلویزیون، انټرنېټ سپوږمکۍ د اړیکو ډېرې لویې وسیلې شمېرل شوي چې په جغرافیایي څېړنو کې ورڅخه زیاته ګټه اخیستل کېږي. د ګوګل Google د انټرنېټ سایټ کې هغه پروګرام چې د (PC Glob) یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ د اطلس په نوم یادېږي، ځای پرځای شوی دی چې اقتصادي او فزیکي، اوبو او هوا او داسې نورو په باره کې معلومات انسان ته ورکوي. فضایي او کیهاني سفرونه او د مصنوعي سپوږمکیو او ځمکې تر منځ د اړیکو ټینګول په پرمختللي ډول بدل شوي دي او معاصرو کیهاني څېړنو وکولی شول چې د طبیعت د ځینو رازونو په پېژندلو او کشفولو کې له انسان سره په ډېره ښه طریقه مرسته وکړي. په مصنوعي سپوږمیو کې د پرمختللو کمرو نصبول د ځمکې د کرې او سمندرو په باره کې د ځینو حقیقتونو د روښانه کولو سبب شوي دي او نوې موضوعګانې یې د ځنګلونو، کانونو، سمندرونو او د ژوندانه د چاپېریال په هکله سپړلې دي.

د انسان د ژوندانه په ټوله موده کې د اړیکو عمده وسیلو پر مختګ کړی دی چې لاندې برخې لري:

۱- لومړنۍ وسیلې، لکه: الوتونکي (هدهد او کوترې) او اهلي حیوانات لکه آس، اوښ، خر، قاطر.

۲- عصري وسیلې، لکه: د میډیا د اړیکو وسیلې راډیو چې منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لري، ټلویزیون، موبایل، کمپیوټر، انټرنېټ، مصنوعي سپوږمکۍ چې پاس ورځخه یادونه وشوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په بېلو ډلوووېشئ چې د اړیکو د وسیلو نومونه واخلي او د سپوږمکیو نقش د فضا او ځمکې په نوو کشفیاتو کې بیان کړي.

پوښتنې:

سم ځواب وټاکئ:

۱- میډیا څه ده:

الف: اخبار ب: ډله ییزې اړیکې ج: راډیو د: ټول ځوابونه سم دي

۲ – د سپوږمکیو څخه د جغرافیې په کومو مسألو کې ګټه اخیستل کېږي؟

۳- د اړیکو اصلي وسایل__، __، ___، ___، او___، ___، احتوکوي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ګرانو زده کوونکو د تیلي کمونیکیشن په باره کې لنډ معلومات ورکړئ او له موبایل څخه ګټه اخیستنه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: پوستې Post په نړۍ کې.

ایا د پوستې په باره کې معلومات لرئ؟

له ډېرې پخوا زمانې را هیسې په نړۍ کې پوستې سیستم و چې نوموړي فعالیتونه په چین، مصر، یونان او د پخواني روم په امپراتورۍ کې له حیواناتو او الوتونکو څخه په ګټه اخېستنې لیکونه او پیغامونه انتقالیدل. کله چې په اقتصادکې مختلف شغولونه منځته راغلل نو د پوستې خدمتونو په واسطه یې خپلې اړتیاوې د اړیکو په برخه کې پوره کولې. په هغه وخت کې پوستې تشکیلات نیم دولتي وو چې دغه حالت د منځنیو پېړیو تر نیمایي پورې دوام وکړ. خو دغه کار ورو ورو تغیر موند. کله چې غوښتنې زیاتې شوې، پوستې پرمختګ وکړ.

همدا رنګه د امویانو او عباسیانو د امپراطورۍ په دوره کې له پوستې سیستم څخه ګټه اخیستل کېده او هغه یې د ښارونو او هېوادونو د امنیت لپاره ډېره ښه وسیله ګڼله. د هارون الرشید په زمانه کې خالد برمکي د امپراطورۍ د پوستې متصدي په توګه مقرر شو چې د البرید په نوم یادېده.
د چاپ د ماشین اختراع او په بېلابېلو هېوادونو کې د لیک لوست او لومړنیو زده کړو زیاتېدل، د نوو لویو وچو کشفېدل، د حمل و نقل د وسایلو زیاتوالی د تګ او راتګ لپاره اسانتیاوې او د هغو تر منځه یې اړیکي زیاتې کړې چې په پای کې په اړیکو کې وده زیاته شوه.

په شپاړسمې میلادي پېړۍ کې پوستې د هېوادونو له سرحدونو څخه بهر شو او د فرانسوا تاکسي په همت لومړي ځل لپاره پوستې خدمتونه رامنځته شول او په اروپا کې خو هېوادونه د پوستې موادو چې یوازې لیکونه یې احتوا کول، په تبادلې لاس پورې کړ.

په ۱۸ مې میلادي پېړۍ کې پوستې ساحه پراخه شوه او وېې کولای شول چې د اړیکو د یوې باورې وسیلې په توګه خلکو ته وسپارل شوه. هېوادونو خپل منځي د پوستې تبادلې لپاره دوه اړخېزې سراسري موافقتنامې لاسلیک کړې. د بخار د ببړیو اختراع او د اوسپنې کرښې د منځته راتللو سره پوستې فعالیتونه چټک شول. نړیواله پوستې راکړه ورکړه د وخت د حمل و نقل له وسیلو څخه ګټه اخېستنه، د پوستې تشریفاتو د ساده کولو او د اجرتونو په باره کې د یو ډول توب له را منځته کېدلو پرته ممکن نه وه . نو له همدې امله راولانډ هل انګلیسي Mr Rawland Hillپه ۱۸٤۰ میلادي کال کې نرخنامه او د هېواد د سرحداتو په دننه کې یو پني پوستې ټکټونه رواج کړل.

لومړي ځل د نړۍ د پوستې اتحادیه د ټولو پرمختللو هېوادونو ترمنځ په ۱۸۶۸ میلادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال کې د المان د هېواد د پوستې د اداري د کارکوونکي هانري په واسطه طرحه شوه او خپل دولت ته يې وړانديز وکړ چې په پورتنۍ طرحه په يوه کنفرانس کې چې د دولتونو استازي په کې ګډون ولري بحث وشي. وروسته د ۱۸۷٤ ميلادي کال د سپتمبر په ۱۵نېټه د ۲۱ غړو هېوادونو ترمنځ د کنفرانس په پايله کې پرېکړه چې د برن د معاهدې په نوم يادېږي لاسليک شوه، نوموړې پرېکړه په حقيقت کې د پوستي اتحاديې بنسټ ګڼل کېږي. کله چې د پوستې له عمومي اتحاديې سره ډېر شمېر هېوادونه يو ځای شول، د پوستې د نړيوالې اتحاديې په نوم ونومول شوه چې په ۱۹۹٦ م کال کې يې د غړو شمېر ۱۸۹ هېوادونو ته ورسېد.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د پوستې د اسانيتاوو په باره کې بحث وکړي او د خپل بحث پايلې دې منظمې کړي او تنظيم شوي معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. فرانسوا تاکسي څوک دی؟

۲-د بخار بيړيو او د اوسپنې کرښې اختراع په نړيوال پوستي سيستم کې کوم تحولات رامنځته کړل؟

لاندې جملې بشپړې کړئ

۳. د نړۍ پوستي اتحاديه د لومړي ځل لپاره د ټولو هېوادونو تر منځ په___ کال کې د ___ له خوا په سويس کې جوړه شوه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د پوستې رول د انسانانو په ژوند باندې تشريح کړئ، چې له يوه مخ څخه زيات نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: په نړۍ کې ټيلفون او موبايل Telphone and Mobil:

د نړۍ په سطحه د الکاتل (Alcatel) د سمندر لاندې د کېبلونو نقشه.

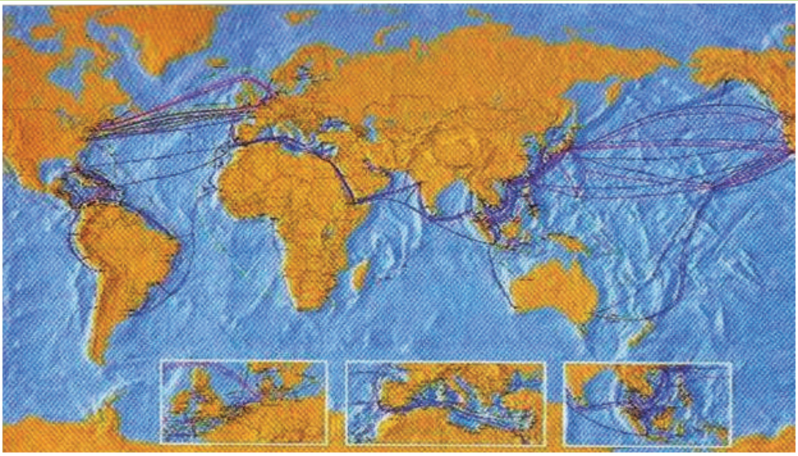

آيا کولی شئ د ټيلفون او موبايل په واسطه مختلف پيغامونه خپل د نظر وړشخص ته ولېږئ.

په عصري ټکنالوژۍ کې ټيلفون Telephone او موبايل Mobile په ډله ييزو رسنيو کې د اړيکو ډېره مهمه برخه لري او له هغو څخه په جغرافيايي مسايلو کې د اړيکو د نيولو په برخه کې د يوې وسيلې په توګه ګټه اخيستل کېږي لکه: (آب و هوا، زلزلې، اورلګېدنې، د سوداګريزو او اقتصادي معلوماتو په برخه کې...) نو له همدې امله د ټيلفون او موبايل څخه ګټه اخيستنه په جغرافيايي موضوعګانو کې د ټولو زده کوونکو لپاره مهمه او اړينه ده. لکه چې مخکې يې يادونه وشوه، د لومړي ځل لپاره ګرام هام بل Gramham Bill ټيلفون اختراع کړ، چې د انسانانو په ژوند کې لوی قدم وو. وروسته بې سيمه ټيلفون اختراع شو چې په ۱۸۹۷ ميلادي کال کې لومړنی پيغام د ګګليمو مارکوني Gugliemo Marcone په واسطه له اروپا څخه د اطلس د سمندر څخه هغه خوا ته مخابره شو. دغه ازمايښت وښودله چې د راډيويي څپو په واسطه د اړيکو نېول امکان لري چې دغه عمل د شفاهي پيغام د لېږلو پيل دی چې له يوه سرې څخه بل سرې ته د کوچني ماشين په واسطه استول کېږي.

نولسمه پيړۍ د اړيکو او رسنيو په برخه کې د ډېرو اختراعګانو شاهده ده چې بې سيمه اړيکې د ملکي هوا نوردۍ او جوي څېړنو په برخه کې مهم تغيرات رامنځته کړي دي.

د دويمې نړيوالې جګړې څخه وروسته ډېرې او چټکې اختراعګانې رامنځته شوې او عصري ټيلفونونو د زړو ټيلفونونو ځای ونيوه. ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰ ميلادي کال کې بې پرې مخابراتي مرکز جوړ کړ، د ملګرو ملتونو نماينده مک برايډ لومړنی پيغام د پاريس له يونسکو څخه د ټولې نړۍ هېوادونو ته خپور کړ. په ۱۹٤۷ ميلادي کا ل کې د ترانزيستور Transistor اختراع د نړۍ د مخابراتو په برخه کې زياتې اسانتياوې رامنځته کړې.د Mobile Radio Communication د لنډې تاريخچې څخه دا راڅرګندېږي چې د مخابرې د انفرادي خدماتو پروګرام په ټولنيز ژوندانه کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیکو د زیاتو پرمختګونو سبب شوی دی. د انفرادي مخابرې له تخنیک څخه ګټه اخېستنه چې په ۱۹۶۰میلادي کال ۶۲ سلنه وه په ۱۹۷۰ میلادي کال کې ۷۲ سلنې ته زیاته شوه. اوس د شخصي مخابرې خدمات (Personal Communacation service) (P C S) په چټکۍ مخ په زیاتېدو دي.

بې سیمه ټیلفون چې لاتین نوم يې سیلولر Cellular دی، هغه ډول پرمختللي ټیلفون ته ویل کېږي چې د دوو تنو تر منځ اړیکي ټینګوي او هرځای ته د لېږد وړ وي. د سیلولر کلمه د Cell یا حجرې له کلمې څخه اخیستل شوې ده چې د موخو له مخې لویه یا کوچنۍ ساحه د موبایل د پوښښ لاندې راولي. چې دغه کار د موبایل د کمپنۍ په ظرفیت پورې اړه لري او ټاکلې ساحه د پوښښ لاندې راولي. موبایل مخابراتي محرمیت هم لري چې هره کمپنۍ په هر هېواد کې ځانګړی نمبر هم لري چې د کود نمبر د دایرولو پرته اړیکې نیول ناشوني دي.

په ټولګي کې فعالیت:

د لومړي ځل لپاره ټیلفون د کوم مخترع په واسطه رامنځته شو او انسانانو په ژوندانه کې د کومو تحولاتو لامل شو؟ مهرباني وکړئ په دې برخه کې خپل معلومات یو له بل سره شریک کړئ.

پوښتنې:

سم ځواب انتخاب کړئ.

۱- د ټیلفون مخترع له لاندېنیو مخترعینو څخه کوم یو دی؟

الف:ګراهامبل　　ب: انتوني　　ج: ماریا　　د: ګګلیموماركوني

۲- سیلولر عبارت دی له:

الف:یو ډول پرمختللی ټیلفون دی چې د دوو کسانو تر منځ اړیکې ټینګوي

ب: انټرنېټي ساحه ده　　ج: د انالاګ ټیلفون ساحه ده　　د: هیڅ یو

سم ځواب په نښه کړئ

۳-ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰م کال کې له ټراو پرته مخابراتي مرکز جوړ کړ.

٤- ټرانزیستور په نړۍ کې زیاتې مخابراتي اسانتیاوې منځته راوړې.

لنډځواب ورکړئ

٥- P C S اصطلاح تشریح کړئ

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له مبایل څخه ګټه اخیستنه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په بل ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- فکس Fax په نړۍ کې

د فکس ماشین په جغرافیایي موضوعگانو کې څه رول لري؟

د جغرافیې په ټولو څانګو کې یو له مهمو اړتیاوو څخه یو هم له فکس څخه ګټه اخېستنه ده چې د هغې په واسطه پیغامونه لرې او نژدې سیمو ته استول کېږي. له فکس څخه ګټې اخیستنې د اړتیا وړ حقیقتونو د مستند کولو لپاره په جغرافیې او نورو برخو کې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي، لکه: صنعت، سوداګرۍ، تولیدي وسایل، صادرات، واردات او داسې نور.

فکس نوې تکنالوژي ده چې په ۱۹۲٤ میلادي کال کې چې د ریچارډ رنجر *Rechard H Ringer* په واسطه اختراع شو او لومړنی پیغام یې له نیویارک څخه لندن ته واستاوه.

په ۱۹۷۰ میلادي کال کې د ماشین په جوړښت او اجزاو کې د سمون لپاره بدلونونه رامنځته شول.

فکس د لیکلي پیغام د انتقال وسیله ده چې د کاغذ پرمخ لیکلي پیغامونه او رپوټونه دې ماشین ته ننه باسي او په څو ثانیو کې ټاکلي ځای ته رسېږي.

فکس میخانیکي وسیله ده چې د هغې په واسطه اطلاعات او اسناد په لیکلي ډول د یوه سند په توګه انتقالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکس د ماشین له اختراع څخه وروسته تجارتي او صنعتي اسانتیاوې رامنځته شوې. د فکس د ماشین په مرسته حقایق ثبتېږي، سوداګریز فرمایشونه اخلي اسناد لېږدول کېږي، صادراتي او وارداتي اقلام او رسمي او شخصي اسناد استول کېږي. فکس نه یوازې په سوداګریزو او صنعتي موضوعاتو کې کارول کېږي. بلکې په مصنوعي سپوږمکیو کې هم ورڅخه کار اخیستل کېږي. محرم اسناد او نوې کشفیات له ځمکې څخه فضا ته او له فضأ څخه ځمکې ته لېږل کېږي.

نو له همدې امله فکس له ډله ییزو رسنیو څخه دی چې د هغه په واسطه شخصي او رسمي پیغامونه، سوداګریز، حقوقي او صنعتي معاملات او داسې نور په لنډ وخت کې لرې او نژدې سیمو ته سملاسي استول کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د فکس د کار په څرنګوالي، فعالیت او اهمیت باندې د ژوندانه په بېلابېلو برخو کې بحث وکړي. د هرې ډلې استازی دې د خپل بحث پایله په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- فکس څه شی دی؟

۲- له فکس څخه د ګټې اخیستنې ځایونه په نښه کړئ.

سم ځواب غوره کړئ:

٤- د فکس په واسطه لاندې مهم مفاهیم استول کېږي.

الف: جغرافیایي ب: صنعتي ج: صادراتي او وارداتي د: ټول سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فکس د اسانتیاوو په اړه یوه لنډه مقاله ولیکي او د امکان په صورت کې دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د-انټرنیټ او ایمیل: Internet and Email •

له انټرنیټ او ایمیل څخه څرنګه ګټه اخیستل کېږي؟

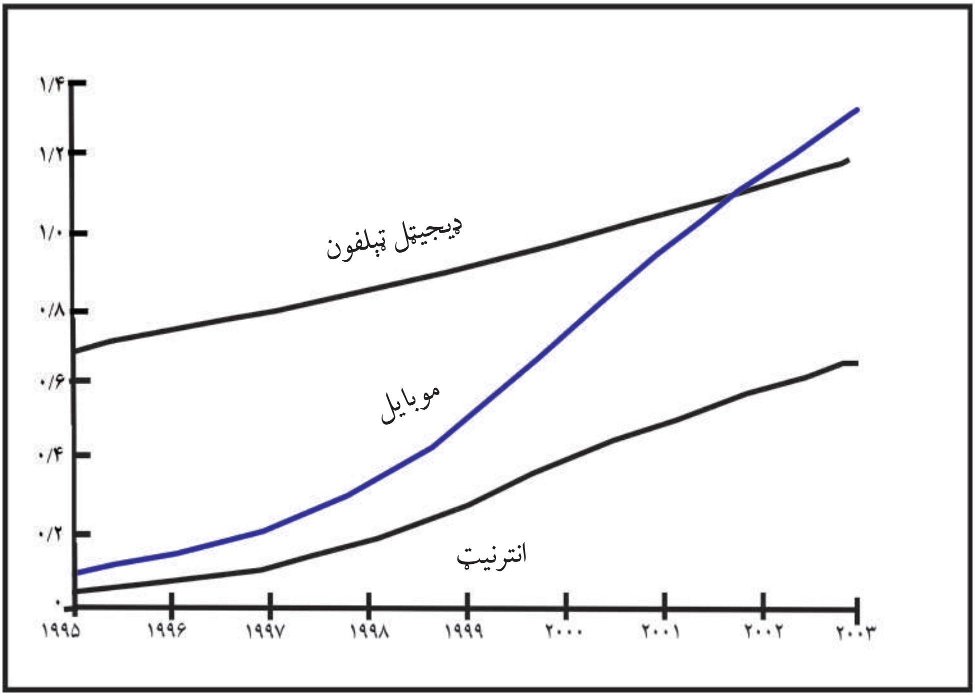

پورتنی چوکاټ په نړۍ کې اړیکو او خبرتیاوو ته د لاس رسي نسبت ښکاره کوي.

د مخابراتو ډېره نوې وسیله انټرنیټ او ایمیل دی چې په جغرافیې او نورو علومو او د ژوندانه په نورو برخو کې ځانګړې دندې سرته رسوي. جغرافیه پوهان د څېړنو په ټولو مرکزونو کې د پیغامونو د انتقال لپاره له دواړو وسیلو څخه ګټه اخلي له ټولو مهمه خبره دا ده چې د پیغامونو اخېستل او په ځانګړي او محرمانه ډول د هغه لېږل، په هره اندازه چې وغواړو، په لنډ وخت کې سرته رسېږي. له دواړو وسیلو څخه ګټه اخیستنه په ټولو دولتي سوداګریزو مؤسسو او شخصي ډول سرته رسېږي.

کمپیوټر د نولسمې پېړۍ په نیمایي کې په کار پیل وکړ. له ۱۹٤٤ - ۱۹۵۱ میلادي کلونو کې یې زیاته وده وکړه. کله چې ویلیم شاګلي ډیجیټل Digital ماشین کشف کړ، کمپیوټر نوره هم وده وکړه.
انټرنیټ د کمپیوټر ځانګړی پروګرام دی چې د یوې بېلې شبکې په واسطه د کمپیوټر سره نښلول کېږي او بېل بېل پروګرامونه لري چې نه یوازې پیغامونه انتقالوي بلکې تصویرونه، علمي متنونه او نور ټولنیز،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګریز، سیاسي ۰۰۰ او داسې نور د کمپیوټر له لارې د انټرنت په واسطه د پام وړ شخص ته رسوي. هر څوک او هره موسسه کولای شي په بېلو ادرسونو خپل ځانګړي سایټونه پرانیزي او ورڅخه ګټه واخلي.

انټرنېټ یو تنظیم شوی سیستم دی چې د بشر په نننۍ ټکنالوژۍ کې د پیغامونو او اطلاعاتو په لېږد کې د چټکې او ښې منبع په توګه کارول کېږي.

ټول اسناد چې د انټرنېټ له لارې په کمپیوټر کې شامل شي، له چاپ وروسته لاس ته راځي.

انټرنېټ د اړیکو یوه ډېره ښه ارتباطي وسیله ده چې د نړۍ ټول هېوادونه په دې پروګرام کې شامل دي.

له ۱۹۹۰ میلادي کال څخه مخکې د کمپیوټر په واسطه هېڅ ډول اسانتیاوې نه وې لومړنۍ ځانګه یا دیپارتمنت چې د کمپیوټر ماشین په واسطه یې د مخابراتو اړیکې جوړې کړې د امریکا د متحده ایالتونو پوځي څېړنیز مرکز وو (DOD) په ۱۹۶۷ م کال کې A C M د کمپیوټري ماشینرۍ مؤسسه د امریکا په متحده ایالتونو کې یا د A R P A دفتر و، یو کوچنی ماشین یې جوړ کړ چې له یو کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته معلومات انتقال کړي. له یوه کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته د پیغام انتقال په دې پورې اړه لري چې لومړی دغه پیغام د Interface Massage Process (I M P) په واسطه په کمپیوټر کې دا خل شي.

د کلیفورنیا او لاس انجلس پوهنتونونو وکولی شول چې د انټرنېټ په واسطه د یوتا Utah له پوهنتون سره اړیکې جوړې کړي. د انټرنېټ پروګرام په ۱۹۹۰ میلادي کال کې د نړۍ په سطح په کار پیل وکړ.

په کایناتو کې اوسني فضایي پروګرامونه څېړي او د رازونو د کشفولو لپاره د انټرنېټ په واسطه په ډېره آسانۍ له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول کېږي.

په جغرافیه کې د انټرنېټ نقش د جغرافیایي حقایقو موندل دي. په دې ډول د قطبونو د کنګلونو، د ځمکې د کرې د تودوخې، د اوزون د طبقې نازک کېدل او د انرژۍ د سرچینو د موندلو لکه: نفت، ګاز اوداسې نورو، طبیعي سرحدونو، په سمندر کې د کبانو د استوګنې د ځای د معلومولو، د ځنګلونو د ساتنې، د آب و هوا وړاندوینه، د تودوخې او سړو د درجې ټاکنه، د خاورې پېژندنه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نورو برخو کې ورځخه کار اخيستل کېږي چې خبر ورکوونکو په ويب سايټ کې اچولي دي او وروسته د انټرنېټ، په مرسته هغه اخلي. له انټرنېټ څخه معلومات د دوه تنو، يا دوه دولتي يا شخصي مؤسسو ترمنځ تبادله کېږي په دې شرط چې د هغه بل لوري د ايمېل کود ورته معلوم وي. د مثا ل په ډول (htt://www.google.Com).

د انټرنېټ د سپوږمکيو او نوري فايبر سره اړيکې زياتره پيغامونه او کرنيز، اقتصادي معلومات او داسې نور په دقيق ډول له ځمکې څخه اخلي او دوهم ځل يې خپل اړوند مرکز ته مخابره کوي.

ايمېل Electronic Mail هم نوې ټکنالوژۍ شمېرل کېږي چې د سوداګريزو، صنعتي، سياسي، دودي او انفرادي پيغامونو په لېږلو کې ډېرې سترې دندې سرته رسوي او د همدې ماشين په مرسته سملاسي دلرې او نژدې واټن ترمنځ ډېر ژر ارتباطات تامينېږي. لنډيز يې ايمېل (e- mail) دی.

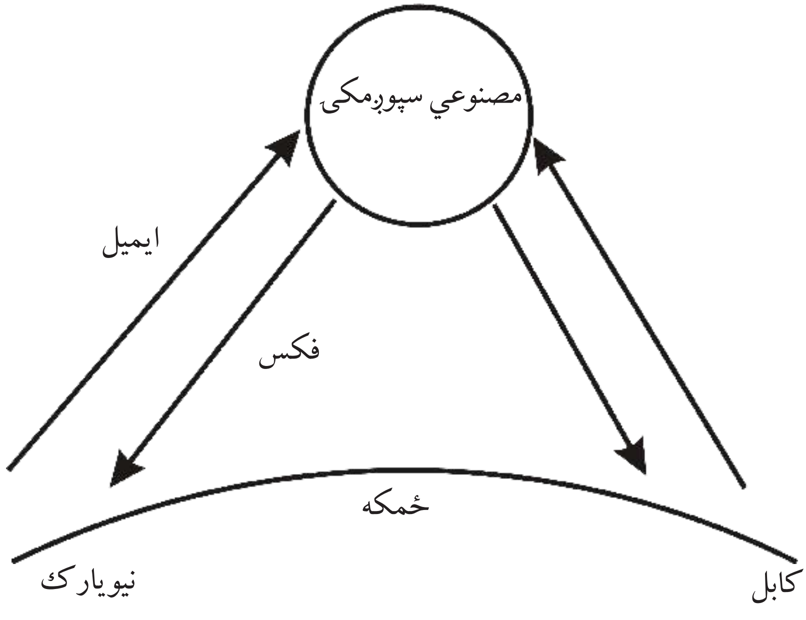

ايمېل پيغامونه د راډيويي څپو په مرسته اخلي او لېږي چې د ايميل د يوې دستګاه له مرکز څخه د بلې دستګاه په آدرس پيغام استول کېږي او په څو ثانيو کې اړونده آدرس ته رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د انټرنېټ او د هغه د استعمال په هکله په خپلو منځو کې بحث وکړي د بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته ووايي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د ډیجیټل ماشین اختراع د کومو لویو تحولاتو سبب شوه؟

۲- د کمپیوټر په واسطه پیغامونه په څه ډول استول کېږي؟

۳- ایمېل څه ته وايي؟ تعریف یې کړئ

. جمله بشپړه کړئ:

٤- انټرنېټ په لومړي ځل په(   )په کار پیل وکړ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کمپیوټر څخه د ګټې اخیستنې ځرنګوالی ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځوسم لوست:

۷–۲۰ د سپوږمکیو شبکه Satellite Network

د نړیوالو سپوږمکیو د اړیکو سیستم

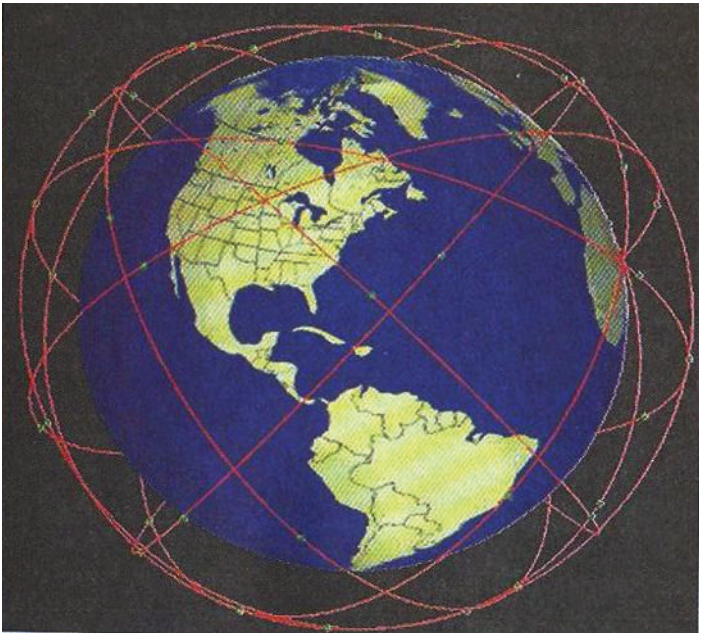

ایا د مصنوعي سپوږمکۍ په باره کې معلومات لرئ؟

مصنوعي سپوږمکۍ او ریموټ سنسنگ *Remote Sensing* د نوې تکنالوژۍ ډېره عصري وسیله ده جغرافیه پوهان یې د دې ور کړي چې د جغرافیې اړونده مسایل د ځمکې په کرې او فضا کې چې تر اوسه نه دي کشف شوي، کشف کړي او انسان وکولی شي هغه رازونه وپېژني چې تر اوسه نه دي کشف شوي.

د مصنوعي سپوږمکیو شبکې Satellite Network د ځمکې او فضا په هکله معلومات زیات کړي دي. د هغو رول په جغرافیه کې څرگند دی لکه: د کرنې، کانونو، طبیعی زېرمو په هکله څېړنې، د آب و هوا وړاندوینه، د ځنگلونو شتون، د کبانود ښکار سیمې د بېړیو لارښوونه د سوداگریزو مالونو انتقال او داسې نور. همدارنگه د کیهان نوردانو (ستور مزلو) لپاره یې د فضایي مسافرت شرایط برابر کړي دي چې د سپوږمکیو په مرسته فضا ته سفرو کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د کمپیوټر او ټیلفون په مرسته سرته رسېږي چې د سیلولر ټیلفون cellular phone یا cell په نوم یادېږي. د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د نوي ټکنالوژۍ پیچلی سیستم دی چې له فضا څخه ځمکې ته اطلاعات لېږي د Down Link او هغه پیغام چې له ځمکې څخه فضا ته لېږي د Link up په نوم یادېږي. سپوږمکۍ په فضا کې د استوا په کرښې، عمود، مایل یا موازي په ټاکلو مدارونو کې د ځمکې په شاوخوا ځای پر ځای شوي دي. ځینې مصنوعې سپوږمکۍ له ځمکې څخه په یوه واټن کې ثابتې ساتلې کېږي چې دا حالت د جیو سټېشنري Geo Stationary په اصطلاح یادېږي.

انسانان کولای شي چې د سپوږمکیو په مرسته د لمریزنظام او دهغه اړونده سیارو او دهغو څخه د ځمکې په برخه کې زیات معلومات حاصل کړي لکه: د ځمکې لوړې برخې، د ځمکې پر مخ روانې اوبه، د اوربښت اندازه او داسې نور. تازه څېړنو ښودلې ده چې سپوږمکیو انسان ته د دې وس ورکړی دی چې د طبیعت ځینې رازونه پیدا کړي او د زیاتو معلوماتو لپاره دغه ډول څېړنې په چټکۍ دوام لري.

هغه هېوادونه چې سپوږمکۍ لري، دا دي: د امریکا متحده ایالتونه، روسیه، چین، هند او داسې نور. ځینې نور هېوادونه هم غواړي چې دغه نوې ټکنالوژي ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتره مخابراتي مسایل د سپوږمکیو له لارې تنظیمېږي لکه: راډیو، ټلویزیون او داسي نور. زیاتې سپوږمکۍ په فضا کې د پیغامونو د لېږلو او راډیویي څپو لپاره فعالیت کوي او ټولې نړۍ ته د راډیو ځانګړې څپې لېږدوي. په ځینو نورو مخابراتي برخو لکه: نظامي، استخباراتي او داسې نورو کې هم فعالیت کوي.

یادونه:

سپوږمکۍ په فضاکې د فعالیت پر وخت د دوه وزرو په واسطه چې په دواړو خواوکې یې دي، خپله د اړتیا وړ انرژي له لمرڅخه اخلي.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ او په جغرافیه کې دې د مصنوعي سپوږمکیو د اهمیت (د آب و هوا د وړاندوینې، د اقتصادي،کرنیزو او پوځي موضوعګاتو) په هکله بحث وکړِي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې مشر خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ور کړئ

۱- جیو ستېشنري Geo Stationary کوم حالت ته ویل کېږي؟

۲- Satelit Network په جغرافیه کې کوم خدمتونه سرته رسوي؟

لاندې جمله بشپړه کړئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-هغه پیغامونه چې له مصنوعي سپوږمکۍ څخه ځمکې ته رسېږي .... او هغه پیغامونه چې له ځمکې څخه مصنوعي سپوږمکۍ ته استول کېږي..................په نوم یادېږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د مصنوعي سپوږمکیو د ډولونو او د هغو لپاره د اړتیا وړ انرژي په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸-۰۱ د سون د موادو لوګي او ګازونه

په هغه ځای کې چې اوسېږئ، د کومې دستګاه لوګی اوګاز تاسې ربړوي؟

د بدن سلامتي او روغتیا د انسان لپاره د ژوندانه اصلي اړتیاوې ګڼل کېږي. هر هغه لامل چې د انسان سلامتیا او روغتیا ته تاوان اړوي، مضر دي. نو له همدې امله باید د انسان د ژوندانه ځای له هر ډول ککړتیا او مضرو موادو څخه پاک وي. له دې پرته به زموږ د ژوندانه چاپېریال متضرر وي، باید هغه ښه وپېژنو او د حل لاره ورته ولټوو. طبیعت په فطري ډول پاک دی او د څښتن تعالی له تحفو څخه دی نو له همدې امله د چاپېریال پېژندنه چې د جغرافیې لویه برخه ده، باید په بشپړ ډول وپېژنو.

د ژوندانه چاپېریال د ژوندانه د ټولو پدیدو یوه ټولګه Complex ده چې انسان، حیوان او نبات لپاره یې د ژوندانه شرایط برابر کړي دي. مهمې برخې یې ځمکه، د استوګنې ځای، خاوره، اوبه، نباتي پوښښ، حیوانات او اتمو سفیر دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وخت په تېرېدو سره انسانان په دې پوهېدلي چې همدغه چاپېريال کولای شي چې زموږ ټولې اړتیاوې پوره کړي نو په چټکي له خپل چاپيريال سره اړيکي ټينګې کړې. په دې برخه کې يې زياتې تجربې لاس ته را وړلې، د طبيعت له ښکلا او ستونزو سره بلد شول او د هغه له ګواښونو سره يې مقابله وکړه.

انسانانو پوهه حاصل کړه چې هر چاپيريال کې بايد له طبيعت سره اړيکې ټينګې کړو چې د هغه له امکاناتو څخه ګټه واخلو. تودې او وچې سيمې د کرنې او د خوړو د برابرولو لپاره مناسبې نه وې. هغه شنې سيمې چې د سيندونو او جهيلونو په غاړوکې پرتې وې ټول شرايط يې د ژوندانه لپاره برابر کړي وو. نو د همدې سيندونو په غاړوکې لوی تمدنو نه رامنځته شول.

په هر ځاي کې انسانان هڅه کوي چې د طبيعي چاپيريال شرايط و پېژني او خپل ژوند له هغو سره برابر کړي او يا چاپيريال ته د خپلو اړتيا وو له مخې بدلون ورکړي.

هغه چاپيريال چې موږ په کې ژوند کوو ځانګړی نظم او قانون لري چې د خدای(ج) له خوا تنظيم شوي دی، د باران اوريدل، د باد لګيدل، دنبا تاتو وده، ټول ديوه ټاکلي قانون د بنسټ له مخې فعاليت کوي. موږ بايد طبيعي قوانين وپېژنو او دهغورعايت وکړو او خپل چاپيريال پاک وساتو له هغه پرته زموږ طبيعي ژوند اغيزمن او د ټولو موجوداتو لپاره ژوند ستونزمن وي.

له بده مرغه له صنعتي تاسيساتو، فابريکو، په ځمکې باندې صنعتي پاتې شونو او ګلخانه يې مضرو ګازونو پورته کېدل د ځمکې اتموسفير ککړ وي او د انسان، حيوان او نبات ژوند له خطر سره مخامخ کوي. د هوا د ککړ تيا په باره کې بايد ديوه ځای د آب و هوا په باره کې مستند او دقيق معلومات ولرو.

اتموسفير د انسانانو، حيواناتو، او نباتاتو لپاره د ژوندانه يوه مهمه پديده ده. نو له همدې امله دغې حياتي سرچېنې ته بايد پوره پاملرنه وشي اوله دې سرچېنې څخه بايد په ښه توګه ګټه واخيستل شي. هغه لوګي اوګازونه چې دسون له مواد و څخه پورته کېږي په ټوله نړۍ کې يې هوا ککړه کړېده. ککړه فضاء د انسان اونورو حيواناتو پر تنفسي سيستم په مستقيم ډول ناوړه اغېزه کوي او د کاربن ډای اکسايد او کاربو مونواکسايد، د متان غاز، کلور وفلوروکاربن او د نايتروجن اکسايد تعاملات د ويني په دوران، او تنفسي جهاز او نورو باندې روغتيايي ناوړه اغېزه لري د ځمکې پر مخ د ګازونو او دودونو سرچېنه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو سکاره، نفت اورلګيدنې او صنعتي کارخانو څخه عبارت دي.

د کابل د ښاري فضاء د حمل ونقل د وسيلو او د نفوسو د زياتوالي او د ښاري ککړتيا پواسط غير صحي او ککړه شوېده چې زموږ د ښاريا نو په روغتيايي نا وړه اغيزه کړې ده. هغه ټول مواد چې د هوا د ککړ تيا سبب ګرځي په لاندې ډول دي:

۱. زهري مواد
۲. کيمياوي مواد
۳. دغږونو خپريدل
۴. د اضافي غيرصحي مواد
۵. د مصنوعي او اتومي موادو پاتې شوني
۶. د مضرو اجسامو له را ټولېدل
۷. سوځېدنې
۸. د مناسب کانا ليزيسيون نه شتون او داسې نور.

په ټولګي کې فعاليت:

ز ده کوونکي په ډ لو ووېشئ. د مضرو ګازونو په باره کې دې چې زموږ په روغتيا ناوړه اغيزه کوي بحث وکړي او د هغو پايلې دې د هرې ډلې استازی خپلو ټو لګيوا لو ته بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د ژوند چاپېریال تعریف کړئ

۲. کوم مواد د ژوند چاپېریال ککړوي؟

سمه جمله په نښه کړئ

۳. په فضا کې مضر گازونه د وينې پر دوران او تنفسي سيستمونو باندې مستقيم اغېزه لري. (   )

٤. د مضرو لوگيو او گازونو اصلي سرچينه د ځمکې پر مخ اور لگېدنې دي. (   )

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د کابل ښار د هوا د ککړتيا او د هغې د ضرر په باره کې معلومات راټول کړي او په ټولگي کې دې ورباندې خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- د حمل و نقل (وړلو، راوړلو او لیږد رالیږد) وسیلې:

د ژوند پر چاپېريال باندې د نقلیه وسایلو ګازونه او لوګي څه منفي اغېزې لري؟

نقلیه وسایل د انسانانو له اړتیاوو څخه ګڼل کېږي چې د کالیو او خلکو په انتقال کې ډېرې اسانتیاوې برابروي. خو دلته نقلیه وسایل په ښارونو کې د هوا د ککړتیا (Pollution) د لامل په توګه څېړل کېږي.

نقلیه وسایل په فضاء، ځمکه او اوبو کې د انتقال لپاره کارول کېږي. انتقالاتي شبکې په ټوله نړۍ کې د حمل و نقل ستونزې حلوي، خو د دې ترڅنګ د لوګي او ګازونو خپرول د ژوند چاپېريال ککړوي او د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو لپاره تنفسي ستونزې رامنځ ته کوي.

د نقلیه وسایلو مضر لوګي او ګازونه هوا ککړوي او د ټولو ژوندیو موجوداتو د روغتیا لپاره ناوړه هوا رامنځته کوي. د هوا د ککړتیا ګازونه لکه: لوګي، کاربن ډاى آکساید، نایتروجن اوکسایډ، سلفر، سرپ او داسې نور دي.

د نفوسو له زیاتوالي سره نقلیه وسیلو ته اړتیا زیاتېږي. د دې وسایلو ککړوونکي مواد د هوا د ککړتیا سبب ګرځي.

د وروسته پاتې هېوادونو د ژوند چاپېریال په ښاري او صحي معیارونو سمبال نه دي. پرمختللي هېوادونه په دې توانېدلي دي چې تر یوې اندازې پورې د نقلیه وسیلو د مضرو موادو مخه ونیسي، ځکه چې په دې هېوادونو کې نوې تکنالوژۍ او د نقلیه وسیلې د دې سبب شوې دي چې د مضرو ګازونو مخه ونیول شي. هغه نقلیه وسیلې چې د لوګي او ګازونو لامل کېږي، په ښارونو کې د تګ راتګ اجازه نه ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې وروستيو کلو کې زموږ ګران هېواد افغانستان د زياتو نقليه وسيلو په لرلو په تېره بيا د کابل ښار چاپېريال د ککړتيا له مخې له ډېرو ستونزو سره مخامخ دی. د کابل د ښار ښکلې فضا مضرو ګازونو او د زړو موټرو لوګيو او د بې کيفيته تېلو په استعمال سره چې په هوا کې د سلفرو او سربو د زياتوالي سبب کېږي، خرابه کړې ده. کولی شو د نقليه وسيلو ککړتيا په څمکني، سمندري او هوايي برخو ډلبندي او مطالعه کړو چې هرې برخې په خپل وار سره ځمکه، سمندر او فضا ککړه کړې ده. طبيعتاً صافه او طبيعي هوا ککړه نه وي خو دا انسانان دي چې د نوې ټکنالوژۍ څخه په ګټه اخيستنې سره په ډېرو منطقو کې چاپېريال ککړوي.

په ټولګي کې فعاليت:

ټولګی په څو ډلو ووېشئ او هره ډله دې د هوا د ککړتيا Pollution د لاملونو په اړه يو له بل سره بحث وکړي او د بحث پايله دې د ډلې استازې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. پر مختللو هېوادونو څرنګه د هوا د ککړتيا مخه نيولې ده؟

۲. د نقليه وسايلو د افرازاتو ککړتيا په هوا کې د کومو ستونزو لامل ګرځي؟

جملې بشپړې کړئ:

۳. نقليه وسيلې............ د ککړتيا لامل ګرځي.

۴. د انسان روغتيا مستقيماً له ....سره اړيکې لري.

۵. هغه لاملونه چې د ککړتيا سبب ګرځي ....په نوم يادېږي.

د سم ځواب انتخاب کړئ:

۶. کوم ګازونه د هوا د ککړتيا سبب ګرځي:

الف: اوکسيجن ب: نايتروجن اکسايد ج: کاربن مونواکسايد د- ب او ج سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د نقليه وسيلو په هکله فکر وکړئ چې ولې چاپېريال ککړوي. په دې هکله مقاله وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: د ژوند په چاپېريال باندې د کارخانو اغېزې:

کله صنعتي فابريکې ته تللي یاست؟ کوم ډول مضر گازونه له فابريکې څخه خارجېږي او د ژوندانه چاپېريال ککړوي؟

د ژوندانه چاپېريال په مجموعي ډول د جغرافيه پوهانو پام ځانته را اړولې ده.

اوسنۍ څېړنې ښيي چې د کارخانو جوړول د هوا، د ځمکې د روانو او د ځمکې لاندې اوبو د ککړولو لامل گرځي.

صنعتي انقلاب له اروپا څخه پيل شو چې اصلي زانگو يې د انگلستان هېواد دی او له هغه ځايه څخه نړۍ ته خپور شو او په شمالي امريکا، په تېره بيا د امريکا په متحده ايالتونو کې يې په پراخه پيمانه پراختيا و مونده او د موټر جوړولو، بېړۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او په نورو برخو کې سلگونو فابريکو په کار پيل وکړ.

د آسيا د لويې وچې هېوادونو لکه جاپان، چين، هند او داسې نورو هم د بېلابېلو کارخانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جوړولو پیل وکړ او نورو زیاترو افریقایي هېوادونو او استرالیا کې هم په ځانګړو برخو کې لویې فابریکې جوړې کړې. دغو ټولو تاسسیاتو په بېلابېلو ځانګو کې د ژوندانه د چاپېریال په ککړولو کې زیاتې ستونزې رامنځته کړې، لکه: د کاربن ډای اکسایدCO_2، د میتان CH_4، کلوروفلوروکاربن غاز CFC، نایتروجن ډای اکساید زهرجن ګازونه، د اوبو براسونه او د اتومي ذرو آیونونه او داسې نور په هوا کې داخلېږي چې د هوا فزیکي او کیماوي خواص تغیروي.

په ټولیزه توګه مضر ګازونه له فابریکو څخه خارجېږي. ځینې یې ډېر پورته ځي او هوا ککړوي. د مثا ل په ډول د کلوروفلورکاربن (choloro fluoro carbon) (C.F.C) ګاز له فابریکو او سړوونکو وسایلو څخه خارجېږي چې د هوا په لوړو پوړیو کې د اوزون په قشر کې کیماوي ترکیبونو سره تعامل کوي. د اوزون قشر ویجاړوي او په پای کې د ځمکې د تودېدو سبب ګرځي.

مضر ګازونه په ټولیز ډول د هوا د ککړتیا لامل ګرځي او ژوند له خطر سره مخامخوي چې په پای کې د بېلابېلو ناروغیو سبب کېږي لکه: د زړه، سږو، تنفسي، جلدي او داسې نورو.

په همدې ډول اتومي کارخانې راډیو اکتیف Radio Active waster پاتې شونې د لاندنیو ستونزو لامل ګرځي.

- اتومي وړانګې تشعشعات د یو کیلومتر مربع په ساحه کې تخریبات کوي.
- په کرنه، کښت او کار منفي اغېز لري.
- فضا ته داخلېږي.
- حیوانات، انسانان او نباتات په مرګ ګواښي.
- د چرنوبل اټومي چاودنې چې پراخه ساحه یې له منځه یوړه، د دې مطلب ښه بېلګه ده.
- د کاربن ډای اکساید د ګاز د تولید سبب ګرځي.
- د پوستکي سرطان رامنځته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• د خوړو موادو تاسیسات اغېزمن کوي.

د کارخانو ناوړه اغېزې، نه یوازې په ځمکه بلکې په فضا او سمندرکې هم د احساس وړ دي.

د فابریکو ناوړه اغیزې د ځمکې اتموسفیر هم ککړوي.

هغه سیندونه چې د فابریکو ترخنګ بهېږي، د فابریکو د اضافي موادو په واسط اغېزمن کېږي.

اتومي اضافي موادو هم د سمندر اوبه ککړې کړې دي. د نفتو له بېړیو څخه په سمندرکې د نفتو تویېدلو هم د سمندر اوبه او سمندري ژوند یې متأثرکړی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

ټولګی په مساوي ډلو ووېشئ او هره ډله دې د فابریکو د ضرر په باره کې فکر وکړي او د اتومي دستګاوو ناوړه اغېزې دې توضیح کړي. او د هرې ډلې استازی دې په وار سره د خپلې ډلې څرګندونې نورو ته واوروي.

پوښتنې:

سم ځوابونه انتخاب کړئ:

۱. له لاند نیو هېوادونو څخه یو هېواد د صنعتي انقلاب زانګو وه.

الف: جرمني ب: انګلستان ج: فرانسه د: ایټالیا

۲. چرنوبل د برېښنا د تولید اتومي دستګاه په کوم یو لاندني هېواد پورې اړه لري:

الف: اوکراین ب: قزاقستان ج: ترکمنستان د: ارمنستان

۳. مضرګازونه کومې منفي اغېزې لري؟

الف: د اوزون طبقه ویجاړوي ب: د ژوندانه لپاره ګټور دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: د تنفس لپاره ګټور دي   د: یوازې د نباتاتو لپاره ګټور دي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. کوم ګازونه د ژوندانه چاپېريال ککړوي؟

۲. د فابريکو مضر ګازونه د کومو ناروغيو لامل ګرځي؟

۳. د اتومي فابريکو تاسيسات کومې ستونزې رامنځته کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هغو مضرو ګازونو لست ولیکئ که په ټولنه کې شتون ولري او د انسانانو په ژوندانه باندې ناوړه اغېزې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ - ۲ - ۰ د صنعتي موادو پاتې شوني:

د چاپېریال د ککړتیا په هکله مو فکر کړی دی او د صنعتي پاتې شونو په زیان پوهېږئ؟

د ژوندانه چاپېریال هغه ځای دی چې انسان په کې ژوند کوي او ټول صنایع او فابریکې د انسانانو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره دي. خو د هغو تر څنګ روغتیا او پاکي اساسي اړتیا ده چې د ژوندانه چاپېریال په ټوله کې پاک وساتو نو له همدې امله هغه صنعتي پاتې شوني چې کارخانې او صنایع يې تولیدوي د هغو د زیان مخنیوی وشي چې چاپیریا ل ککړ نشی. پاتې شوني په لاندې برخو وېشل شوي دي.

۱ . فزیکي پاتې شوني:Physical Wastes لاندې برخې لري: د کورونو پاتې شوني، ناولې اوبه او داسې نور.

۲ . کیمیایي پاتې شوني لکه: کاربن، کاربن ډای اکساید، نایتروجن اکساید، عضوي مالګې او نور

۳ . خدماتي سکتورونه: چې ځمکني، هوایي او سمندري نقلیه وسیلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. د خوړو پاتې شوني: د ډوډۍ او پخلنځي پاتې شوني.

۵. ښاري پاتې شوني چې معمولاً د ورستو مواد و پاتې شوني د میتان ګاز تولیدوي.

۶. اتومي تولیدي منابع: د هوا د اتومي ایونونو د ترکیب ککړتیا.

۷-صنعتي تولیدات: چې د کلوروفلورو کاربن C.F.C ګاز ورڅخه تولیدېږي.

پاتې شوني معمولاً د کیمیاوي او فزیکي تعاملاتو په واسطه د چاپېریال اصلي خواصو ته تغیر ورکوي او دغه تغیرات په وجه، اوبو او هوا ناوړه اغېزې لري چې په فضا کې د اوزون طبقه ویجاړوي او په سبب یې له بنفش څخه اخوا ته وړانګې مستقیماً په ځمکه لګېږي چې د انسانانو او نورو ژوندیو موجوداتو په روغتیا او په همدې ډول د ځمکې د کرې د آب و هوا پر تغیر منفي اغېزه کوي. د پاتې شونو شتون د انسانانو لپاره ستره ستونزه جوړه کړې ده چې د ټولو ژوندیو ژوند تهدیدوي. اوس وخت د انسان د ژوندانه چاپېریال غیرصحي شوی او د زیاتو ستونزو د رامنځته کولو لامل ګرځېدلی دی. له بله پلوه صنعتي پاتې شونو سمندرونه ککړ کړي دي او هغه حیوانات چې په سمندرونو او سیندونو کې ژوند کوي، متضرر کړي یې دي. لکه: په اروپا کې تایمز او راین سیندونه. دا سیندونه د هغو صنعتي او کیمیاوي فابریکو په سبب چې د دې سیندونو په غاړو کې جوړې شوي دي او د هغو اضافي مواد سیندونو ته ځي او د حیواناتو

د الاسکا په سواحلو کې د نفتي ککړتیاوو پاکول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوندانه چاپېريال ککړوي.

سمندرونه د اتومي او نفتي موادو په واسطه هم ککړېږي چې د سمندري حيواناتو د له منځه تللو سبب گرځي. انسانان د نفتي موادو په واسطه د سمندرونو د زياتو ککړتياوو شاهدان دي چې يوازې د امريکا په متحده ايالتونو کې ۷۰۰۰ پېښې يې ثبت شوي دي.

د راين دسند حوزه او د هغې د شاو خوا صنعتي مرکزنو

همدارنگه په ډېرو نورو سيموکې هم د نفتو بارورنکې بېړۍ د تخنيکي ستونزويه سبب په سمندرکې د نفتو د انتقال پر وخت سمندرونه ککړوي.
د سمندرو له تل څخه د نفتو رايستنې هم د هغو د اوبو ککړتيا ډېره کړې ده.
نو له همدې امله د ځمکې په کره باندې صنعتي پرمختگونه که له يوې خوا د انسان د اړتياوو د پوره کولو په برخه کې گټور وو، په هغه اندازه يې ځمکه، سمندر او هوا ککړه کړې هم ده چې مهمې نمونې مو مخکې وړاندې کړې، يعنې د انساني فعاليت پاتې شونو په ټوله نړۍ کې ستونزې رامنځته کړې دي چې تر اوسه پورې موږ له دې ستونزو سره لاس او گريوان يو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ او د فابریکو د تاسیساتو او د ژوندانه په چاپېریال باندې د هغو د ضررونو په هکله دې بحث وکړي او د بحث پایله دې د هرې ډلې استازی په وار سره خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. صنعتي پاتې شوني په نړۍ کې د انسا نانو لپاره ډېر لوی .... دی.

سم ځواب انتخاب کړئ:

۲. د اروپا کوم سیندونه ډېر ککړ دي:

الف: راین ب: ټایمز ج: دنیوب د: الف او ب سم دی

لنډ ځواب ورکړئ

۱. ولې په ښار کې د ننه د فابریکو شتون ضرر لري؟

۲. پاتې شوني څه ته وایي؟

۳. په کوم هېواد کې صنعتي پاتې شوني زیات دي؟

۴. د سمندري حیواناتو د ژوندانه چاپېریال کوم ډول پاتې شوني تهدیدوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ژوندانه د چاپېریال په باره کې معلومات ورکړئ او د مضرو پاتې شونو لاملونه ولیکئ او په ټولګي کې یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸–۳. د اوزون د طبقې د نري کېدلو خطرونه:

ایا پخوا مو د اوزون د طبقې اصطلاح اورېدلې وه؟

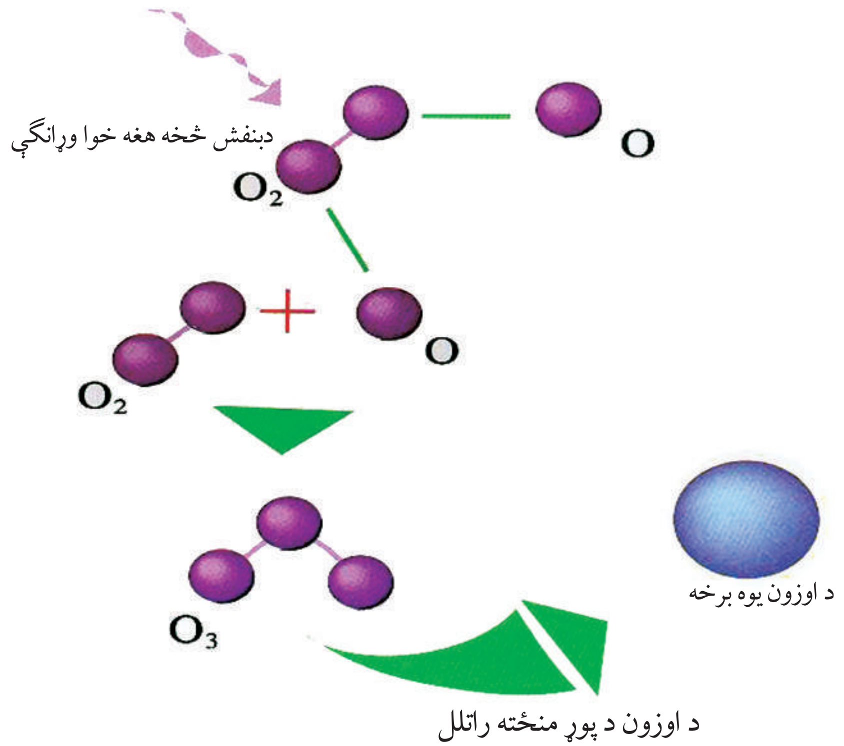

د اوزون O_3 طبقه د ترویوسفیر د طبقې له پاسه د سمندر له سطحې څخه د ۱۵ کیلومترو په لوړوالي د بنفش څخه اخوا ته د وړانګو Layer ultra violet یا ULپه وړاندې د یو خنډ په توګه عمل کوي. دغه وړانګې ښايي د پوستکي د سرطان، د سترګو د عدسيې د خرابېدو او همدارنګه د کرنیزو محصولاتو او د سمندر د کبانو د له منځه تللو او په نباتاتو کې د نوري ترکیب یا فوتوسنتز د عملیې د کمښت سبب وګرځي. له بنفش څخه هغه خوا وړانګې په درې ډوله دي:

۱. له بنفش څخه اخوا ته هغه وړانګې (uv-c) چې د څپو اوږدوالی یې له ۲۰۰ – ۲۸۰ نانو متره وي. یو مایکرون متر له زرو نانومترو سره او یو میلیون نانومتره د یو ملي مترو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مساوي دی. دا وړانګه زیاته انرژي لري او زیان اړونکې ده، خو د اوزون پوړ د دې وړانګې خنډ ګرځي.

۲. له بنفش څخه هغه خوا ته وړانګې(uv-A) چې د څپو اوږدوالی یې ۲۸۰ -۳۲۰ نانو متره دی. هغې ته فعالې وړانګې هم وايي چې د تل لپاره د وخت په تېرېدو سره ژوند تخریبوي یعنې د ځمکې د اوسېدونکو لپاره خطرناکې وي. اغېزې یې سملاسي نه وي، خو د وخت په تېرېدو د هغې منفي اغېزې په ژوند باندې خطرناکې دي.

۳. له بنفش څخه هغه خوا ته وړانګې(uv- B) چې د څپو اوږدوالي یې له ۳۲۰ -۴۰۰ نانو متره دي.

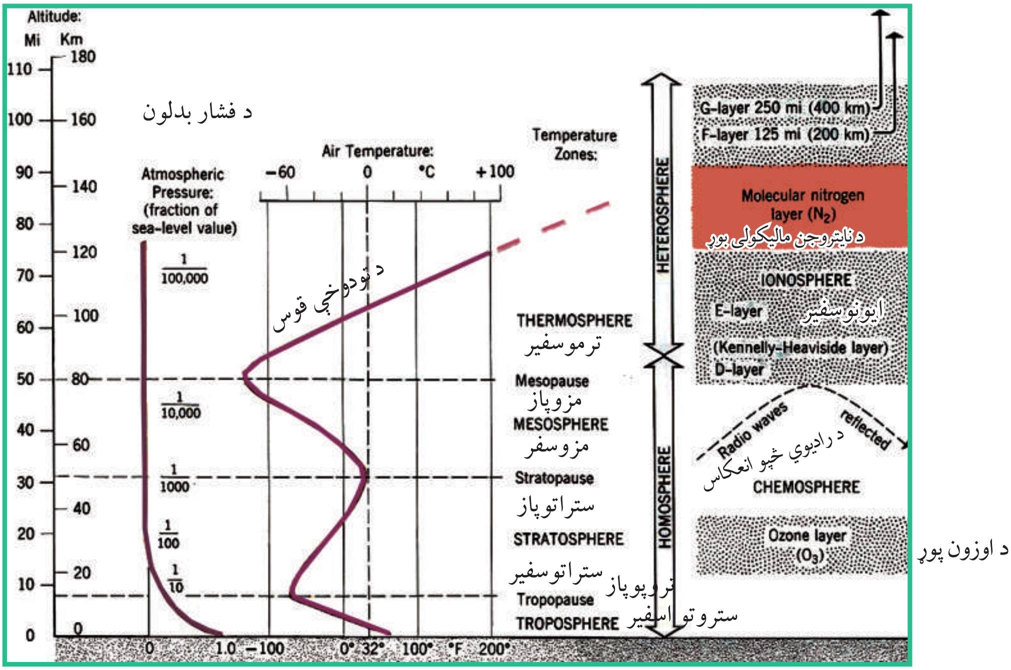

دغه وړانګې د ځمکې د ټولو اوسیدونکو لپاره زیان لري. د انسان او د ځمکې د نورو حیواناتو ژوند په مرګ ګواښي. لکه چې مخکې مو یادونه وکړه د سترګو د ړندیدو او د پوستکي د سرطان سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکه د کور په توګه د ټولو ژونديو موجوداتو د استوګنې ځای دی. بايد له ټولو ککړتياوو څخه وساتل شي. د ټروپوسفير په طبقه کې د اوزون ګټور ګاز چې ۱۱ کيلومتره پېړوالی لري د ځمکې کره را چاپېره کړې ده.

د نايتروجن او اکسيجن ګازونه په ژوند باندې مستقيمې اغېزې لري. په دې سربېره د هغو ټوليزه ترکيب د ټروپوسفير طبقه د بنفش څخه اخوا ته وړانګو څخه ساتي.

د اوزون طبقه O_3 د لمر د وړانګو او د ځمکې د ټروپوسفير Troposphere د هوايي طبقې ترمنځ يوه حايله طبقه ده چې د انسانانو، حيواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره د هر ډول فعاليت زمينه برابروي او د ځمکې حياتي کره يا بايوسفير Biosphere تمثيلوي.

نو له همدې امله د اوزون د طبقې نرۍ کېدل او يا تخريب او له منځه تلل، د ځمکې پر مخ ژوند له ګواښ سره مخامخ کوي.

په ټولګي کې فعاليت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې په لاندې موضوګانو دې په خپل منځ کې بحث وکړي او د بحث پايله دې د هرې ډلې مشر خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

۱. د اوزون طبقه څه حياتي ارزښت لري؟

۲. له بنفش څخه اخوا ته uv-C وړانګې څه زيان لري؟

۳. له بنفش څخه اخوا ته uv-B وړانګې څه ځانګړتياوې لري؟

۴. له بنفش څخه اخوا ته uv-A وړانګو ضرر توضيح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. له بنفش څخه اخوا ته کومې وړانګې د پوستکي د سرطان او د سترګو د ړندېدو لامل ګرځي؟

۲. بایو سفیر څه معنا لري؟

له څلورو ځوابونو څخه سم ځواب په نښه کړئ:

۱. له بنفش څخه اخوا ته د uv-c د وړانګو ځانګړتیاوې څه دي.

الف: د ژوندیو ژوند تامینوي   ب: د ځمکې په مخ په ژوند باندې ناوړه اغېزه لري.

ج: هېڅ ډول اغېز نه لري.   د: د پوستکي د سرطان لامل ګرځي.

۲. له بنفش څخه اخوا ته uv-B وړانګې:

الف:د ځمکې د مخ ګټورې وړانګې دي   ب: هېڅ اغېزه نه لري

ج: منفي اغېزې نه لري   د: د ځمکې پرمخ د ژوند لپاره ضرر لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کتابتون او انټرنېټ څخه په ګټې اخیستنې سره د اوزون د طبقې د اهمیت تر سرلیک لاندې معلومات راټول کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوزون د طبقې زیانمن کېدل.

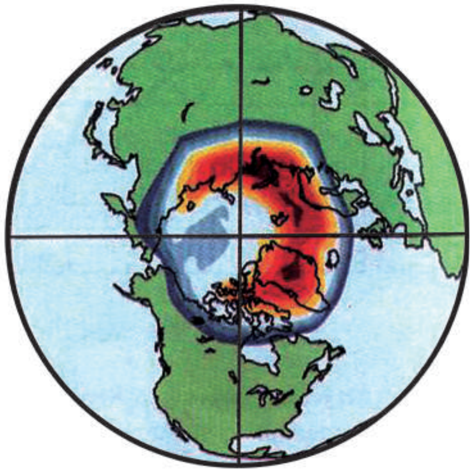

شمالي قطب

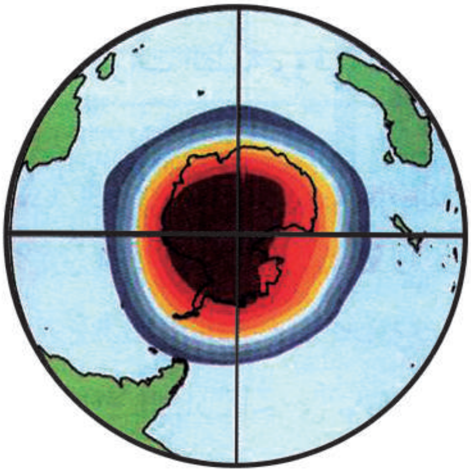

سویلي قطب

د اوزون طبقه د ځمکې په کره کې د ژوند د دوام لپاره څه ارزښت لري؟

فضا او د هوا طبقاتو په باره کې نوي مطالعات د ریموټ سنسنګ Remote sensing په واسط سرته رسېدلي دي. جغرافیه پوهانو وموندله چې د ځمکې د مخ د ساتنې قشر د ګلخانه يي او C.F.C ګازونو د زیاتوالي په واسط په جنوبي قطب کې زیانمنه شوې ده. د اوزون طبقه انسان له هغو وړانګو څخه چې له بنفش څخه اخوا ته دي، ساتي او د هغو شتون لازم او اړین دی.

لکه چې په تېر لوست کې وړاندې بحث وشو، د اوزون طبقه د اتموسفیر Atmosphere د طبقې ساتونکی قشر دی چې ژوندي موجودات د لمر له هغو وړانګو څخه چې له بنفش څخه د هغه خوا ته وړانګو په نوم یادېږي، ساتي. په ۱۹۴۷ میلادي کال کې ځینو پوهانو و موندله چې ګلخانه‌يي ګازونه لکه: کاربن ډای اکساید، میتان ګازونه او د نایتروجن اکساید او د کلورو فلورو کاربن ګاز چې د اوزون د ګاز د طبقې د زیانمن کېدلو سبب ګرځي. دا ګازونه له سړوونکو دستګاوو Air condition لکه: یخچالونه، ایرکنډېشن، سړوونکي ماشینونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نورو څخه راوځي چې په پوره اندازه د فلوروکلورو کاربن ګازونه خارجوي او هوا ته پورته کېږي. دغه ګاز د اتموسفیر په ټیټه طبقه کې له درندو ګازونو سره تعامل نه کوي. کله چې د اوزون طبقې ته ورسېږي، کیمیایي تعامل کوي او د اوزون د طبقې د تخریب سبب ګرځي.
همدا رنګه پوهانو په ۱۹۸۷ میلادي کال کې وموندله چې د جنوبي قطب ۵۰ سلنه د اوزون طبقه زیانمنه یا Deplete شوې ده یا له منځه تللې ده او پیرږوالی یې لږ شوی دی چې پوهانو هېڅکله په دې اندازه د اوزون د طبقې د زیانمن کیدلو فکر نه کاوه. نو له همدې امله پوهانو په ۱۹۹۵ میلادي کال کې د کاناډا په مونتریال ښار کې راټول شول چې د اوزون د طبقې د لازیات زیان مخه ونیسي او همدغه موضوع د نړیوالو غوږ ته ورسوي. نو له همدې امله په دې لویه علمي غونډه کې پرېکړه وشوه چې د جنوب قطب د اوزون طبقې د نور لازیات زیانمن کېدلو مخنوی وکړي او هغه ترمیم کړي او د کلوروفلورو کاربن دګاز د لازیات تولید مخه ونیسي. خو متاسفانه ټول ګډون کوونکي هېوادونه د مونتریال پرېکړې ته ژمن پاتې نه شول.
په پای کې د نړۍ د ۱۲۴ هېوادونو استازي د لندن په ښار کې راټول شول او د کلوروفلورو کاربن د زیات خطر او د تولید په باره کې یې بحث وکړ او په قاطع ډول یې پرېکړه وکړه چې د مونتریال د غونډې په پیروۍ، په لندن کې د ګلخانه‌یي ګازونو او په جدي توګه د کلوو فلورو کاربن ګاز د تولید مخه ونیسي. په ۱۹۹۸ میلادي کال کې وښوول شوه چې د جنوبي قطب په اوزون طبقه کې لوی سوری منځته راغلی دی چې پراخوالی یې ۲۶ میلیونه کیلومتر مربع دی چې دغه پراخوالی د شمالي امریکا له پراخوالي سره مساوی دی. Van Alan چینایي پوه د نوموړي سوري په کشفولو بریالی شو.
له ۱۹۹۹ څخه تر ۲۰۰۱ میلادي کا ل پورې د امریکا د متحده ایالتونو پوهانو د NoAA اوNASA ټولنو د فضایي څېړنو په مرکز کې وموندله چې د وان الن کشفیات په واقعي ډول صحیح دي. په ۲۰۰۳ میلادي کال کې د اوزون د طبقې د زیانمن کېدلو اندازه ۲۸ میلیون کیلو متره مربعو پراخوالي ته ورسېده.
پوهان په دې لټه کې شول چې په بېړني ډول د O_3 د تخریب مخه ونیسي. په پای کې په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بريالي شول چې په جنوبي قطب کې د اوزون د طبقې د زيانمن کېدلو مخه ونيسي ځکه چې د اوزون د طبقې تخريب په ځمکه کې د لاندنيو زيانونو سبب ګرځي:

- په ځمکه کې د يخچالونو ويلې کېدل.
- د سمندرونو د اوبو د سطحې لوړېدل.
- د وچکالۍ رامنځته کېدل او په ځمکه کې د کرنيزو محصولاتو کمښت .
- له مخکينيو کلونو څخه د تودوخې د درجې زياتېدل.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې د ځمکې پر مخ د ژونديو اجسامو لپاره د اوزون د قشر د ارزښت او کله چې د اوزون طبقه تخريب شي د هغې ناوړه راتلونکې پايلې دې د ځمکې په کره کې تر بحث لاندې ونيسي او د بحث پايلې دې د ډلې مشر خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي. ښوونکی دې د بحث پايله له خپلو معلوماتو سره يو ځای کړي او زده کوونکوو ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د اوزون د طبقې په باره کې لنډ معلومات وړاندې کړئ.

۲. د کلورو فلورو کاربن C.F.C ګاز په کومو صنايعو کې کارول کېږي او د اوزون د طبقې لپاره څه ضرر لري؟

۳. ولې د اوزون طبقه تخريبېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. گلخانه‌یي گازونه کوم گازونو ته ویل کېږي او ولې په دې نوم یادېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- د لندن د ۱۹۹۵ میلادي کا ل په غونډه کې پرېکړه وشوه چې د ــــــ اوــــــ گازونو مخنیوی دې وشي.

۲. په ۱۹۹۸ میلادي کال کې یو چینایي پوه چې...........نومېږي وموندله چې د اوزون د طبقې زیانمن کېدل......... کیلو مترو مربع ته رسېدلی ده.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د ښوونځي له کتابتون، مجلو او نورو منابعو څخه د گلخانه‌یي گازونو او هغه لاملونو په هکله چې له هغو څخه یې سرچنه نیولې ده، څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولگیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸–۰۴ د ځنګلونو پرې کول:

ایا پوهېږئ چې د ځنګلونو پرې کول د ژوندیو موجوداتو لپاره څه تاوان لري؟

ځنګلونه او د هغو طبیعي وده د خدایﷻ له نعمتونو څخه ګڼل کېږي چې انسانانو ته یې وربخښلي دي. ځنګلونو د ځمکې کرې ته ښکلا، صحي او اقلیمي رونق ورکړی دی. څکه چې د ځنګلونو شته والي د هوا په چاڼولو کې چې موږ یې تنفس کوو، ځانګړی نقش لوبوي، مضرګازونه لکه: کاربن ډای اکساید جذبوي او اکسیجن ازادوي. اکسیجن یوه حیاتي ماده ده چې موږ یې تنفس کوو.

ځنګلونه د طبیعت د نظم په برابرولو، د ژوندانه د ښو شرایطو په ساتلو او د ځمکې دکرې د تودوخې د زیاتوالي د مخنیوي لپاره، ډېر اهمیت لري. په همدې ډول ځنګلونه د فوتوسنتېز photosynthesis په عملیې کې چې نباتات د ریښو په واسطه له ځمکې څخه اوبه او مالګې جذبوي او پاڼو ته یې انتقالوي، پاڼې کاربن ډای اکساید له هوا جذبوي او د لمر د روښنایي په شتون کې کاربوهایدریت تولیدوي او د ورځې اوکسیجن ازادوي چې د ژوندیو موجوداتو د تنفس لپاره حیاتي ارزښت لري او برعکس د شپې له خوا کاربن ډاي اکساید خارجوي او اوکسیجن اخلي یعنې د کاربن او اوکسیجن د ګازونو توازن تنظیموي.

د ځنګلونو موجودیت د انسان لپاره لاندې ګټې لري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د میوو او نباتاتو ربښې د ځینو انسانانو خواړه جوړ وي.
- د ونو لرګي په ودانیو، د کور د سامانونو او کاغذ په جوړولو کې استعمالېږي.
- د ونو سیورى انسان له ډېرې تودوخې څخه ساتي.
- ځنګلونه د سېلابونو مخه نیسي ځکه چې باران د ونو په پاڼو او څانګو لګېږي او چټکتیا یې کموي.

د ځنګلونو خاوره په وښو، ښاخونو او پاڼو پوښلې وي چې اوبه جذبوي او له اوبو څخه ډکې ویالې جوړوي.

- د ځنګلونو له حاصلاتو څخه د ځینو درملو د تولید لپاره ګټه اخیستل کېږي.
- ځنګلونه د تفریح او ساعت تېرۍ لپاره مناسب ځای ګڼل کېږي.
- ونې د موټرو، فابریکو او الوتکو غږونه کموي.
- د وحشي ژوو د ژوند چاپېریال جوړوي.

د نړۍ په زیاترو سیمو کې د خوړو، د کورونو د سامانو نو او سون توکو او نورو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ځنګلونه پرې کېږي د ۱۹۸۰ میلادي کال په لسیزه کې د نړۍ په زیاتو سیمو کې د ځنګلونو دپرېکولو شاهدیو. د احصایې له مخې یوازې د ځمکې په تودو استوایي سیمو کې، هر کال د ۱۰۵ ملیونو هکتارو په اندازه ځمکه له ځنګلونو څخه پاکېږي. د ځنګلونو پرې کول د ځمکې په کره کې د ګټې پر ځای ډېر تاوان لري او اقلیم ګډوډوي. ځکه چې د نفوسو زیاتوالی او د صنعت زیات پرمختګ او فابریکو په اروپا، امریکا، افریقا، آسیا او اوقیانوسیه کې ځنګلونه محدود کړي. په دې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو شین سازمان جوړ شو. د دې خوځښت پلویان د دې ځنګلونو د پرې کولو مخه نیسي، خو تر اوسه بریالي شوي نه دي.

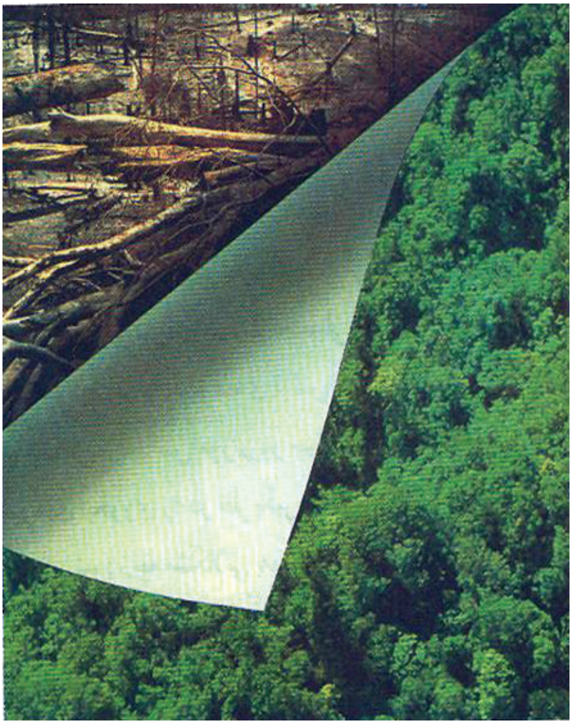

د ځنګلونو له منځه وړل د ژوند له منځه وړل دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځنګلونو پرېکول په شمالي او سویلي دواړو کرو کې یو شانته روان دي. د ځنګلونو پرې کول د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې لیدل کېږي چې د اور لګولو او صنایعو لپاره پرې کېږي او د طبیعي زېرمو یوه برخه له لاسه ورکوي په پایله کې صحرایي سیمې په چټکۍ پراخېږي.

لاندې لاملونه د ځنګلونو له منځه وړلو کې زیاته برخه لري:

۱. د کورونو جوړول او په نړۍ کې صنعتي پرمختیا.

۲. په کرنېزه ځمکه د ځنګلي سیمو تبدیلول.

۳- اور لګېدنې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ. یوه ډله دې د ځنګلونو د موجودیت په ګټو او بله ډله دې د ځنګلونو د پرې کولو په ضررونو یو له بل سره بحث وکړي او نتیجه دې د هرې ډلې استازی خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د فوتوسنتیز عملیه د هوا په پاکوالي کې څه اغېزې لري؟

۲. له ځنګلونو څخه کومه اقتصادي ګټه اخېستل کېږي؟

۳-د ځنګلونو له منځه تلل د ژوندانه په چاپېریال څه اغېز لري؟

سم ځوابونه د (س) په توري او ناسم ځوابونه د (غ) په توري په نښه کړئ:

۱. ځنګلونه د اتموسفیر دوړې او خاورې له منځه وړي.

۲. د اوکسیجن او کاربن توازن په هوا کې تنظیموي.

۳. د ځنګلونو پرې کول زموږ د اقتصادی اړتیاو د لرې کولو لپاره ګټور دي.

۴. د ځنګلونو تخریب په شمالي او جنوبي نیم کره کې یو ډول دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ډېرځیر سره د ځنګلونو د پرې کولو اغیزې د انسانانو د ژوند په اړه وڅېرئ او پایله یې په کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې په ټولګي کې ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحات

۱- اتموسفير Atmosphere: هغه هوا چې ځمکه يې چاپېره کړې ده. اتموسفير بېلابېلې طبقې گازونه او مواد لري. د اتموسفير عناصر O_2، N، Co_2، هيلوم He، ميتان Ch_4 او کريتون kr دي.

تروپوسفير پوړ Troposphere له ۰-۱۲ کيلو مترو پورې دی.

ستراتوسفير پوړ Stratosphere ۱۲-۴۸ کيلو مترو پورې دی.

ميزوسفير پوړ Mezosphere **۴۸- ۹۸** کيلو مترو پورې دی.

ترموسفير پوړ Thermosphere **۹۸- ۶۸۹** کيلو مترو پورې دی.

اگزوسفير پوړ د Exosphere **۶۸۹** کيلو مترو څخه زيات

۲- اجباري مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په خپله خوښه او رضا نه کېږي لکه: د جگړو او طبيعي افتونو په سبب مهاجرت کول.

۳- استرونومي Astronomy: د لمر، ستورو، سيارو او نورو آسماني اجرامو تحقيقي علم دي.

٤- اسناد Document: تحقيقي رسمي او داسي نور اسناد.

۵- انټرنېټInternet: تنظيم شوی سيستم دی چې د تجارتي، صنعتي، رسمي او تحقيقي اطلاعاتو او پيغامونو په چټکو لېږدولو کې ورڅخه کار اخيستل کېږي او د اطلاعاتو د انتقال نوی سيستم گڼل کېږي.

٦- اقليم Climate: په يوه اوږده موده کې (له **۳۰** څخه تر**۴۰** کلنو کې) د ځمکې د آب و هوا منځنې حالت تکرار ته ويل کېږي.

۷- اقتصادي فعاله نفوس: د يوه هېواد هغه نفوس ته ويل کېږي چې په توليدي او غير توليدي اقتصادي ساحو کې بوخت دي. (د **۱۸** څخه تر **۶۵** کلنۍ پورې)

۸- اکسيجن (O_2): کيميايي گاز دی چې د ژونديو موجوداتو لپاره گټور دی.

۹- ايکولوژي Ecology: چې له طبيعي چاپېريال سره د انسانانو نباتاتو او حيواناتو اړيکې مطالعه کوي.

۱۰- ايمېل E.mail يا برېښناليک: يوتنظيم شوی سيستم دی چې په اوسنۍ ټکنالوژۍ کې ديوې ښې سرچينې په توگه په چټکۍ د اطلاعاتو او پيغامونو په انتقال کې کارول کېږي.

۱۱- بهرني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونو ته ويل کېږي چې خلک له يو هېواد څخه بل هېواد ته مهاجرت کوي چې د هغه هېواد د ښو شرايطو يا د نظر وړ هېواد د ټولنيزو او نورو مختلفو برخو د فعاليتونو څخه گټه واخلي.

۱۲- ټرانزيټ: د Traitus کلمې څخه اخيستل شوي ده چې معنا يې تېربدل دي يعنې د هېوادونو ترمنځ د يوه سټېشن څخه بل سټېشن ته د مالونو او مسافرينو انتقاليدل دي.

۱۳- پوسټ Post: د ليکونو او پارسلونو د لېږلو سيستم دی.

۱٤- پاتې شوني waster: د فابريکو او صنايعو پاتې شوي توکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- جبې: هغه ټیټه سیمه چې زیات لنده بل ولري او معمولاً اوبیز بوټي او واښه په کې شنه شوي وي او د ډنډونو برخلاف په اوبو نه وي پوښل شوي.

۱٦- ځوړې slope: هغه سطحه چې مایله ده او نشیب ولري.

۱۷- زېږېدنې Birth Rate: په یوه ټولنه، ښار، سیمه او هېوادکې په یوه کا ل کې د زېږېدنو شمېر په هرو زرو تنوکې ټاکل کېږي.

$$\text{زوکړه په کال کې} = \frac{\text{د زوکړې شمېر}}{\text{په هرو زرو تنو کې}}$$

۱۸- گازونه: د مادې یو حالت دی چې په طبیعت کې لیدل کېږي لکه: اوبه د جامد په حالت کې د کنگل په څېر، د مایع په حالت د اوبو په شکل او براس حالت دگاز په څېر لیدل کېږي.

۱۹- د اوزون قشر(O_3): د ځمکې محافظوي قشر دی چې تروپوسفیر د طبقې د پاسه موقعیت لري او ځمکه له بنفش څخه هغه خوا وړانگو څخه ساتي.

۲۰- د اوبو دوران Hydro cycle: د سمندر اوبه د تبخیر په واسطه په بخار بدلېږي او هوا ته پورته کېږي او د سوړوالي په سبب بیا د باران په شکل ځمکې ته راځي او د سیندونو په واسطه سمندر ته ځي.

۲۱- نقلیه وسیلې Transportation: هغه وسیلې چې د تجارتي کالیو او خلکو د انتقا ل لپاره کارول کېږي.

۲۲- د نفوسو گڼوالی: په یوه ټاکلي ساحه کې د هغو اوسېدونکو ته ویل کېږي

$$\text{د یوې سیمې د نفوسو منځي گڼوالی} = \frac{\text{د یوې سیمې ټول نفوس}}{\text{د سیمې پر ټول پراخوالي}}$$

۲۳- د نفوسو طبیعي وده: د زېږېدنو او مړینې دواړو لاملونو پورې اړه لري په یو هېواد یا یو ه سیمه کې د نفوسو د طبیعي ودې د شمېرنې لپاره باید د پام وړ کال کې د زېږېدنو د ودې او د مړینې اندازه و شمېرل شي او پایله یې په سلنو اعلان شي.

$$\text{نفوسو طبیعي وده} = \frac{\text{د زېږېدنو شمېر} - \text{د مړینې شمېر}}{\text{په ټول نفوس}}$$

په هغه صورت کې چې د زېږېدنو شمېر له مړینې څخه زیات وي د نفوسو طبیعي وده شتون لري.

۲٤- د نفوسو میخانیکي حرکت:هغه مهاجرتونه چې سیاسي، اقتصادي او مذهبي او نورو لاملونو په سبب له هېواد څخه بهر ته کېږي نفوسو د مخانیکي حرکت دی. د ننني مهاجرتونو د نفوسو د دوهم ځلي ځای پر ځای کېدنې سبب کېږي د نفوسو په شمېر اغېزه نه لري.خو بهرني مهاجرتونه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفوسو په شمیر مهمه اغېزه لري. که مهاجرتونه هېواد ته د بهر څخه نسبت هغو مهاجرتونو ته چې د هېواد څخه بهر ته کېږي ډېر وي، د نفوسو میخانیکي وده منځته راغلې ده.

۲۵- د نفوسو چاودېدنه: د نفوسو د شمېر چټک زیاتوالي په وروسته پاتې هېوادونو کې د مړینې د سطحې راټیټېدل او د زېږېدنو شمېر په لوړه سطحه ساتلو ته د لویدیځ پوهان د نفوسو چاودېدنه وايي.

۲۶- دايمي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرين يي خپل لومړني ټاټوبي ته د بېرته راتللو نیت ونه لري.

۲۷- کورني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په دايمي یا موقتي (موسمي) توګه د هېواد په دننه کې عملي کېږي.

۲۸- ديموګرافي: د یوناني کلمې دموس Demos (خلك) او ګراف Graph (ترسیم) څخه ترکیب شوې چې د نفوسو د طبیعي زیاتوالي، هجرت، جنس، عمر، کسب او کار او نورو ځانګړتیاوو د مطالعې ته ويل کېږي.

۲۹- ډله ییزې اړیکې یا Telecommunication لکه راډیو، ټېلفون، موبایل، انټرنېټ، د سپوږمکیو سیستم او داسې نور.

۳۰- کلورو فلورو کاربن مخفف C. F. C دی.

۳۱- . ککړتیا Pollution: هغه پروسه ده چې په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د هغې په واسطه د چاپېریال یوه برخه د ژوند لپاره نا مساعده کېږي یا خطرناکه ګرځي. ککړتیا په چاپېریال کې د یوه یا څو عناصرو، لکه: لوګي او ګازونه په هوا کې او یا په سمندر کې د نفتي مواد و زیاتوالی د نفت وړونکو ټانکرونو د سوري کېدلو په واسطه ککړېږي، تیزابي بارانونه او داسې نور.

۳۲- کنګلونه: د یخ ټوټې چې د غرونو په لوړو برخو او قطبینو کې شته.

۳۳- لويې لارې High way: د ځمکني ټرانسپورټ عمومي سړکونه.

۳٤- ناساNASA: د امریکا د متحده ایالتونو د فضایي تحقیقاتو مؤسسه

مړینه: په زرو تنو کې د مړینې اندازې ته ويل کېږي .

$$\text{په یوه کال کې مړینه} = \frac{\text{د مړو شمېر}}{\text{په هرو زروتنو کې}}$$

۳۵- مهاجرت immigration د استوګنې د ځای بدلون له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته مهاجرت ویل کېږي که دا مهاجرت د هېواد په دننه کې وي د Internal Displacement په نو م ا و که د یوه هېواد څخه بل هېواد ته وي د immigration په نوم یادېږي.

۳٦- میډیا Media یا ډله یېزې اړیکې چې ټلویزیون، راډیو او چاپ شوي مطبوعات او داسي نور احتوا کوي.

۳۷- مصنوعي سپوږمکی Satellite: د نوي ټکنالوژۍ ډېره عصري وسیله ده چې ځمکه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیارې مطالعه کوي.

۳۸- مګنتوسفير Magnetosphere: د ځمکې به شاوخواکې د مقنا طيسي کره ده

۳۹- نړيوال توب Globalization

۴۰- موقتي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرين خپل لومړني ټاټوبي ته بېرته د راتګ نيت لري.لکه: دکوچيانو موسمي مهاجرتونه

۴۱- سلولر Celleular: د مخابرې نوې وسيله ده چې کوچنۍ او لويې سيمې د مخابرې تر پوښښ لاندې راولي.

۴۲- فکس Fax: ميخانيکي جوړښت دی چې د هغه په واسطه اطلاعات او اسناد لکه: اقتصادي، تجارتي، دفتري او تحقيقي لرې او نژدې واټن ته په لږ وخت کې له يوه ځايه بل ځای ته لېږدوي.

۴۳- هايدروسفير Hydrosphere: اوبلنې کرې ته ويل کېږي. ځمکه د سمندرونو او نورو اوبلنو عناصرو په واسطه چاپېره شوې ده.

۴۴- Remote Sensing: د اوسني وخت عصري ټکنالوژي ده چې له لرې واټن څخه معلومات ورکوي.

۴۵-I M P (Interface Message Processor): له يو کمپيوټر څخه بل کمپيوټر ته د پيغامونو لېږدول دي

۴۶- G.P.S (Global. posthirning system) په نړۍ کې د موقعيتونو د ټاکلو سيستم دی.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library